

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПРАВА

**КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО, ЦИВІЛЬНОГО ТА КОМЕРЦІЙНОГО
ПРАВА**

**ПРАВА ЛЮДИНИ ТА БІЗНЕС: ПРАВОВА
РЕГЛАМЕНТАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

П'ятий щорічний круглий стіл студентів
(Київ, 27 жовтня 2022 року)

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

КИЇВ 2022

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ заборонено

ББК Х67.9(4Укр)303
УДК 346.13

Права людини та бізнес: правова регламентація в умовах воєнного стану [Електронне видання]: тези доповідей п'ятого щорічного круглого столу студентів (Київ, 27 жовтня 2022)./ від.ред. Н.А. Мазаракі, Л.Л. Нескороджена – К., 2022. – 130 с.

Рекомендовані кафедрою міжнародного, цивільного та комерційного права ФМТП ДТЕУ(протокол № 8 від 31.10.2022 р.)

У збірнику подані тези доповідей за матеріалами п'ятого щорічного круглого столу студентів, в яких розглядалися зміни, які були внесені в законодавство України під час війни, порядок ведення бізнесу в умовах війни, дотримання прав людини, вплив військового стану на впровадження цифрової економіки, на міграційні процеси, які розпочалися в Україні з 24.02.2022 року тощо.

Матеріали представлені у авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори та їх наукові керівники. .

Редакційна колегія:
д.ю.н., професор Н.А. Мазаракі;
к.ю.н., доцент Л.Л. Нескороджена.

Відповідальний за випуск: к.ю.н., доцент Л.Л. Нескороджена

© Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права
ДТЕУ, 2022

© Державний торговельно-економічний університет, 2022

ЗМІСТ

Передмова		5
<i>Бідалова К. С</i>	Повага до честі і гідності, рівності перед законом і судом.	6
<i>Білобжницька Т.Ю.</i>	Особливості правовідносин сурогатного материнства в умовах воєнного стану	8
<i>Биндюк К. Г.</i>	Правовий статус адвоката у цивільному процесі	12
<i>Бичок С.В.</i>	Особливості вирішення окремих сімейних спорів в умовах воєнного стану	15
<i>Болотіна М.М.</i>	Порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу	19
<i>Галушко А. Л.,</i>	Чи існує право на відпустку в умовах воєнного стану?	23
<i>Гарбар С.А.</i>	Міжнародно – правове регулювання статусу біженців та тимчасово захищеної особи	26
<i>Гонтарук І. М</i>	Форс - мажорні обставини в зовнішньоекономічних договорах	30
<i>Грабазей А.І.</i>	Державна допомога суб'єктам господарювання у сьогоденних реаліях	35
<i>Грицак Б.В.</i>	Інновації законодавства щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій	38
<i>Грицай А.О</i>	Відповідальність у сімейному праві	41
<i>Грозян О.О.</i>	Адаптація українського підприємництва до нових реалій: приклад незламності нації	43
<i>Дорошенко К.Г</i>	Правові проблеми рейдерства в період дії правового режиму воєнного стану	47
<i>Клінова С.Р.</i>	Адаптація міжнародних перевезень в період воєнного стану: правові аспекти	51
<i>Корольова О.А.</i>	Чи доречна медіація у справах, пов'язаних з насильством у сім'ї?	55
<i>Котвицька К.О.</i>	Ефективність застосування національного законодавства щодо охорони культурної спадщини під час війни	59
<i>Кушнарьова А.В.</i>	Державна підтримка агропідприємців	62
<i>Лесюк-Була С. М.</i>	Відшкодування збитків підприємству внаслідок воєнних дій	65
<i>Лихопека К.О.</i>	Міжнародно-правові засади подвійного громадянства	68

<i>Миколюк Н.В.</i>	Зловживання цивільними процесуальними правами	70
<i>Муха М.О.</i>	Проблематика здійснення цивільного процесу в умовах воєнного стану	74
<i>Назаренко А.О.</i>	Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах війни	77
<i>Нікітенко В.О.</i>	Космічна діяльність України на сучасному етапі	82
<i>Омельчук Н.О.</i>	Міжнародні комерційні контракти в умовах воєнного стану	85
<i>Охріменко В.А.</i>	Підстави перегляду справ Верховним Судом та їх особливості	88
<i>Петренко І.М.</i>	Особливості ведення бізнесу у воєнний час: як змінилось законодавство	92
<i>Шелест В.В.</i>	Застосування гіг-контрактів в умовах воєнного стану	96
<i>Шкуренко Д.О.</i>	Захист прав цивільного населення під час збройного конфлікту	101
<i>Щербіна К.В.</i>	Реалізація гарантій доступу до правосуддя під час воєнного стану в Україні	105
<i>Євтушенко Ю.І.</i>	Особливості правового статусу українців за кордоном під час збройного конфлікту	108

ПЕРЕДМОВА

Війна внесла свої корективи в буденне життя як держави, так і кожного українця. Перед Україною, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадянами України та всім світом виникло багато завдань, які терміново потрібно було вирішувати: евакуація населення з окупованих територій, розширення державної підтримки підприємців та громадян, релокація підприємств, сплата податків, отримання зброї, розмитнення певних видів товарів, порядок ведення волонтерської та благодійної діяльності тощо. Поставлені завдання потребували швидкого реагування, тому не завжди був час в уряді моніторити ефективність прийнятих рішень. За 8 місяців війни суттєво змінилося українське законодавство, тому потребують нагального дослідження та обговорення питання ведення бізнесу у воєнний час, механізми забезпечення та захисту прав людини в Україні, відшкодування заподіяних війною збитків, гарантії доступу до правосуддя під час воєнного стану в Україні тощо.

Як ми неодноразово зазначали, науково-дослідна робота студентів є однією зі складових навчання, яка допомагає збагатити свої знання, навчитися знаходити та аналізувати отриману інформацію, робити висновки з прочитаного, ділитися досвідом через публікацію та публічний виступ.

Варто відзначити, що навіть в умовах війни активність студентів в наукових заходах є високою, молодь не залишається осторонь у вирішенні тих завдань, які поставлені сьогоднішнім часом.

Щиро вітаємо учасників круглого столу та бажаємо їм цікавої та плідної роботи.

**Завідувач кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права,
заслужений юрист України, доктор
юридичних наук, професор**

Н.А. Мазаракі

*Бідалова К.С., 14 група., 3 курс
ФМТП.*

Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н.

Державний торговельно-економічний
університет.

ПОВАГА ДО ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ, РІВНОСТІ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ

Права людини-це невід'ємна частина життя громадянина будь-якої країни. Якщо такі права якимсь чином було порушено особо може звернутися до суду за захистом своїх інтересів або за відшкодуванням завданої такими діями моральної або матеріальної шкоди. Дуже важко уявити життя без певних прав та обов'язків, адже без них у суспільстві панував би неймовірний хаос. Люди робили б те, що їм заманеться, адже певна всюдозволеність тим чи іншим чином руйнує нормальний перебіг життя у будь-якій державі світу. Саме тому завжди мають бути встановлені правила та вимоги та певна міра покарання за їх порушення.

В усі часи питання поваги до людської честі і гідності, рівності прав перед законом і судом поставало дуже гостро. Наше суспільство звикло, що дуже часто ті чи інші права постійно порушуються і не всі особи є однаково рівними перед законом перш за все через свій майновий стан. Саме через це і породжуються багато проблем, які треба вирішувати та поступово викорінювати.

Згідно ст. 6 ЦПК України суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак [4].

З цього ми маємо зробити висновок, що всі люди рівні у своїх правах, обов'язках перед законом і судом. Не можна виокремлювати людей за їх релігійними вподобаннями чи майновим станом, адже всі громадяни мають право на відстоювання своїх інтересів, захист порушених прав та належну повагу до своєї особистості.

Ще з давніх часів невід'ємні права відігравали важливу роль в традиціях у культурах багатьох країн . Одним із прикладів є звід законів царя Хаммурапі у Вавилонії (близько 2000 до н. е.)- це був перший писаний кодекс законів, заснованих царем Вавилону. У ньому давалася обітниця «здійснювати в царстві справедливе правління, винищувати злих і

жорстоких, не дозволяти сильним пригноблювати слабких, просвіщати країну і сприяти благополуччю народу». Саме благополуччя усіх громадян з давніх-давен завжди стояло на першому місці та до сьогодні є однією з найвищих цінностей.

Цікавим фактом також є те, що африканський світогляд «убунту» включає все, що означає «бути людиною». Саме «Убунту» підкреслює повагу до всіх членів громади, гостинність і шляхетність. Наступне висловлювання підсумовує головний зміст «Убунту». «Людина є нею лише через інших людей». Ця думка має дуже глибокий сенс для прав людини. Якщо ми люди лише через інших, тоді нелюдність до інших також позбавляє нас самих гуманності. Тому ми маємо поважати права інших людей так само як і свої та звертати увагу на те, щоб наші дії та вчинки не порушували права інших, адже ми всі рівні[2].

Здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором згідно ч.1 ст.5 ЦПК. З цього можна зрозуміти, що за захистом своїх порушених прав та інтересів особа може звернутися до суду та відновити справедливість.

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

У п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 вказано, що чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту[3].

Під гідністю мають на увазі цінність людини і ставлення до неї з урахуванням усіх моральних принципів. Життя-це те, що дано людині від природи і ніхто не має права зазіхати на нього так само як і перешкоджати здоров'ю особи та порушувати інші права надані від народження.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане можна дійти висновку, що людина в суспільстві визначається найвищою соціальною цінністю. Її життя, здоров'я не може бути порушено задля приниження її честі та гідності. Вільний вибір віросповідання, приналежність до певної раси, колір шкіри, соціальний та майновий стан не відіграють ролі у рівності особи перед судом і законом. Якщо особа певним чином порушила покладені на неї законом права або обов'язки, то вона на рівні перед усіма буде нести відповідальність за вчинення цих дій. На даний момент з війною у нашій країні питання рівності всіх громадян перед законом і судом і захист їх честі та гідності є наймовірніше актуальним та проблематичним питанням з усіх сторін. Саме зараз як ніколи раніше можна побачити зі сторони країни агресора безліч порушень усіх можливих норм по відношенню до наших громадян їх життям і здоров'ям та правом жити у вільній, демократичній країні. Україна, яка

бореться за право жити на своїй землі та повернути назад свої території та найголовніше своїх людей, дотримуючись при цьому всіх відповідних угод. Основне наше завдання як суспільства зберегти рівність усіх громадян перед законом і судом, відновити справедливість та встановити однакову відповідальність осіб за порушення різного роду вимог. Перелічені цінності допоможуть налаштувати баланс у країні та заповнити дуже багато прогалин не тільки у самому суспільстві, а й у всьому українському законодавстві.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 7 лют. 2019 р./ Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 09.10.22).

2. Патриція Б.Л., Нікітіна А.Б. Права людини за участю молоді: навч. посіб. Страсбург, 2020. 455 с. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights> (дата звернення: 09.10.22).

3. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лют. 2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення: 09.10.22).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 7 сер. 2022р./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 09.10.22).

*Білобжницька Т.Ю. 12 група, 2 курс
ФМТП.*

Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Погарченко Т.В.,
к.ю.н.

Державний торговельно-економічний
університет.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема сурогатного материнства в Україні є надзвичайно актуальною і, насамперед, це пов'язано зі специфікою самої галузі. Процедура такого материнства, з огляду закону і зважаючи на нинішню ситуацію, є досить складною та непрозорою, а реалізація договорів про сурогатне материнство під час воєнного стану ускладнюється в десятки разів. Саме тому важливо

досліджувати особливості даного виду правовідносин у такий складний для країни період.

Наша держава відноситься до того невеликого переліку країн, де дозволене сурогатне материнство. Поряд з Україною у цьому списку знаходяться також Грузія, Мексика, Канада, деякі штати США тощо. Політика цих держав у сфері репродуктивної медицини надає можливість виношування та народження дитини небіологічною матір'ю. Цікаво, що в Україні найбільш поширеним є транскордонне сурогатне материнство, тобто народження дітей для іноземних бездітних пар. Така особливість пояснюється широким ринком замовників та більшою платіжною спроможністю іноземців.

За рік способом сурогатного материнства в Україні народжувалося приблизно 2000 дітей. Дана цифра є приблизною через тіньову сторону галузі та приватну сферу регулювання правовідносин. Але російське вторгнення на територію суверенної держави змусило внести зміни до охорони та реалізації правовідносин сурогатного материнства. До таких змін, що пов'язані в першу чергу з веденням воєнного стану[5], можна віднести форс-мажорні обставини.

Українські жінки, які дали добровільну згоду на сурогатне материнство, є залежними від умов договору, які встановлюють клієнти[8]. Тому дуже важливо враховувати саме форс-мажорні обставини, аби захистити права сурогатної матері під час небезпечної для життя ситуації. Торгово-промислова палата України підтвердила, що «заявлені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили)»[2].

З 24 лютого 2022 року у такий спосіб народилося вже багато дітей і за договором сурогатного материнства вони повинні бути передані генетичним батькам. Але на час збройної агресії безпечний перетин кордону для іноземців, а тим більше транспортування дитини за кордон, є фактично неможливим. Евакуації матерів за межі України теж ризикована, оскільки приймаючі країни юридично можуть не визнати дитину малям генетичних батьків через національне законодавство.

Ще однією проблемою є недостовірна інформація щодо кількості сурогатних матерів та дітей, народжених в результаті даного методу репродуктивної медицини, оскільки це сфера приватного бізнесу і держава не веде реєстру правочинів таких правовідносин.

Законодавство України фіксує процедуру сурогатного материнства статтею 123 Сімейного кодексу України [1], наказом МОЗ «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [6], а також Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [4].

І хоча, згідно з договором сурогатного материнства, дитина після пологів повинна передаватися її генетичним батькам, враховуючи форс-мажорні обставини, вона може залишитися під піклуванням медичного персоналу закладу охорони здоров'я. Залишається відкритим питання подальшої долі новонароджених. Насамперед чи була відмова від дитини, чи відбулося воз'єднання з батьками. Саме тому є гостра потреба створення реєстру дітей, народжених шляхом допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) [8].

У 2022 році процедура сурогатного материнства повинна була врегулюватися шляхом ухвалення відповідного закону. 28 листопада 2021 року у Верховній Раді був зареєстрований «Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології»[7].

Даний законопроект урегулює низку правовідносин сурогатного материнства та встановлює наступні положення:

- закріплює основні терміни договору між сторонами, встановлює анонімність донора, права сурогатної матері, умови та порядок застосування ДРТ;
- процедура сурогатного материнства дозволяється лише в акредитованих закладах охорони здоров'я;
- запровадження вимог до сурогатної матері(передача дитини після пологів біологічним батькам, нерозголошення інформації про генетичних батьків, тощо);
- умови та порядок кріоконсервації репродуктивних клітин, ембріонів;
- походження дитини, що народилася внаслідок застосування ДРТ, визначається за допомогою тесту ДНК.

Таким чином, даний проект на законодавчому рівні має закріплювати правові засади застосування ДРТ та визначати права і обов'язки сторін, що беруть участь у програмі сурогатного материнства.

Варто зазначити, що були зареєстровані альтернативні законопроекти, увага яких по більшій мірі була націлена на захист дитини, що народжена за допомогою ДРТ, від будь-яких ризиків опинитися у дитбудинку. Також ці документи містять норми, що спрямовані на захист інтересів держави, сурогатних матерів, а також на забезпечення виконання умов договору сурогатного материнства. Але у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення на територію України, розгляд законопроектів було призупинено.

Отже, після 24 лютого 2022 року, правове регулювання правовідносин сурогатного материнства значно ускладнилися. Хоча 4 березня 2022 року

МОЗ України видав наказ № 407 «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану»[3], що спрощує реєстрацію дитини, яка народжена шляхом ДРТ. Але, незважаючи на цей наказ, інститут сурогатного материнства потребує подальшого удосконалення, корекції та реформування, а законодавчі акти повинні передбачати та прописувати міри можливої поведінки у викликах і загрозах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 14.10.2022).
2. Лист Торгово-промислової палати України щодо засвідчення форс-мажорних обставин від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>. (дата звернення: 14.10.2022).
3. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства охорони здоров'я України. № 407 від 04.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text> (дата звернення: 14.10.2022).
4. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 14.10.2022).
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 14.10.2022).
6. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. №787. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення: 14.10.2022).
7. Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475 від 28.12.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524 (дата звернення: 14.10.2022).
8. Бердник М. «В якусь мить зникають всі табу»: біологічна мати з Німеччини про сурогатне материнство. Deutsche Welle. 09.06.2020. URL: <https://p.dw.com/p/3dUey>. (дата звернення: 14.10.2022).

Биндюк К.Г., 14 група, 3 курс ФМТП
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: Риженко Н.О.
к. ю. н.
Державний торговельно-економічний
університет

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Конституція України проголошує про те, що права і свободи людини їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави (ст. 3). У зв'язку з можливими порушенням тих чи інших прав, свобод чи гарантій громадянина України Конституція у ст. 59 передбачає те, що кожен має право на професійну правничу допомогу, захист та представництво у суді [3].

Аналізуючи цивільне процесуально законодавство, ми дійшли до висновку, що однією з провідних функцій адвоката у цивільному процесі є представництво. Цивільний процесуальний кодекс передбачає, що представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом, крім інших випадків, які встановлюються законом [5].

Представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [2].

Адвокат – це фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [2].

У ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачається декілька різновидів функції представництва, а саме:

1) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

2) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами [2].

Головною метою участі представника в цивільному провадженні є надання правової допомоги шляхом забезпечення реалізації їхніх прав і обов'язків щодо порушення, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, для цього адвокат наділений спеціальними правами, наприклад:

- звертатися з адвокатським запитом зокрема щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

- збирати відомості про факти, які можна використати у цивільному процесі як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати та вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

- застосовувати технічні засоби, зокрема для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

- посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

- одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань;

- користуватися іншими правами, передбаченими законом [с. 169, 4].

Адвокат також може надавати інші види правової допомоги у цивільному судочинстві, зокрема:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень із правових питань;
- правовий супровід діяльності клієнта;
- складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних

інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також сприяння їх відновленню в разі порушення особами [2].

Отже, під час становлення демократичного суспільства та закріплення верховенства права відбулися певні зміни. У зв'язку з проголошенням захисту прав, свобод та інтересів під час здійснення правосуддя у цивільних справах, виникла необхідність в адаптації цивільного судочинства до нових умов. Відповідно до змін законодавства, ми повинні зазначити процесуальне становище представника у цивільному процесі, а також основні нормативні акти, які регулюють його діяльність. Правовий статус адвоката у цивільному процесі – це права і обов'язки, які покладаються на представника відповідно до цивільного законодавства України. Нормативно правові документи, які закріплюють діяльність адвоката: Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», Закон України «Про доступ до публічної інформації» та інші [с. 211, 1].

Список використаних джерел

1. Дяченко С., Науменко К. Адвокат як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: *Юридичний науковий електронний журнал* №4/2021.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. №5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Римарук Р., Сорока С. Правове регулювання участі адвоката у цивільному процесі України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. №1. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/51.pdf.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Бичок С.В, 11 група, 2 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: Погарченко Т.В.,
к.ю.н.
Державний торговельно-економічний
університет.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ СІМЕЙНИХ СПОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У цей важкий для всіх українців час, коли жорсткі реалії воєнного стану змінили історію життя кожної родини, відповідним чином зазнало перетворень і правове регулювання в різних галузях юридичної діяльності, а особливо в сімейно-правовій сфері. У результаті чого з'явилися нові правничі виклики, які потребують досконального фахового обговорення та пошуку нових підходів для їх вирішення. Тому ми вважаємо надзвичайно важливим аспект дослідження актуальних проблем реалізації застосування чинного сімейного законодавства на сьогодні.

Зокрема, основними питаннями для розгляду є:

- стягнення аліментних зобов'язань під час війни;
- реєстрація шлюбу та розлучення за дистанційної участі сторін;
- особливості процесу усиновлення;
- забезпечення прав дітей в умовах воєнного часу.

Проаналізувавши прийняте від 1 квітня 2022 року роз'яснення Мін'юсту щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану, можна дійти висновку, що регулювання з питань стягнення аліментів майже не зазнало істотних змін [8]. Незважаючи на це, варто зазначити про певні особливості щодо координації цієї проблеми, зокрема, на період до скасування воєнного стану на території України. Характерними свідченнями є рішення про припинення звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації), а також заборона відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані в результаті військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації. Крім того, важливим аспектом розгляду таких справ є той факт, що прийнятими вищевказаними змінами не передбачається заборона нараховування та стягнення пені за прострочення сплати аліментів [2].

У зв'язку з тим, що багато чоловіків були мобілізовані та перебувають у лавах Збройних Сил України досить розповсюдженим стало

питання чи стягуються аліменти з грошового забезпечення військовослужбовців. Для пошуку відповіді на це запитання варто звернутись до Постанови КМУ від 16 лютого 2022 року № 122 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146», в якій чітко зазначено, що жодних обмежень щодо стягнення аліментів з військовослужбовців не встановлено. Таким чином, військові мають сплачувати аліменти на загальних засадах та з усіх видів грошового забезпечення (крім такого, що має не постійний характер) [4].

З початку повномасштабного військового вторгнення в Україну змін зазнали також деякі процедури з реєстрації справ цивільного стану. І щодо цього варто зазначити, що уряд досить швидко відреагував на зміну реалій та відповідно вніс модифікації в законодавство щодо реєстрації шлюбів. Таким чином, була розроблена особлива процедура реєстрації шлюбу для військовослужбовців, поліцейських та інших посадовців відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану». Новела реєстрації шлюбу полягає в наданні можливості її проведення відділом державної реєстрації актів цивільного стану, без особистої присутності нареченого (нареченої), якщо один із них є військовослужбовцем [5]. Зокрема, особливість цієї процедури полягає в тому, що для підтвердження своєї посади та факту надання згоди на укладення шлюб, потрібно подати відповідну заяву для завірення безпосередньо командиром, який потім в свою чергу подає її до відділу ДРАЦС. Таким чином, під час воєнного стану, для військовослужбовців запровадили спеціальний можливий механізм, завдяки якому, сторони мають змогу зареєструвати шлюб дистанційно, з використанням засобів відеозв'язку, що, на нашу думку, є великим кроком вперед до запровадження сучасних механізмів регулювання реєстрацій актів цивільних станів.

На відміну від процедури реєстрації шлюбу, алгоритм його розірвання не зазнав змін навіть в умовах воєнного стану. Тому зберігся аналогічний механізм, яким керувалось законодавство в мирний час. А саме:

- в органах ДРАЦС за спільною заявою подружжя, яка не має дітей (ст.106 Сімейного кодексу України (далі – СК України));
- в органах ДРАЦС за заявою одного з подружжя (у випадках, коли один з подружжя безвісно відсутній або визнаний судом недієздатним (ст.107 СК України);
- за рішенням суду у двох випадках:
  - за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК України);
  - за позовом одного з подружжя, в разі спору, коли інший не бажає розривати шлюб (ст. 110 СК України) [1].

Нагальним в нинішніх умовах постало питання усиновлення, оскільки під час воєнних дій багато дітей залишились без батьківського

підкування та потребують термінової допомоги. Тому люди почали наполягати на встановленні спрощеної процедури для усиновлення, проте на період воєнного стану цей алгоритм здійснюється на загальних підставах відповідно до вимог, які зазначені в СК України та Порядком здійснення діяльності усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Незважаючи на це, певні процедурні зміни з особливостями все-таки відбулися. Зокрема, перші кроки вперед були здійсненні відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 24 травня 2022 року. При її дослідженні ми звернули увагу на новий встановлений перелік документів, а також на порядок як забрати усиновлену дитину, якщо вона тимчасово переміщена за межі України під час введення та території України воєнного стану [6].

Подальші зміни були запровадженні від 31 травня 2022 року Постановою Кабінету Міністрів, що стосувались цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання. Проаналізувавши нормативно-правовий акт, ми знайшли модернізацію у вигляді створеного єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і родин потенційних усиновлювачів (також опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів), що ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» [7].

Таким чином, усі вищевказані новації значно зможуть покращити та полегшити процес як подання, так і отримання необхідних документів майбутніми усиновлювачами, а також перевірка поданих документів компетентними органами буде пришвидшена разом зі спрощенням комунікацій між учасниками процедури усиновлення.

Також вагомим питанням сьогодення виступає можливість забезпечення захисту прав дітей, які змушені були залишитись без батьківського піклування в умовах воєнного часу. Тому відповідно для вирішення цих проблем від 17 березня 2022 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану», згідно з якою передбачено створення Координаційного штабу на тимчасовій основі, з метою покращення регулювання діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Проаналізувавши повноваження даного консультативно-дорадчого органу, ми дійшли висновку, що його основними функціями та завданнями є саме координація заходів щодо забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, які були евакуйовані у більш безпечні регіони України, координація організацією евакуації дітей, а також поряд з пошуками шляхів та способів вирішення

питань щодо захисту прав дитини, прийняття оперативних рішень задля реалізації охорони прав дітей[8].

Таким чином, відповідно до покладених на Координаційний штаб завдань, він розробив рішення, в результаті якого буде змога забезпечити під час війни безпеку дітей, які влаштовані під патронат, та дітей, які залишились без батьківського піклування і в зв'язку з чим потребують захисту та забезпечення права на догляд, виховання в безпечному та сприятливому сімейному становищі.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 19 лютого 2022 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 19.10.2019).
2. Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення Закону України "Про виконавче провадження": Закон України від 15.03.2022 №2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146: постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 № 122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7.03.2022 № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.10.2022).
5. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2022 №618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.10.2022).
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 №636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.10.2022).
7. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.10.2022).
8. Роз'яснення щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану: затверджено наказом Міністерства юстицій України від 01.04.2022.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-minyustu-shchodo-alimentnih-zobovyzan-u-period-voyennogo-stanu> (дата звернення 19.10.2022).

Болотіна М.М., 14 група., 3 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н.
Державний торговельно-економічний
університет.

ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ЗАЯВЛЕНОГО ВІДВОДУ ТА САМОВІДВОДУ

Творення та розбудова держави, має бути на меті одним із перших важливих позицій, щодо створення чесної, прозорої та ефективної судової влади. В політичному розумінні, щоб прогрес був помітний потрібно весь час удосконалювати набуте. Судова влада постає тим інститутом, через який реалізується демократична сутність держави, підтримується ефективна життєдіяльність суспільства.

Відповідно до ст.2, 8 Цивільного процесуального кодексу України [7] цивільні справи вирішуються на основі закону, за умов, що виключають сторонній вплив на них. Процесуальною гарантією забезпечення безсторонності та об'єктивності суду є права відводу. Можливість заявити відвід суду має забезпечити надійний захист процесу від ймовірного негативного впливу з боку упередженого суду. Метою відводу судді є недопущення до вирішення справи упередженого судді [3]. Основними цілями і завданнями судової влади в Україні є надійний захист прав і основних свобод людини і громадянина. Його реалізацію здатний забезпечити тільки професійний і компетентний суд, який зможе організовувати та регулювати соціальну активність громадян, домагатися змін, відстежувати їх соціальну ефективність і реалізовувати в суспільному житті. Тому одним з основних завдань на сучасному історичному етапі розвитку України є побудова незалежного та справедливого правосуддя, без чого неможливим є утвердження правової та демократичної держави, проведення будь-яких правових, економічних та соціальних реформ.

Цивільно процесуальним кодексом визначено, що питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Згідно з ч. 1 ст. 40 ЦПК України визначено, що питання про відвід (самовідвід) судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі [7]. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість. Відвід починається з подання процесуально документа, а саме заяви. Така заява про відвід є

офіційним документом, до такої заяви може додаватися докази, що підтверджують підстави для відводу.

Судова практика показує, що суди часто відмовляють у задоволенні заяв про відвід судді листом, що дає сторонам додаткову підставу для оскарження такого рішення через порушення процесуальних норм. Науковці вважають, що оголошення перерви або відкладення розгляду справи повинен здійснювати новий суддя, оскільки йому необхідний час для ознайомлення з матеріалами справи. Проте, вважаємо, що відведений суддя повинен в ухвалі про задоволення заяви про відвід (самовідвід) одночасно вказати про відкладення розгляду справи, перерву в засіданні.

Іноді відвід використовують і для отримання можливості долучити до матеріалів справи докази, які суд раніше відмовився долучати, наприклад, за тих підстав, що вони не мають відношення до предмету спору [2]. Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу, він вирішує питання про зупинення провадження у справі. У такому випадку вирішення питання про відвід судді здійснюється суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу, і визначається у порядку, встановленому частиною першою статті 33 ЦПК України. Такому судді не може бути заявлений відвід. Якщо заява про відвід судді надійшла до суду пізніше ніж за три робочі дні до наступного засідання, така заява не підлягає передачі на розгляд іншому судді, а питання про відвід судді вирішується судом, що розглядає справу. Актуальною проблемою також є неможливість оскарження ухвали про задоволення/незадоволення заяви про відвід суддів. Наприклад, у випадку, коли на суддю здійснюється тиск і його примушують до проведення відводу, то повинні бути законодавчі шляхи врегулювання даної ситуації [1, с.40].

Питання про відвід вирішується судом у нарадчій кімнаті. Питання про відвід одного судді вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду. Якщо слідувати логіці законодавця, суддя, що одержав заяву, про відвід повинен вийти до нарадчої кімнати і там вирішити питання про те, чи дійсно він безсторонній і ніяким чином не зацікавлений у результаті розгляду справи. Тому, при такому підході законодавця, в більшості випадках виходить так, що особі необхідно лише формально чекати, коли ж суддя винесе своє рішення, щоб надалі його оскаржувати. В разі, якщо відвід заявлений декільком суддям чи колегії суду в цілому, заява про відвід вирішується простою більшістю голосів [5].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 36 ЦПК України суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді. Відвід (самовідвід) повинен бути вмотивованим і заявленим протягом десяти днів з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного

провадження. Заявляти відвід (самовідвід) після цього дозволяється лише у виняткових випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів з дня, коли заявник дізнався про таку підставу. Суд ухвалою, без виходу до нарадчої кімнати, залишає заяву про відвід, яка повторно подана з тих самих підстав, без розгляду. Питання про самовідвід судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі та вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу, судом, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість. Якщо ж заява про відвід судді надійшла до суду **пізніше ніж за три робочі дні** до наступного засідання, така заява не підлягає передачі на розгляд іншому судді, а питання про відвід судді вирішується судом, що розглядає справу [6].

Питання про відвід судді Великої Палати розглядає Велика Палата. У розгляді Великою Палатою питання про відвід не бере участі суддя, якому такий відвід заявлено. Суддя, якому передано на вирішення заяву про відвід, вирішує питання про відвід в порядку письмового провадження. За ініціативою суду питання про відвід може вирішуватися у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неявка учасників справи у судові засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід. Питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку учасників справи. Питання про відвід має бути розглянуто не пізніше двох днів з дня надходження заяви про відвід, а у випадку розгляду заяви про відвід судді суддею іншого суду — не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу [4].

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому статтею 33 ЦПК України. У разі задоволення заяви про відвід одному із суддів або всьому складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів, який визначається у порядку, встановленому статтею 33 ЦПК України. Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у статті 37 ЦПК України, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, справа за розпорядженням голови суду передається до іншого суду, визначеного в порядку, встановленому ЦПК.

Отже, одним із важливих засобів гарантування захисту суду від впливу різних зовнішніх факторів забезпечення законності та

обґрунтованості судових рішень є інститут відводу (самовідводу). Неупередженість, заснована на високих морально-етичних принципах і ідеалах, є однією з найважливіших умов забезпечення об'єктивного, неупередженого і всебічного розгляду справи і винесення по ній обґрунтованого і справедливого рішення, здійснення правосуддя. Обов'язок самовідводу у цивільному процесі доповнює право на відвід і, вони разом, формують повноцінний інститут відводу у цивільному судочинстві. Оскільки суддя, виступає арбітром у цивільній справі та несе відповідальність за судові рішення, то у поточному законодавстві передбачені додаткові механізми, які направлені на забезпечення дотримання виконання обов'язку самовідводу при наявності підстав для цього, зокрема, можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Важливо, щоб порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу відповідав нормам законодавства України.

Список використаних джерел

1. Ануфрієва О. В. Інститут відводу судді у процесуальному праві України (порівняльний аспект) / Ольга Вячеславівна Ануфрієва // «Вісник Вищої ради юстиції». — 2011. — № 4. — С. 35-42.)
2. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67].
3. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. *Ліга закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК003367> (дата звернення: 15.10.2022)
4. Кодекс адміністративного судочинства України. Стаття 40. Порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу розділ І. Загальні положення (ст. 1–158) Кодекс адміністративного судочинства України (редакція з 15.12.2017 р.) | нормативна база України | factor. *Factor - Інтелектуальна бухгалтерська система знань. Все для бухгалтера на одному сайті*. URL: <https://i.factor.ua/ukr/law-345/section-1222/article-18979/2017-10-03/> (дата звернення: 15.10.2022).
5. Порядок вирішення заяви про відвід | Коментар. *Мего-Інфо - Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК*. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-24-порядок-вирішення-заяви-про-відвід> (дата звернення: 15.10.2022).
6. Порядок вирішення заявленого відводу. Що нового? | Сьомий апеляційний адміністративний суд. *Сьомий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://7aac.gov.ua/poryadok-virishennya-zayavlenogo-vidvodu-shho-novogo/> (дата звернення: 15.10.2022).
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 15 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

Галушко А. Л., 17 група., 3 курс ФМТП.
 Державний торговельно-економічний
 університет, м. Київ, Україна
 науковий керівник: Дараганова Н. В.
 д.ю.н., доцент
 Державний торговельно-економічний
 університет

ЧИ ІСНУЄ ПРАВО НА ВІДПУСТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ?

Законодавство України зазнавало змін у всі часи – і це нормально. З розвитком суспільства, а відповідно і держави, правила поведінки, обсяг прав людини – усе це підлягало видозміненню, і з боку України як демократичної держави – здебільшого позитивно, у бік розширення. Ми всі знаємо наші права, вони до того ж закріплені Конституцією, ми розуміємо механізми їх захисту у звичайні часи. Та що робити, коли настають обставини, які прямо загрожують тобі, твоїм правам та життю всіх громадян і Уряд запроваджує воєнний стан?

Безумовно, що найпершими зазнають порушень наші основні, базові права – на життя, на житло, на рівність та повагу, медицину і цей список можна продовжувати довго, так як на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Проте так чи інакше люди повинні жити, а економіка працювати.

Військова агресія з боку Росії дуже змінила всі наші сфери життя, не виключенням стала і трудова. З 24-го лютого було прийнято низку законів, якими було внесено зміни до трудового законодавства. Одним з актуальних питань є надання відпусток під час дії воєнного стану.

Основним регулятором трудових відносин саме в цій галузі були і залишаються – Кодекс законів про працю України [1] та Закон «Про відпустки» [3]. Проте, у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням та запровадженням воєнного стану набули чинності обмеження зумовлені Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136–ІХ [2] (далі – Закон № 2136). Цей Закон діє до закінчення військового стану та є пріоритетним щодо частини трудових відносин, які в ньому визначені, зокрема й щодо правовідносин у сфері відпусток. Цим актом внесено зміни щодо надання відпусток, їх компенсації, розрахунків стажу (як для щорічних основних, так і додаткових), а також додані нові види відпусток.

Щодо відпустки під час воєнного стану – роботодавець самостійно вирішує, чи обмежувати тривалість щорічної основної відпустки, тому що в такому випадку можливий ліміт у вигляді 24 календарних днів (ч.1 ст. 12 Закону № 2136). Норма також каже про те, що у випадку, коли тривалість щорічної основної відпустки становить все ж понад 24 доби, не використані дні такої відпустки переносять на період, коли воєнний стан буде припинено або скасовано. Проте даний пункт законодавчого акту все ж трактується на розсуд саме роботодавця, тому не виключений варіант – не застосовувати обмеження до працівників і надавати їм відпустки повної тривалості. Що стосується інших видів відпусток – у Законі № 2136 немає особливих приміток щодо цього, а це означає, що соцвідпустки на дітей, «бойові» відпустки, і т.д. надаються як і раніше – за заявою працівника. Проте, як і всюди, тут є винятки.

Роботодавець все ж може відмовити у наданні відпустки працівнику. Такі дії застосовні, якщо має місце праця робітника на об'єктах критичної інфраструктури. Ця відмова стосується надання будь-якого виду відпусток, окрім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами або ж по догляду за дитиною віком до 3-х років.

З огляду на нововведення під час дії воєнного стану, якщо працівник або знаходиться за кордоном (від 19 липня 2022 року з'явився окремий вид відпустки без збереження зарплати на час війни через виїзд за межі України), або зареєстрований як ВПО, роботодавець за його заявою в обов'язковому порядку надає йому відпустку. Це проходить без збереження заробітної плати, а також має строкове обмеження – 90 календарних днів (не включається до стажу, що дає право на щорічну основну відпустку). Ще зміни внесли у пункт, згідно з яким раніше було можливе надання відпустки без збереження заробітної плати строком до 15 календарних днів на рік, зараз же – це не обмежується строком. До того ж за обставин відсутності працівника на робочому місці через відпустку (ст. 2 Закону №2136) роботодавець може укласти строковий трудовий договір з іншою особою. Мета таких дій полягає в оперативному залученні нових людей, робочої сили, через брак кадрів.

Також були внесені такі зміни: у воєнний час при визначенні тривалості щорічної відпустки і відпустки на дітей святкові дні враховуються як звичайні календарні дні. Тобто не застосовуються норми статей 73, 78–1 КЗпП та ч.2 ст. 5 Закону України «Про відпустки» (ч. 6 ст. 6 Закону № 2136 [2]). Отже, якщо під час воєнного стану на період основної або додаткової відпустки або соцвідпустки на дітей (ст. 19 Закону про відпустки) припали дні, визначені у

ст. 73 КЗпП як святкові, то у тривалості цих відпусток їх слід враховувати як звичайні календарні.

Стосовно виплат відпускних, то їх виплачують до початку відпустки. Інакше може бути передбачено трудовим або колективним договором. У ч. 1 ст. 21 Закону «Про відпустки» чітко вказується ця норма.

Щодо компенсаційних виплат – у ч. 1 ст. 12 Закону № 2136 (у редакції Закону № 2352 [4]) вказується, що у разі звільнення працівника у період дії воєнного стану йому виплачується грошова компенсація відповідно до статті 24 Закону України «Про відпустки». Йдеться про ч. 1 ст. 24 Закону «Про відпустки». Нормативний акт нам каже: «У разі звільнення працівника йому виплачується грошова компенсація за всі не використані ним дні щорічної відпустки, а також додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи».

Отже, при звільненні, у тому числі під час дії воєнного стану, працівнику необхідно виплатити грошову компенсацію за усі невикористані дні щорічної відпустки і соцвідпустки на дітей. Крім того, у ст. 24 Закону про відпустки передбачено можливість виплатити грошову компенсацію за частину щорічної відпустки без звільнення: «За бажанням працівника частина щорічної відпустки замінюється грошовою компенсацією. При цьому тривалість наданої працівникові щорічної та додаткових відпусток не повинна бути менше ніж 24 календарних дні».

При виплаті грошової компенсації за частину щорічної відпустки без звільнення 1) компенсації підлягає виключно щорічна (основна, додаткова) відпустка; 2) тривалість наданої щорічної відпустки становить не менше 24 календарних днів; 3) працівник, для кого тривалість щорічної відпустки становить 24 календарних дні за робочий рік, право на грошову компенсацію за частину щорічної відпустки без звільнення немає; 4) скористатися правом на отримання грошової компенсації працівник може в кожному робочому році (після надання 24 календарних днів); 5) щорічна відпустка компенсується за бажанням працівника. Тоді працівник пише заяву із проханням компенсації й на підставі такої заяви роботодавцем видається наказ.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322–VIII (Редакція станом на 19.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 20.10.2022).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 20.10.2022).

3. Про відпустки: Закон України від 15.11.96 р. № 504/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 20.10.2022).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 р. № 2352–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 20.10.2022).

Гарбар С.А., 21 група, 4 курс ФМТП.

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

науковий керівник: Невара Л.М., к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний університет.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ ТА ТИМЧАСОВО ЗАХИЩЕНОЇ ОСОБИ

Кожного року стабільність в світі щодо миру та екології погіршується, тому все більше людей, громадян держав, які потерпають від стихійних лих, змін клімату та збройних конфліктів стають біженцями, вимушено переміщеними особами. Люди змушені залишати свої домівки та їхати за кордон, шукати притулок і захист в інших країнах. Не обійшло це лихо і громадян України. З початку повномасштабної агресії рф проти України 24 лютого 2022 понад 5 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки та поїхати за кордон шукати притулок і захист в інших країнах. На жаль, громадяни України виявились не дуже обізнаними у праві надання їм статусу тимчасового захисту та статусу біженця. Спробуємо дослідити різницю, переваги та недоліки цих статусів.

Основним документом, який регламентує статус біженців є Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол щодо статусу біженців 1967 року. 145 держав ратифікували Конвенцію і 146 держав ратифікували Протокол. У 2002 році Україна приєдналася до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і привела національне законодавство у відповідність до цих міжнародних актів.

Відповідно до статті 1 Конвенції 1951 року зі змінами, внесеними Протоколом 1967 року біженцем вважається: «особа, яка перебуває за межами країни свого громадянства через обґрунтовані побоювання переслідування через свою расу, релігію, національність, приналежність до

певної соціальної групи чи політичних поглядів, і яка не може скористатися захистом цієї країни, або хто зі страху не хоче мати з цього вигоду.» [3].

Конвенція про біженців спирається на статтю 14 Загальної декларації прав людини 1948 року, яка визнає право людей шукати притулку від переслідувань в інших країнах. Біженець може користуватися правами та перевагами в державі на додаток до тих, що передбачені Конвенцією.

Згідно із загальним принципом міжнародного права *pacta sunt servanda*, держави, які ратифікували Конвенцію про статус біженців, зобов'язані захищати біженців, які перебувають на їхній території, відповідно до її умов. За Конвенцією до біженців слід ставитися принаймні як до громадян, а також так само, як до інших негромадян [9]. Натомість біженці, повинні дотримуватись національного законодавства договірних держав (стаття 2), це єдиний і головний обов'язок для осіб, які потребують захисту [8].

20 липня 2001 року Рада Європейського Союзу прийняла Директиву Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому [2].

Ця Директива встановлює мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту та спрямована на сприяння збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому та несення наслідків переміщених осіб. Вона визначає тимчасовий захист як «процедуру виняткового характеру для надання, у разі масового напливу або неминучого масового напливу переміщених осіб з третіх країн, які не можуть повернутися до своєї країни походження, негайного та тимчасового захисту таким особам, зокрема, якщо також існує ризик того, що система притулку не зможе обробити цей приплив без негативних наслідків для її ефективної роботи в інтересах відповідних осіб та інших осіб, які вимагають захисту» [2].

До 2022 року Директива не використовувалася у країнах ЄС. 3 березня 2022 року Радою Європейського Союзу було прийнято рішення про застосування Директиви від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС у відповідь на кризу біженців, спричинену російським вторгненням в Україну відповідно до якої українці отримали змогу звернутися за міжнародним захистом у Європейському Союзі, отримати статус біженця чи додатковий захист. Міністри ЄС одноголосно погодилися застосувати Директиву про «тимчасовий захист» вперше в своїй історії. Завдяки такому рішенню українці змогли отримати прихисток та різносторонню допомогу [6].

Головна мета Директиви № 2001/55/ЄС полягає у послабленні тиску на національні системи надання прихистку та забезпечення переміщених осіб на території держав-членів ЄС такими правами як право на проживання, медичну допомогу і освіту, доступ до ринку праці та житла тощо.

Механізм реалізації Директиви 2001/55/ЄС вперше був застосований до громадян України, а також осіб без громадянства та громадян третіх країн,

які користуються міжнародним захистом в Україні, та членів їхніх сімей, якщо вони проживали в Україні до або після 24 лютого 2022 року. Згідно з Директивою в рамках тимчасового захисту особа отримує: право на проживання в країні, в якій вона звернулася за тимчасовим захистом; доступ до праці, який можна отримати одразу з моменту звернення за отриманням захисту; доступ до житла; медичну допомогу; соціальну допомогу; доступ до освіти дітям та підліткам. Після реєстрації у відповідних органах держави, громадяни України можуть одразу користуватися правами наданого статусу. Також важливо знати, що перелічені права надаються особі хоч і на весь період дії тимчасового статусу, але тільки на території держави-члена ЄС, в якому отримано такий статус.

Але надання тимчасового захисту не означає автоматичне отримання статусу біженця. В той же час особа, яка отримала тимчасовий захист має право отримати статус біженця в порядку, встановленому законодавством держави її перебування.

Статус тимчасово захищеної особи і статус біженця хоч і схожі між собою, та все ж є розбіжності. Перше, що можна зазначити це термін дії статусів: тривалість тимчасового захисту становить один рік. Якщо захист не припинено, він може бути автоматично продовжений на шестимісячні строки протягом максимум одного року. Якщо причини для тимчасового захисту продовжують існувати, Рада може прийняти рішення про продовження цього тимчасового захисту строком до одного року. Якщо Рада прийме рішення, яке ґрунтується на встановленні факту, що ситуація в країні походження є такою, що дозволяє безпечно і надійне повернення осіб, яким надано тимчасовий захист, з належною повагою до прав людини і основних свобод, а також зобов'язань держав-членів щодо невидворення, то тимчасовий захист припиняється [2, ст. 4, 6]. Тож, загалом статус тимчасового захисту продовжується 3 роки.

Наразі Рада ЄС активізувала Директиву 2001/55/ЄС до березня 2024 року для українців, але дивлячись на події, цей термін може бути продовжено ще на рік, до березня 2025 року. Щодо статусу біженця, то термін його надання визначається індивідуально і зазначається у виданих особі державою документах [5].

Щоб отримати статус біженця, по-перше, потрібно відразу після перетину кордону держави-захисниці, подати заяву на цей статус. Щодо статусу тимчасового захисту, то заява подається в будь-який час, поки не буде скасовано Радою ЄС Директиви 2001р., але строк подачі може також встановлювати держава-перебування, тоді потрібно зробити це у відповідний термін. По-друге, строк надання тимчасового захисту залежить від країни-перебування, але це відбувається на багато швидше, ніж надання статусу біженця, що може затягнутися від 6 до 15 місяців від дати подання заявки [1].

Наступним критерієм, що суттєво відрізняють ці два статуси, є громадянство. При отриманні статусу біженця, особам зазвичай потрібно

здати документи держави, громадянами якої вони є. При отриманні ж тимчасового захисту – документи залишають з особою, і вона залишається громадянином держави з якої прибула.

Схожими в цих статусах є права осіб, які потребують захисту. Кожна країна Європейського Союзу у своєму національному законодавстві конкретизує обсяг прав щодо тимчасового захисту. Біженець має базові права, схожі з тимчасовим захистом, але конкретизація прав залежить від законодавства держави перебування. Крім того, біженці можуть мати обмеження прав, наприклад, обов'язок проживати лише у місці, визначеному державою.

Щороку, 20 червня, у світі відзначають Всесвітній день біженців, заснований Організацією Об'єднаних Націй на честь сили, мужності, витримки мільйонів біженців по всьому світу. Вперше цей день відзначили 20 червня 2001 року, вшановуючи 50-ту річницю Конвенції 1951 року про статус біженців.

Отже, порівнявши статус біженця і тимчасово захищеної особи, можна зробити висновок, що ці два статуси мають різницю між собою. Вони відрізняються за терміном, обов'язками, обсягами прав сторін та іншими ознаками. Але документи, які врегульовують права щодо них, надають захист та допомогу особам, які цього потребують, нарівні із громадянами держави перебування. В умовах сьогодення це є як «рятувальний круг» для багатьох людей. Ці статуси не обмежують права і обов'язки людей, які змушені через горе тікати зі своєї країни, а навпаки, дають багато можливостей продовжити своє життя чи розпочати його «з чистого аркуша» в новій не своїй домівці.

Список використаних джерел

1. Ганзієнко Д. Тимчасовий захист чи статус біженця: в чому принципова різниця. 23 березня 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210033_timchasoviy-zakhist-chi-status-bzhentsya-v-chomu-printsipova-rznitsya.
2. Директива від 20.07.2001 № 2001/55/ЄС. «Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому» від 20 листопада 2002р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an>
3. «Конвенція про статус біженців» від 28 липня 1951р. Верховний комісар ООН у справах біженців.1951. // "Convention relating to the Status of Refugees". United Nations High Commission for Refugees. 28 July 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text.

4. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Втекти від війни за кордон. 13 травня 2022 р. URL: <https://minre.gov.ua/news/vtekty-vid-viyny-za-kordon>.

5. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Як отримати прихисток в Європі: тимчасовий захист vs статус біженця. 19 березня 2022 р. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/200/yak-otrimati-prixistok-v-jevropi-timcasovii-zaxist-vs-status-bizencya>.

6. Liboreiro, Jorge. "EU agrees to trigger never-used law to host Ukrainian refugees". 3 March 2022. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/03/eu-countries-agree-to-trigger-a-never-used-law-to-host-ukrainian-refugees>.

7. POLITICO. Jacopo Barigazzi And Suzanne Lynch. "EU debates granting temporary protection to refugees from Ukraine". 2022. // Archived from the original on 27. – 27 February 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/ukraine-refugees-european-union-war-russia-temporary-protection-debate/>.

8. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR); Inter-Parliamentary Union (IPU). UNHCR: Refugee protection: A Guide to International Refugee Law. 2001. URL: <https://www.refworld.org/docid/3cd6a8444.html>.

9. Yewa Holiday. The Problem with the Prosecution of Refugees. [Електронний ресурс] / Yewa Holiday // Оксфордський університет, юридичний факультет. 24 березня 2017. URL: <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/03/problem>.

*Гонтарук І. М., 11 група, 4 курс
ФМП*

Державний торговельно-економічний
університет, Київ, Україна

науковий керівник:

Тищенко Ю. В., к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний
університет

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРАХ

Після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року чимало суб'єктів господарювання України певним чином зіткнулися з серйозними викликами та випробуваннями. У теперішніх умовах учасники зовнішньоекономічної діяльності в Україні опинилися в доволі таки

скрутному становищі. Особливо гостро постає питання щодо виконання зобов'язань. Знищена логістика, перекриті морські шляхи, тривалі та напружені бойові дії призводять до виникнення ускладнень при їх виконанні, а то й неможливості виконання загалом.

Важливо роз'яснити, що саме являється форс-мажорними обставинами. Так, ч. 2 ст. 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» зазначає, що це надзвичайні та невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору, обов'язків відповідно до законодавчим та інших нормативних актів [5]. Аналогічне визначення міститься й у п. 3.1 Регламенту Торгово-промислової палати України (далі – ТПП України) [7].

Вважаємо, що найбільш вдале формулювання форс-мажорних обставин викладено в статті 79 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, так як воно виникло в результаті аналізу практики багатьох країн. Дане положення передбачає, що сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її контролем і що від неї нерозумно було очікувати прийняття до уваги цієї перешкоди під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перешкоди чи її наслідків [1].

Підсумовуючи, розуміємо, що форс-мажорними обставинами можна вважати всі ті обставини, що певним чином перешкоджають виконанню договірних зобов'язань.

Враховуючи наявність певних відмінностей у тлумаченні та застосуванні форс-мажорних обставин у відносинах з іноземними контрагентами, доцільно виокремити деякі особливості застосування форс-мажорних обставин у ЗЕ-договорах. Як правило, застереження про форс-мажор розглядається відповідно до застосовного права кожного конкретного договору.

Якщо виникає спір стосовно виконання ЗЕД-угоди, при цьому в такій угоді зазначене арбітражне застереження, то спір буде розглядатися комерційним арбітражем. Більш того, арбітраж керуватиметься правом тієї держави, де сторона, що повинна здійснити вирішальне виконання, проживає чи має місцезнаходження, крім випадків, коли сторони самостійно визначили матеріальне право, яким буде регулюватись договір.

Як правило, форс-мажор звільняє від відповідальності за невиконання зобов'язання, тому деякі підприємці переконані, що це автоматично дозволяє їм уникати відповідальності та виконання зобов'язання в подальшому. Проте, це хибне твердження, бо обов'язок виконати зобов'язання залишається у будь-якому разі.

Так як форс-мажорні обставини можуть визнаватися виключно в рамках виконання конкретного договору, то на сторону зобов'язання, яка його не виконує, покладається обов'язок доведення, що в кожному окремому

випадку саме ці обставини мали непереборний характер. При цьому, суд буде оцінювати кожну ситуацію індивідуально, незважаючи на уже засвідчені компетентним органом обставини.

Важливо, що наявність тільки одного документа, що підтверджує форс-мажорні обставини, не звільняє контрагента від відповідальності автоматично. Аби такі обставини дійсно вважалися вагомою причиною для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, потрібно повідомити іншу сторону про це в межах розумного строку.

Як правило, підтвердженням форс-мажорних обставин є довідка ТПП України. Проте відповідно до п.4.2. Регламенту форс-мажор за ЗЕД-контрактами засвідчується виключно ТПП України, а не регіональними [7].

У зв'язку з останніми подіями Торгово-промисловою палатою України було оприлюднено загальний офіційний лист про те, що військова агресія російської федерації проти України є форс-мажорною обставиною [2]. Проте аналізуючи висновки Верховного Суду, ми дійшли висновку, що під час воєнного стану даний документ не звільняє від виконання зобов'язань і може бути підставою від звільнення лише тоді, коли сторона за договором доведе, що внаслідок агресії сусідньої держави неможливо було виконати свої зобов'язання. До прикладу, у Постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.08.2022 у справі № 922/854/21 зазначається, що формальне посилання на лист ТПП не є достатнім, оскільки суд має досліджувати докази в сукупності [3].

Цікаво, що уповноважені органи країни місцезнаходження сторони ЗЕД-контракту або третьої країни теж мають право засвідчувати обставини непереборної сили відповідно до умов такої угоди. Так, ч. 6 ст. 13 Закону України «Про валюту та валютні операції» передбачає, що підтвердженням виникнення та завершення дії форс-мажорних обставин є відповідна довідка уповноваженої організації (органу) країни розташування сторони ЗЕД-контракту або третьої сторони відповідно до умов цього контракту [4].

Аналіз міжнародної практики свідчить, що органи, які засвідчують факти форс-мажору у різних країнах відмінні, а в деяких взагалі відсутні. Так, в ОАЕ форс-мажорні обставини можуть бути засвідчені судовими інстанціями, у Нідерландах - нотаріусом, муніципалітетом або керівним органом провінцій. У Великобританії всі події, які розглядаються як форс-мажор, мають бути підкріплені відповідними офіційним заявами уряду. В Австрії такі обставини засвідчуються австрійськими нотаріальними конторами, поліцією, або видаються відповідні довідки-підтвердження підприємствами-партнерами. У США в окремих випадках довідками про підтвердження форс-мажору можуть також служити рапорти та звіти поліцейських, пожежних, митних та інших служб безпеки [6]. Проте підкреслюємо, що висновки таких органів, здебільшого, лише підтверджують факт настання відповідної події, у них відсутні будь-які пояснення щодо

причинно-наслідкового зв'язку між подією надзвичайного характеру і невиконанням стороною зобов'язання за договором.

Іноді сторони ЗЕД-контракту не включають розділ про форс-мажорні обставини. Тоді, як правило, форс-мажор застосовується в силу закону, враховуючи особливості конкретного законодавства. Так, якщо застосовним правом контракту буде право України, то форс-мажор застосовуватиметься згідно з українським законодавством.

Проте в деяких правових системах існує підхід, відповідно до якого форс-мажор застосовується лише в рамках контракту і ніяк інакше. Такий спосіб регулювання практикується в американському праві. Так, сторони ЗЕД-контракту не мають змоги вказувати на обставини непереборної сили як на причину їх звільнення від відповідальності, якщо в такому контракті немає застереження про форс мажорні обставини, а застосовним правом є законодавство США. До того ж, якщо сторони передбачили певні обставини, як обставини непереборної сили, то форс-мажор буде застосовуватись, але виключно до прописаних у контракті обставин.

Аналогічна позиція існує в доктрині англійського права. Так, без чітко передбаченого переліку форс-мажорних обставин у договорі, звільнення від відповідальності крайнє проблематичне. До прикладу, у справі *Thames Valley Power Limited v Total Gas and Power Limited 2005* суд встановив, що обставини, які виникли між сторонами не можуть вважатись форс-мажорними обставинами, якщо можливість їх настання прямо не передбачена в договорі. А так як договір містив лише загальне визначення форс-мажорних обставин, суд задовольнив вимоги покупця лише щодо відшкодування завданих збитків [8].

Беручи до уваги вищезазначене, розуміємо, що крайнє важливо правильно формулювати застереження про форс-мажор. Доцільно закріпити положення щодо переліку обставин, які вважатимуться форс-мажорними обставинами. Так як ні українське, ні міжнародне законодавство не встановлюють вичерпного переліку обставин, що являють собою форс-мажор, сторони вправі самостійно вирішити та прописати у контракті, які саме обставини являються для них форс-мажором. Крім цього, необхідно встановити умови звільнення сторони від відповідальності за невиконання зобов'язання та визначити строк для повідомлення контрагента про настання обставин непереборної сили. Доречно також визначити форму повідомлення та ймовірні наслідки неповідомлення чи невчасного повідомлення про форс-мажор. До того ж, потрібно врегулювати питання щодо граничного терміну дії таких обставин та порядку розрахунків між сторонами у випадку припинення контракту через виникнення таких обставин.

Беручи до уваги останні події в Україні, та й в цілому кризові явища у світовій політиці та економіці, розуміємо, що дуже важливо чітко прописувати форс-мажорне застереження в умовах контрактів, так як чим більше врегульованості та ясності, тим менше суперечливих питань.

Відсутність однозначної договірної регламентації або наявність нечітких положень дозволяють недобросовісним контрагентам використовувати це на свою користь. Й, навпаки, достатньо розбірливі та деталізовані формулювання умов контракту про фарс-мажорні обставини дають змогу захистити себе від безпідставного невиконання договору чи будь-яких інших зловживань контрагента. Тож, вкрай важливо ставитися максимально відповідально до формулювання положень розділу щодо таких обставин.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80K03R> (дата звернення: 17.10.2022).
2. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucsi.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 17.10.2022).
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.08.2022 у справі № 922/854/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105793167> (дата звернення: 17.10.2022).
4. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 17.10.2022).
5. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2022).
6. Про форс-мажорні обставини: Лист ДПАУ від 10.08.2004 № 15183/7/23-5317. Державна податкова адміністрація України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1518225-04/sp:max50:nav7:font2#Text> (дата звернення: 17.10.2022).
7. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): Регламент від 18.12.2014 р. № 44(5). Торгово-промислова палата України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044571-14/sp:max50:nav7:font2#n4> (дата звернення: 17.10.2022).
8. Thames Valley Power Limited v Total Gas and Power Limited [2005]. URL: <https://www.trans-lex.org> (дата звернення: 17.10.2022).

Грабазей А.І., 17 група, 3 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник:
Нескороджена Л.Л.. к.ю.н., доцент
Державний торговельно- економічний
університет.

ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СЬОГОДЕННИХ РЕАЛІЯХ

Державна допомога суб'єктам господарювання є важливим аспектом розвитку економіки країни, а також заохочення розквіту підприємництва. До того ж, такі заходи вказують на можливість підтримки суб'єктів господарювання у своєрідний час занепаду. Складно не зазначити про негативний вплив епідемії COVID-19 на економіку України. Діяльність більшої частини суб'єктів господарювання була під загрозою через кризові обмеження, саме тому, пріоритетним напрямком держави було стимулювання їх діяльності задля уникнення економічного занепаду.

Крім того, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України № 64/2022 24 лютого 2022 року введено воєнний стан [1]. Після повномасштабного вторгнення значна частка бізнесу в Україні або припинила свою роботу, або суттєво знизила свою діяльність. Багато суб'єктів підприємництва стали збитковими і функціонували за рахунок особистих коштів власників. Для того, щоб малий та середній бізнес продовжили свою діяльність необхідною видалася допомога держави. Саме тому, 13 квітня 2022 року набули чинності зміни до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», що спростили процедуру надання державної допомоги [2].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», державна допомога суб'єктам господарювання - підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності [3].

На нашу думку, дану дефініцію варто виокремити від визначення «нова державна допомога». Адже, останнє поняття передбачає «будь-яку державну підтримку суб'єктів господарювання, що не є чинною державною допомогою, а також внесення істотних змін до умов надання чи обсягу чинної державної допомоги» [3].

Законодавство передбачає значну кількість форм державної допомоги, серед яких: надання товарів і послуг, субсидій, грантів, гарантій, дотацій, податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи

інших обов'язкових платежів, списання боргів, зменшення фінансових зобов'язань, збільшення державної частки в статутному капіталі тощо. У статті 5 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» зазначено два критерії допустимості державної допомоги: соціальний характер, кінцевими вигодонабувачами якої є споживачі, за умови, що така допомога надається без дискримінації, пов'язаної з походженням товарів; надання з метою відшкодування збитків, завданих надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру [3].

Окрім цього, новелою у даній сфері є визнання допустимою усієї державної допомоги суб'єктам господарювання, яка надається у період дії правового режиму воєнного стану [2]. Переконані, що у площині швидкості надання допомоги й можливості оперативного реагування на виклики, такі умови є позитивними.

Основні форми та способи підтримки підприємництва в Україні визначаються у ст. 16 Господарського кодексу України, у якому визначено, зокрема, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом [4]. Вважаємо, що дане положення є прямим втіленням докладання зусиль з боку уряду, з метою покращення умов існування суб'єктів господарювань, і, як наслідок, економічного становища всієї країни.

За загальним правилом надавачі допомоги повинні подавати до Антимонопольного комітету України повідомлення про державну допомогу. При цьому до отримання відповіді від даного органу, самостійне розпорядження допомогою заборонено [2]. До того ж, на офіційному вебпорталі Антимонопольного комітету України зазначено, що комітет лише приймає рішення про допустимість такої державної допомоги для конкуренції. Рішення ж про впровадження тієї чи іншої схеми чи заходу державної допомоги приймають надавачі державної допомоги, які формують та реалізують державну політику у відповідних сферах [5]. Згідно із Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» - це органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, а також юридичні особи, що діють від їх імені, уповноважені розпоряджатися ресурсами держави чи місцевими ресурсами і ініціюють та/або надають державну допомогу [3]. Окрім цього, на нашу думку, надважливим є належне використання отримувачем

державної допомоги виключно згідно з цілями, на які таку допомогу було надано.

Однак, варто зазначити, що відповідно до нововведень, органи місцевого самоврядування у період дії правового режиму воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування, звільняються від необхідності повідомлення про нову державну допомогу та про пропозиції щодо внесення змін до умов чинної державної допомоги; подання інформації про чинну державну допомогу [6, с. 148]. Переконані, що такі доповнення позитивно впливають на формування економічної ланки в Україні в умовах війни, адже зазначені зміни роблять законодавство більш «гнучким» та «приспосованим» до сьогоденних реалій.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що в процесі написання даної роботи було проаналізовано основні аспекти надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Так, підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок державних чи місцевих ресурсів значно стабілізує економіку України, сприяє її подальшому розвитку. Неодмінним є й ключовий чинник усунення катастрофічних наслідків пандемії та воєнного стану, адже значення державної допомоги є першорядним навіть в такій критичній для країни ситуації. Визначено й роль Антимонопольного комітету України в сфері надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Констатовано, що даний орган покликаний забезпечувати контроль за дотриманням законодавства в площині надання державної допомоги суб'єктам господарювання, захищати їх права та інтереси.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют.2022 р. №64/2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n31> (дата звернення 10.10.2022).
2. Особливості дії Закону України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" у зв'язку із війною в Україні: веб-сайт. URL: <https://everlegal.ua/osoblyvosti-diyi-zakonu-ukrayiny-pro-derzhavnu-dopomogu-subektam-gospodaryuvannya-u-zvyazku-iz-viynoyu-v-ukrayini> (дата звернення 10.10.2022).
3. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> (дата звернення 10.10.2022).
4. Господарський кодекс України: Закон України від 01 січн. 2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 10.10.2022).

5. Державна допомога. Відповіді на поширені питання. Офіційний вебпортал: опублік. 04 вересн. 2019р.: веб-сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/napryami/derzhavna-dopomoga/vidpovidi-na-poshireni-pitannya> (дата звернення 10.10.2022).

6. Андрухович Д.Р. Особливості надання державної допомоги для малого і середнього підприємництва в Україні. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку*: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф. м. Одеса, 19—20 трав. 2022 р. / Держ. ун-т «Одеська політехніка». Одеса, 2022. С. 147-149.

Грицак Б.В., 10 група 1 курс ФМТП
Державний торговельно-економічний
університет м.Київ
науковий керівник: Микитенко Л.А.,
к.ю.н., доцент
Державний торговельно-економічний
університет

ІННОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Верховною Радою України внесено зміни до Закону України від 20.09.2019 №128-IX «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг [2].

Зупинимося на деяких з них. З внесенням відповідних змін, суб'єктами господарювання дозволено при здійсненні готівкових розрахунків із споживачами застосовувати програмні реєстратору розрахункових операцій. Відповідно до ст.2 програмний РРО це - програмний реєстратор розрахункових операцій (РРО) за допомогою спеціального програмного забезпечення може фіскалізувати розрахункові операції на сервері Державної податкової служби. Також слід зазначити, що для уникнення втрат, у першу чергу суб'єктів малого та мікробізнесу (дрібних підприємців), відповідне програмне забезпечення буде надаватися ДПС суб'єктам господарювання безкоштовно.

Зазначена реформа планувалась проводитися у два етапи: з 01.10.2020 (перенесено на 01.01.2021) та з 01.01.2021 (перенесено на 01.04.2021).

Відмітимо, що з 1 січня 2022 року ФОП 2-3 груп зобов'язані використовувати (РРО) не залежно від обсягу доходу за умови здійснення розрахункових операцій. Також РРО застосовується у фізичних осіб підприємців платників єдиного податку застосовується обов'язково, при цьому облік товарних запасів ведуть лише платники ПДВ та суб'єкти господарювання які здійснюють торгівлю ризиковими групами товарів.

Окрім того, фізичні особи підприємці платники єдиного податку II та III групи, зобов'язані застосовувати РРО, якщо провадять певні ризикові види діяльності, зокрема, продаж товарів (надання послуг через мережу Інтернет), торгівля ювелірними виробами та побутовими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, готелів, реалізацію текстилю, побутовою технікою, торгівля автотоварами.

Варто звернути увагу на те, що суб'єкти господарювання зобов'язані застосовувати РРО, якщо розрахункові операції проводяться:

- готівкою;
- через POS- термінал із застосуванням електронного платіжного засобу (далі-ЕПЗ);
- через програмно-технічний комплекс самообслуговування (далі-ПТКС) не банківської установи (готівка ЕПЗ).

У дистанційній торгівлі з використанням реквізитів електронні платіжні засоби, у тому числі розрахункові операції через системи Монобанк, Ощад24/7, Приват24, iPay, LigPay та інші.

Проте, РРО не застосовується суб'єктами господарювання при таких розрахунках:

- перерахування коштів з рахунку суб'єкта господарювання на рахунок суб'єкта господарювання (з використанням реквізитів розрахункового рахунку, тобто еквайрингу);
- перерахування коштів через касу банку;
- через ПТКС банку (готівка та ЕПЗ).

Проте відмітимо, що є спроби вкотре відкласти впровадження цієї норми, зокрема до завершення воєнного стану на території України.

Але насправді, якраз на підприємців, які здійснюють торгівлю у роздріб на ринках, як і на тих, хто надає побутові послуги населенню обсягом до мільйона гривень на рік, зобов'язання використовувати РРО не поширюється.

Окрім того, при реалізація товарів на території села звільнена від обов'язкового використання РРО. Це передбачено змінами, прийнятими КМУ до Постанови «Про забезпечення реалізації статті 10 ЗУ «Про застосування реєстраторів, розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг».

При цьому, виключення не застосовуються, якщо:

- одночасно здійснюється реалізація підакцизної продукції;
- одночасно здійснюється дистанційна торгівля;
- сільською радою прийнято рішення про обов'язкове застосування РРО.

РРО.

Також, зауважимо, суб'єкт господарювання самостійно обирає вид РРО (програмний та/або апаратний) засобами якого здійснюється реєстрація розрахункових операцій відповідно до вимог Закону України «Про

застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг».

Дискусії між прихильниками та опонентами фіскалізації нерідко скочуються зокрема, залишаючи поза увагою головне питання – навіщо взагалі вона проводиться і хто зрештою опиниться у вигазі [3, с. 54].

Головним же бенефіціаром запровадження РРО стане український споживач, як наголошується в аналізі Інституту економіко-правових досліджень НАН України (ІЕПД). Так, минулого року споживачі сформували 73,4% українського ВВП. Загальна сума сплачених ними податків та зборів становила 37,6% доходів держбюджету.

Окрім того, у якості РРО можна буде застосовувати будь-який пристрій (смартфон, планшет, комп'ютер тощо). Цікаво, що для уникнення додаткових витрат програмне забезпечення буде надаватися суб'єктам ведення підприємницької діяльності безкоштовно.

Міжнародний досвід показує, що системне запровадження РРО справді приносить позитивний ефект, помітний навіть у короткій перспективі. Для українських реалій показовим є приклад Грузії. Таким чином, розробники закону бачать наступні переваги для бізнесу та держави:

1) для бізнесу:

- зниження вартості обслуговування ККТ;
- можливість застосування при розрахунках смартфонів, планшетів;
- електронна реєстрація контрольно-касової техніки;
- скасування щорічної перереєстрації.

2) для держави:

- забезпечення інтересів держави;
- скорочення податкових перевірок;
- оптимізація контрольної роботи та податкового адміністрування.

Таким чином, вважаємо, що переваги нових касових апаратів незабаром перекриють усі труднощі, які зараз доводиться долати. Адже сама ідея зробити податки прозорими гарна. Та й виробники РРО проробили титанічний працю і придумали абсолютно нові та сучасні апарати, які при подальшому доопрацюванню полегшать робочий процес. Але, як бачимо, механізм знову не продуманий, а держава отримала чергову хвилю соціального невдоволення.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів : Каменяр, 2000. 305 с.

2. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо

детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг: Закон України від 20.09.2019 №128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-80#Text>

3.Оніщик А. Фіскалізація діяльності суб'єктів господарювання в умовах

трансформаційних процесів. *Економічний простір*. 2022. № 177. С. 53-55.

4. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / Кізима Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. та ін. ; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 287 с.

Грицай А.О, 12 група, 2 курс ФМТП.

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

науковий керівник: Погарченко Т.В.,
к.ю.н.

Державний торговельно-економічний університет.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Незважаючи на важливість цього питання та справедливо викликаний інтерес науковців до юридичної відповідальності, малодослідженим залишається такий вид відповідальності як сімейна. Частково пояснити можна це тим, що Сімейний кодекс України (далі – СК України) та й сам законодавець не мають на меті встановити особливий вид санкції, який би застосовувався до учасників сімейних відносин. Тому й не дивно що у СК України немає навіть визначення такого терміну [2].

Про саме поняття сімейної відповідальності ми можемо говорити майже лише в контексті статті 29 СК України, яка зазначає, що орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків, а також попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу. Тобто при приховуванні нареченим або нереченою перешкод для укладення шлюбу, такий шлюб може бути визнано недійсним. Проте, справедливо буде зазначити, що стаття 196 СК України теж містить певну санкцію, пов'язану з відповідальністю за прострочення сплати аліментів та оплати додаткових витрат на дитину. Оскільки це захід саме майнового характеру за неправомірну поведінку платника аліментів, він є дуже схожим із заходом цивільно-правової відповідальності, що все ж таки також немає сімейно-правового характеру відповідальності [2].

Таким чином ми можемо побачити, що треті особи, які порушують сімейні права інших суб'єктів сімейних правовідносин притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності, а все це тому, що стаття 2 СК передбачає регулювання відносин лише між особами, котрі

знаходяться у певних родинних зв'язках, а також учинювачі, опікуни, піклувальники і т.д.[1,2].

Інакше кажучи, сімейно-правова відповідальність не настає, вона замінюється іншою. Напрошується думка, що законодавець не передбачає внесення і закріплення в наших нормативно-правових актах сімейної відповідальності як самостійної, вона може залишитися як збірне поняття, тобто певний інститут відповідальності за порушення сімейних прав і невиконання сімейних обов'язків [3].

Аби притягнути особу до відповідальності, перш за все, треба з'ясувати чи вчинила вона відповідне правопорушення. Останнє, за загальним правилом, має характеризуватися чотирма елементами - об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною. Про те як кваліфікується сімейне правопорушення? Оскільки об'єктом сімейних правопорушень є сімейні відносини, то й сімейно-правова відповідальність настає за порушення суб'єктивних прав чи невиконання обов'язків учасниками сімейних правовідносин, а їх суб'єкт - це закріплені статтею 2 СК України особи, які пов'язані між собою сімейними правовідносинами, є носіями суб'єктивних сімейних прав та обов'язків: батьки та діти, чоловік та дружина, рідні брати та сестри, опікуни та піклувальники тощо. Об'єктивною стороною ми називаємо діяння або бездіяльність, які характеризуються протиправністю, тобто порушенням норм сімейного законодавства і суб'єктивного права інших учасників сімейних відносин. Це і неналежне виконання, або невиконання взагалі батьками чи усиновлювачами їх обов'язків перед дітьми або ж усиновленими, і будь-яке інше зловживання батьків, опікунів, усиновлювачів своїми правами, які порушують права неповнолітніх дітей тощо. Та й необхідною складовою цих правопорушень має бути зв'язок між їх протиправною поведінкою та шкідливим наслідком для неповнолітніх.

Також має бути встановлена вина правопорушника. Якщо ж батьки або опікуни свідомо не виконували своїх обов'язків перед дитиною, то щодо них застосовуються заходи відповідальності у вигляді позбавлення батьківських або опікунських прав; якщо ж причина невиконання своїх обов'язків лежить, наприклад, у тяжкій хворобі, яка перешкоджала їх здійсненню, то суд використовує захід захисту, а не покарання. Так, дитину відберуть на певний час у її законних представників, проте права останніх на дитину залишаться дійсними [4].

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що відповідальність у сімейному праві, як і будь-яка інша правова відповідальність, знаходить свій вияв у державному примусі. Це може бути як примусове виконання обов'язків членів сім'ї, так і заходи відповідальності, які несуть собою негативні наслідки для правопорушника, починаючи від визнання шлюбу недійсним до, що є також і наслідком цього, зменшення частки одного з подружжя при поділі їх спільного майна.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001. № 2402-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 15.10.2022).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002. № 2947-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 15.10.2022).
3. Відповідальність у приватному праві: монографія [І. Безклубий, Н. Кузнєцова, Р. Майданик та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2014. 416 с. (Серія «Про українське право»). С.213-224.
URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/3094> (дата звернення: 15.10.2022).
4. Єфремова І.О. Поняття та сутність відповідальності у сімейному праві. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 118-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_1_23 (дата звернення: 15.10.2022)

Грозан О.О., 2 група., 3 курс ФЕМП.

Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Коломієць К.В.
Доктор філософії права, старший викладач
кафедри міжнародного, цивільного та
комерційного права ДТЕУ

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДО НОВИХ РЕАЛІЙ : ПРИКЛАД НЕЗЛАМНОСТІ НАЦІЇ

З початку повномасштабної війни, Україна стала символом незламності, свободи, волі й героїзму. Українські жінки показали свою мужність та відчайдушність, чоловіки – силу й безстрашність, діти – свою любов до Батьківщину та патріотизм. Сьогодні українцям, як ніколи раніше, вкрай важливо підтримувати економіку країни: працювати, сплачувати податки, намагатися відновлювати роботу підприємств. Від 24 лютого українських підприємців можна назвати героями й сміливцями, адже відновити роботу з перших днів вторгнення, коли не знаєш що буде завтра, чи витримає бізнес, чи буде цілим майно, - це дуже небезпечно та страшно. Бізнесмени, які продовжили роботу після 24 лютого – це справжні патріоти, віддані своїй державі. Це ті, які попри всі негаразди вірять у свою державу й хочуть жити, будувати й розвивати тут свій бізнес, а також завдяки цьому допомагати армії й економіці України. Такими людьми слід пишатися!

Згідно з дослідженнями аналітичного центру grc.ua у березні лише 40,2% компаній зберегли комерційну діяльність, а 8,8% працювали частково. У травні, результати такого ж опитування були більш позитивними, адже більше половини опитуваних підприємств та організацій зазначили, що їх компанія працює, ще 16% відповіли, що працюють лише в безпечних регіонах. За останніми даними, на кінець вересня – початок жовтня про відновлення комерційної діяльності в умовах війни зазначили 93% опитуваних підприємств та організацій. У повному обсязі продовжують працювати 61% підприємств. 30% компаній зберегли діяльність частково, у них працюють лише підрозділи в умовно безпечних регіонах. Релокацію здійснили 2% опитуваних. 1% опитаних компаній повністю припинили роботу та не планують відновлення діяльності. Ще 4% підприємств поки не працюють, але планують відновлення діяльності у найближчі місяці. 2% українських компаній здійснили релокацію бізнесу в іншу країну. Незважаючи на те, що багато підприємств відновили й продовжують свою роботу, кількість вакансій залишається меншою, ніж до війни. Це означає ще одне опитування від аналітичного центру grc.ua:

- 21% зазначили, що зараз здійснюють набір персоналу на всі напрямки бізнес-діяльності;
- 27% набирають персонал лише на стратегічні напрямки діяльності;
- 19% здійснюють тимчасовий набір на заміну тим співробітникам, які змінили місце проживання із-за війни, або тим, хто захищає нашу країну у ЗСУ. [3]

Місто, у якому умови для ведення бізнесу є найкращими й найлегшими серед усіх – Львів. Серед актуальних проблем бізнесу, підприємці західного регіону виділяють труднощі з логістикою, зниження купівельної спроможності населення та труднощі з бронюванням співробітників від мобілізації. Харків і Миколаїв – міста-герої, яким найважче працювати в умовах війни, але вони тримаються й героїчно стоять на економічному фронті держави. [4]

Держава активно підтримує бажання підприємств працювати й спрощує деякі аспекти для ведення бізнесу у військовий час. Наприклад, вносить податкові зміни. У перші дні війни Денис Шмигаль, прем'єр-міністр, заявив, підприємства з обігом до 10 млрд грн зможуть перейти на сплату єдиного податку. Знімаються всі інші обмеження по кількості робітників та видам діяльності, окрім підакцизних товарів та грального бізнесу. Замість ПДВ та податку на прибуток підприємці платитимуть лише 2% від обороту. Також до змін податкових заходів слід віднести такі:

- великий бізнес зможе скористатися спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок, - так, як це нині робить малий бізнес. Для цього ліміт річного обігу підприємства чи компанії не повинен перевищувати 10 млрд грн, а обмеження щодо кількості працівників знято.

- ФОПи I та II групи можуть платити єдиний податок добровільно. Якщо впродовж воєнного часу вони не отримуватимуть доходу, вони також можуть не сплачувати ЄСВ,

- ФОПи II-III груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені коштом дербюджету,

- з 24 лютого 2022 року до кінця 2022 року власники звільняються від сплати податку за землю, розташовану на територіях, де йдуть бої. [1]

Загалом, за 8 місяців повномасштабної війни, українське підприємництво пристосувалося до абсолютно нового способу життя та ведення бізнесу. Наприклад, до певних обмежень із-за повітряної тривоги, комендантської години, до нової системи оподаткування, нового законодавства в цілому. Деякі підприємства почали створювати щось додатково для армії. Хтось з кожного проданого товару чи послуги певний відсоток передає на благодійність, багато українських брендів одягу почали шити термобілизну, шкарпетки для солдатів, деякі компанії випускають спеціальну лінію продукції, виручка від якої йде на придбання потрібного для ЗСУ. Головним завданням українського підприємництва у 2022 році є підтримка економіки й допомога у відстоюванні незалежності та незламності нашої держави.

Дуже приємним є те, що підприємці в Україні, не дивлячись на всі негативні наслідки військових дій для їх бізнесу, думають про своїх співвітчизників і не залишають їх у біді. Йдеться про надання притулку для внутрішньо-переміщених осіб, фінансова допомога для них. Також допомога для тих, хто у зв'язку з війною залишився без роботи й доходу. Хочу навести приклад відомих українських підприємств, які викликають неабияку повагу за їх добрі й героїчні вчинки.

Усім відома торгова мережа «АТБ» у своїх магазинах, в яких є підвальні приміщення зробили бомбосховища й відкрили для всіх, кому немає де сховатися під час повітряних тривог. Також в «АТБ» поставили точки прийому речей і медикаментів для армії. Ще торгова марка співпрацює з волонтерськими кухнями й дає безкоштовно продукти.

GoodWine з 24 лютого займається гуманітарною допомогою: доставляє вантажі від постачальників з усіх країн світу, готують та відправляють готову їжу до лікарень, пунктів територіальної оборони та ЗСУ, доставляють продукти та необхідне тим, хто цього найбільше потребує. Також не дивлячись на те, що 4 березня внаслідок бойових дій під Києвом їх склад з продуктами згорів, вони продовжили свою діяльність. А збитків після пожежі було на 15 млн євро.

Fozzy Group також активно займаються благодійністю. У «Сільпо» відкрили збір коштів спільно з фондом «Повернись живим». Бали з додатку можна перерахувати на благодійність, їх конвертують у гроші та передають у фонд. Супермаркети «Фора» пропонують клієнтам перерахувати накопичені бонуси на рахунок підтримки ЗСУ, який створив Нацбанк України. Fozzy

Group спільно з іншими бізнес-партнерами та українською владою відкрили склад у Польщі. Товари будуть доставлені в Україну.

Такі підприємства як Varus, Watsons, Eva допомагають із гуманітарною допомогою. Банки розробили спеціальні програми по допомозі ЗСУ, деякі банківські установи забезпечують солдатів одягом, сплачують податки наперед. Медзаклади й аптеки не залишаються в стороні й активно допомагають ліками, безкоштовно приймають поранених, консультують онлайн психологічно-постраждалих від воєнних дій. БРСМ-Нафта, Socar, ОККО, WOG, Glusco виділяють великі обсяги пального для транспорту ДСНС, швидкої допомоги, ЗСУ та ТРО. У перші дні повномасштабної війни Volt пожертвував 5 мільйонів євро для неурядових організацій для допомоги українцям. У додатку з'явилася категорія Support, призначена для пересування містом у разі екстреної потреби. Усі, кому екстрено потрібно здійснити поїздку, можуть зв'язатися з водієм-волонтером та проїхати за 1 грн. На базі контакт-центру Uklon компанія запустила проєкт «Волонтер». Тут цілодобово приймаються запити для потреб військових, тероборони, лікарень та інші. Ініціатива працює тільки в Києві, але в планах розширювати її на інші міста. Вартість усіх поїздок покриває Uklon. [2]

Незламність підприємців проявляється у тому, що вони не втрачають надію та продовжують не лише працювати, а й масштабувати свої справи. Наприклад, успішні ресторатори в Харкові, втратили свій бізнес із-за воєнних дій і були вимушені переїхати до Києва. Не дивлячись, на втрати й горе, вони відкрили кафе у Києві, тому тепер у центрі столиці є частинка Харкова.

Отже, підсумовуючи, українські підприємці є найсильнішими, наймужнішими й найбільш наполегливими у світі. Вони не лише продовжують працювати, а допомагають армії, підтримують економіку та надихають весь економічний світ. Українці – це майбутнє, такого бажання бути вільними та незалежними немає більше ні в однієї нації. Під обстрілами, ракетами й небезпекою ми продовжуємо працювати й впевнено крокувати до перемоги.

Список використаних джерел

1. Бізнес під час війни: яку підтримку запропонувала влада і як виживає бізнес [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60757453>
2. Бізнес-тил. Як українські підприємства підтримують зсу та постраждалих від війни [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/biznes-tyl-yak-ukrayinski-pidpryyemstva-pidtrymuyut-zsu-ta-postrazhdalyh-vid-vijny/>
3. Більшість українських підприємств відновили роботу під час війни, але робочих місць досі недостатньо [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://litsa.com.ua/bilshist-ukra%20%97nskix-pidpriyemstv-vidnovili-robotu-pid-chas-vijni/>

4. Найкращі умови у Львові: які головні виклики для бізнесу в різних регіонах [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://delo.ua/business/naikrashhi-umovi-u-lvovi-yaki-golovni-vikliki-dlya-biznesu-v-riznix-regionax-404738/>

Дорошенко К.Г., 10 група., 1 курс, ФМТП. Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
науковий керівник: Микитенко Л.А., к.ю.н., доцент
 Державний торговельно-економічний університет.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕЙДЕРСТВА В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року указом Президента України №64/2022 [8] на території нашої держави запроваджено воєнний стан у зв'язку з повномасштабним нападом військ російської федерації та цинічними ракетними обстрілами об'єктів цивільної інфраструктури. Вказаний особливий правовий режим триває і досі уже дев'ятий місяць, а наша держава та її захисники героїчно тримають оборону перед значно переважаючими кількісно силами противника.

При цьому, варто зауважити, що поряд із зовнішніми факторами, які дестабілюють нашу державу ззовні, існує ряд внутрішніх, які негативно впливають на розвиток України зсередини. Перелік таких факторів можна визначити, орієнтуючись на програмні документи, які декларують цілі нашої держави. У цьому контексті слід звернути увагу на Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, у якій вказано, що "необхідним є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, рейдерства, спрощення і здешевлення ведення бізнесу" [10].

Отже, з метою "покращення середовища для ведення бізнесу", що в свою чергу прямо пропорційно економічному процвітання та інвестиційній привабливості, необхідною є ефективна протидія рейдерству.

Слід зауважити, що вказане явище попри свою тривалу історію на території нашої держави та відносно тривалу історію протидії йому з боку державних органів, досі процвітає.

Оскільки детальне підтвердження статистичних відомостей щодо поширення рейдерства потребує окремого дослідження (проблема полягає у

тому, що нині поняття рейдерство не закріплено нормативно, що зумовлює його різнотлумачення і як наслідок рейдерство розуміється по-різному, а також у тому, що жоден орган не веде комплексної повної статистики щодо рейдерства), теза щодо актуальності цього дослідження буде пояснена виступом Президента України Володимира Зеленського 6 жовтня 2022 року, у якому він зазначив, що "рішення президента російської федерації про передачу Запорізької атомної електростанції у федеральну власність росії має бути засуджене з боку МАГАТЕ, адже це фактично міжнародне рейдерство" [7].

З огляду на вищезазначене, констатуємо беззаперечну актуальність дослідження правових проблем рейдерства, зокрема в період дії правового режиму воєнного стану.

У першу чергу слід зупинитись на тлумаченні поняття "рейдерство", оскільки як уже зазначалось, це поняття не визначено нормативно. При цьому, помилково було б стверджувати, що термін "рейдерство" відсутній у законодавстві України. Одним з прикладів може бути указ Президента України від 19.03.2014 №313/2014 "Про посилення протидії рейдерству", відповідно до якого рейдерство зазначено у контексті протиправних поглинань та захоплень суб'єктів господарювання, позбавлення їх права власності, використанням судів з цією метою [9]. Недружні поглинання передбачають придбання контрольного пакету акцій компанії без згоди виконавчого органу, або ж продовження переговорів з акціонерами після відхилення пропозиції покупки. Погоджуємось з М. Рошліц, який зазначає, що це рейдерство є феноменом, який не слід ототожнювати з недружніми поглинаннями ("hostile takeovers"). Науковець зазначає, що на відміну від недружніх поглинань на Заході, рейдерство характеризується використанням незаконних методів, таких як шантаж, підкуп, підробка документів та використання збройних груп для примусу до зміни власника [12, с. 2]. Також, на нашу думку, визначення об'єктів рейдерства виключно як суб'єктів господарювання звужує це поняття, оскільки невиправдано виключає можливість, що інші юридичні особи (не суб'єкти господарювання), наприклад, благодійні фонди, можуть стати жертвою рейдерів.

А.О. Єфименко вважає, що рейдерством є "вилучення майна на формально законних підставах, в основі виникнення яких лежить злочин, зловживання правом, прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо)" [2, с. 118]. За переконанням науковця, ключовим фактором для тлумачення та визначення природи рейдерства у вітчизняному правовому полі є наявність елементу протиправності, порушення закону чи норми права.

А.В. Кобзар зазначає, що рейдерство об'єднує певна узгоджену сукупність (послідовність) агресивних дій, спрямованих на перехоплення контролю над підприємством і/або його ліквідними активами [3, с. 35].

Слід зазначити про доктринальну різноманітність дефініцій досліджуваного поняття, адже кожен дослідник висловлює своє відмінне від інших бачення рейдерства. Це є проблемою, але відсутність єдиного поняття створює перешкоди у кваліфікації того чи іншого діяння як рейдерства.

При цьому, нам імпонує думка В.О. Коломійчука, який стверджує, що рейдерством є "комплекс дій, спрямованих на встановлення контролю над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи" [4, с. 241]. Вважаємо таке поняття є універсальним та таким, що може бути закріплено у нормативно-правовому акті. Певні паралелі пропонованого поняття можна провести зі статтею 6.4.7. Розділу 6.4 проекту Кримінального кодексу України (текст проекту станом на 29.09.2022), яка має назву "Встановлення контролю над суб'єктом господарювання (рейдерство)" [11]. Спільним є підхід, що рейдерство посягає не тільки на майно, а й на управлінські відносини, наслідком чого може бути втрата контролю над юридичною особою.

Окремо слід зупинитись на причинах поширення рейдерства, адже розуміння того, що позитивно впливає на його динаміку, приведе до концепції протидії цьому явищу.

О.М. Луговий до таких причин відносить: недосконалість і фрагментарність законодавства, неефективність роботи правоохоронних органів, судів, Державної виконавчої служби; сумнівне (незаконне) походження активів багатьох підприємств та непрозорість їх фінансової діяльності; недостатній рівень захищеності суб'єктів господарювання рейдерських атак; економічна криза; фінансова неспроможність багатьох підприємств [6, с. 141].

Ю.А. Берлач однією з вирішальних причин розповсюдження рейдерства в Україні називає високий рівень корупції. Науковець вказує, що для більшості рейдерських нападів, що відбуваються в Україні, притаманним є наявність принаймні одного судового рішення для надання діям рейдерів видимої законності [1, с. 66]. Вважаємо логічним, що в аспекті протидії рейдерству слід особливу увагу звернути на неупереджене функціонування судової системи. Тенденції щодо подальшого поширення рейдерства в Україні підтверджуються і статистичними даними щодо розмаху корупції – судова система України розглядається представниками громадянського суспільства, підприємцями та населенням як найбільш корумпована серед усіх основних суспільних інституцій.

В.О. Коломійчук до основних причин, які зумовили виникнення та поширення рейдерства в Україні відносить: високий рівень корупції в державних органах, недосконалість законодавчої бази, складність та комплексність явища рейдерства; непублічність судових рішень протягом тривалого часу (Єдиний державний реєстр судових рішень було запущено в роботу тільки у 2005 році), відсутність державних інститутів, які б ефективно

захищали права власника; низький рівень підприємницької культури та високий рівень правового нігілізму [5, с. 111].

Вважаємо надзвичайно важливим питання з'ясування детермінантів виникнення та поширення рейдерства в Україні, зокрема в період дії правового режиму воєнного стану, оскільки визначення факторів, які зумовлюють розвиток цього явища є першим кроком до його успішної протидії. Таким чином, після нормативно-правового закріплення дефініції рейдерства слід досліджувати та вживати відповідних заходів для усунення причин поширення цього явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 198 с.
2. Єфименко А.О. Рейдерство або ринок контролю. *Юридичний журнал*. 2008. № 11. С. 116-122.
3. Кобзар А.В. Рейдерство з юридичної точки зору (загальна характеристика). *Наук. зап. НаУКМА*. Сер. Юрид. науки. 2007. Т. 64. С. 32-37.
4. Коломійчук В.О. Окремі аспекти розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та 206-2 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. 2022. №3. С. 240-245. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/9/9> (дата звернення 23.10.2022).
5. Коломійчук В.О. Рейдерство на території України. Причини та наслідки поширення. Матеріали II Міжнародної наук.- практ. конф. "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ). Київ. 2021. С. 109-112.
6. Луговий О. Правове регулювання протидії рейдерству в Україні. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020, nr. 1(41), pp. 138-142. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/31.pdf> (дата звернення 23.10.2022).
7. Президент обговорив з генеральним директором МАГАТЕ питання безпеки на Запорізькій АЕС. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-obgovoriv-z-generalnim-direktorem-magate-pitannya-78333> (дата звернення 23.10.2022).
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 23.10.2022).
9. Про посилення протидії рейдерству: Указ Президента України від 19.03.2014 №313/2014. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/3132014-16451> (дата звернення 23.10.2022).

10. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 23.10.2022).

11. Проект Кримінального кодексу України: редакція станом на 29.09.2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 23.10.2022).

12. Michael Rochlitz. Corporate raiding and the role of the state. Post-Soviet Affairs. 2014. Vol. 30, No. 2-3. P. 89-114. URL: <http://www.lem.sssup.it/WPLem/documents/rochlitz.pdf> (дата звернення 23.10.2022).

Клінова С. Р., 11 група., 4 курс ФМТП.
 Державний торговельно-економічний
 університет, м. Київ
науковий керівник: Тищенко Ю. В.,
 к.ю.н., доцент
 Державний торговельно-економічний
 університет

АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

З початком широкомасштабного вторгнення Російської Федерації, після 24 лютого 2022 український бізнес, для того щоб продовжити своє існування, був змушений почати працювати по-новому, в умовах війни, чи взагалі перекваліфікувати свій бізнес.

Один із ключових викликів, з якими змушені були зіткнутися українські компанії – реформатування логістики.

Варто зазначити, що для логістичної галузі виклики з'явилися декілька років тому до повномасштабного вторгнення. У 2020 році, через пандемію COVID-19, ринок почав у прискореному темпі локалізуватися та переносити ланцюги постачання ближче до країни виробництва чи безпосередньо реалізації продукції. Що стосується сьогодні, то вже у 2022 році компанії змушені приймати рішення максимально швидко, аби зберегти і прибуток і товар.

Тож, з чим зіткнувся український бізнес?

1. Відмова від зберігання товарів на складах.

Як відомо, чим більше товарів знаходиться на складах, ти відповідно вищий обсяг заморожених фінансів і довго. Раніше якщо товар можна було

довгий час зберігати на складах, звідки було його відвантаження, то зараз бізнес почав відвантажувати «з коліс», щоб зменшити ризики втрати товару у разі атаки.

2. Зміна складських умов.

Найбільший хаб (70-80% професійних складських площ) знаходився у Київській області. Тут було зосереджено 1,8-2,2 млн кв. м професійних складів, компанії оперували площами 10-20 тис. кв. м. З початком бойових дій компанії змушені були перевезти товари на захід України, де в принципі не було складських площ такої величини.

Слід додати, що запуск складу (включаючи його переїзд, розгортання IT-системи та IT-інтеграція, налаштування систем безпеки, відеоспостереження тощо) зазвичай триває 3 місяці. В умовах війни, стільки часу в компаній не було, а тому потрібно було діяти швидко, щоб мігрувати за лічені тижні, а то й дні.

3. Закупівля товарів.

Проблема була пов'язана з обмеженістю асортименту та постачальників, через блокування портів та навантаження на залізничну інфраструктуру, яка зазнала руйнувань через ракетні обстріли.

4. Ускладнення різних логістичних операцій.

Введення комендантської години, утворення міжміських та міжобласних блокпостів і також безпосередньо оглядів ускладнило перевезення вантажів. Окрім цього, потрібно зважати на ризик нових атак і заздалегідь планувати запасний маршрут.

Однак, попри вищезазначені проблеми, значна частина компаній та бізнесів продовжує працювати. Підприємці продовжують закуповувати свої товари, переважно в Європі та Америці, та реалізувати їх тут, в Україні. Європейські й американські виробники вражають асортиментом, якістю товарів та доступними цінами, що робить імпорт продукції вигідним навіть з урахуванням витрат на логістику.

Директор з розвитку Alterra Group Геннадій Гриненко розповів про те, як змінилась логістичні ланцюги у зв'язку з останніми подіями в Україні та зміною ситуації на ринку. На питання щодо впливу війни на постачання товарів через внутрішню і зовнішню логістику, він зазначив, що в першу чергу війна кардинально змінила морську логістику. Наразі всі українські порти закриті, тому основний потік вантажів направляєється через польські та німецькі порти. Зокрема, найближчий до України порт Гданськ у Польщі. Також задіяні порти країн Балтії. На перших порах багато товарів везли через Румунію, найчастіше через порт Констанца. Але наразі компанії поступово відмовляються від цього маршруту, оскільки є певні обмеження на деякі групи товарів. Наприклад наші клієнти зі Львова імпортують зоотовари та ветеринарні препарати й вони не можуть ввезти ветпрепарати, бо в Румунії інші правила та санітарні вимоги. Тому перші контейнери вимушено вони

направили в Туреччину, а звідки фурами суходолом ввозили в Україну. А наступні партії вже йшли через Гамбург.

Також, Гриненко додав, що друга проблема полягає в низькій пропускній здатності самого порту та складності перевезення в межах Румунії. Місцеві автобани не розраховані на велику кількість транспорту. До того ж процедури перевірки й митного оформлення вантажу довші, ніж в інших місцях. Якщо їхати на Одесу через Чернівці, то логістичне плече виходить співставним з маршрутом із Гданськ [1].

Для поліпшення ситуації із проблемами, які виникли в сфері міжнародних перевезень 16 вересня 2022 року Президент Володимир Зеленський затвердив Угоду між Україною та Євросоюзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом – так званий «транспортний безвіз» [2].

Транспортний «безвіз» передбачає підписання спеціальної угоди, яка скасовує необхідність отримання українськими перевізниками дозволів для в'їзду в ЄС [3].

Перемовини про укладання такої угоди український уряд вів з осені 2021 року. Проте з початком повномасштабної війни Росії проти України і блокади її морських портів скасування дозволів на автотранспорт стало критично необхідним, аби впоратися з торговельними потоками суходолом.

Угода діятиме рік і не містить жодних додаткових умов перебування на території ЄС. Водії вантажівок можуть перетинати кордон з країнами Євросоюзу будь-яку кількість разів і на будь-який термін.

Оскільки Єврокомісія мала згоду всіх 27 країн-учасниць ЄС і мандат на підписання угоди, документ запрацює негайно. Україна опинилась серед перших країн, що не входять до ЄС, з якою Євросоюз уклав таку угоду. Наразі йдуть перемовини про підписання аналогічного документа між ЄС та Молдовою.

Окрема частина угоди присвячена визнанню українських водійських посвідчень у ЄС. Українцям не потрібно буде їх міняти чи складати додаткові іспити.

Українці могли використовувати водійські посвідчення нового зразка в ЄС і раніше, проте в низці країн діяли обмеження. В Австрії, Латвії та Німеччині ними можна було користуватися без обмежень лише протягом шести місяців.

Для порівняння правового статусу водіїв до укладання зазначеної Угоди, слід сказати, що для отримання права на в'їзд, транзит та перевезення вантажів територією інших країн українському перевізнику був потрібен міжнародний дозвіл. Його видала Укртрансбезпека на підставі заяви, даних про автомобіль та маршрут, документів на вантаж, сертифікатів відповідності безпеці руху та екології.

Україна мала обмежену кількість дозволів для перевізників. Наприклад, у 2021 році іноземні країни передали лише 850 тис дозволів. Саме стільки разів українські перевізники могли перетнути кордон з іншими державами.

У Мінінфраструктури пояснюють, що обмежена кількість дозволів була критичною проблемою протягом останніх п'ятьох років, відколи Україна уклала угоду про зону вільної торгівлі з ЄС. З 2016 року товарообіг з країнами блоку зріс майже вдвічі, а кількість вантажоперевезень автотранспортом – на 42% [4].

Ліквідувати дозвільну систему потрібно було не лише для нарощування торгівлі з Євросоюзом, це рішення вкрай необхідне в умовах воєнного стану.

Слід зазначити, що одним з питань є спрощений документообіг.

Нестача інфраструктури – пів біди. Великою проблемою є бюрократична тяганина на кордоні, через яку водії змушені довго чекати дозволу на проїзд.

«Тільки на адміністрування та організацію передавання паперових документів перевізники витрачають до двох діб. Проблема паперового документообігу та відсутність системи управління кордонами з використанням сучасних ІТ-рішень призводять до накопичення вантажівок у пунктах пропуску», – сказала менеджер комітету з логістики Європейської бізнес-асоціації Дар'я Січкара.

З 1 серпня мають запрацювати електронні товарно-транспортні накладні (е-ТТН), покликані частково прискорити документообіг на кордоні.

«У 2021 році для перевезення понад 150 мільйонів тонн вантажів нашим підприємцям довелося надрукувати близько 150 тонн документів. Перехід у «цифру» прискорить процес обміну накладними на понад 90%», – упевнений один з розробників системи е-ТТН Антон Зінченко [5].

Бізнес очікує, що на кордоні запрацюють електронні черги, але коли реалізують цю програму – невідомо. До кінця 2022 року Україна може приєднатися до міжнародної системи обміну митною інформацією NCTS (митний «безвіз»). За словами Січкара, це дозволить перетинати кордон за дві-три хвилини [6].

Отже, з лібералізацією автомобільних перевезень бізнес очікує, що транспортний «безвіз» сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських компаній, оновленню автопарку до європейських стандартів, зменшенню відпливу водіїв за кордон та стимулюватиме владу розширювати прикордонну інфраструктуру.

Список використаних джерел

1. Симоненко К. Логістика на війні: зміни в організації доставки товарів очима девелопера, 3PL оператора та рітейлера. *RAU Expo*. 22.07.2022. URL: <https://rau.ua/novyni/logistika-alterra-fm-logistic-arg/> (дата звернення: 23.10.2022).

2. Про затвердження Угоди між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом: Указ Президента України від 16 вересня 2022 року №654/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6542022-44005>
3. Мірошниченко Б., Гордійчук Д. Товар поїде без обмежень. Що означає для України транспортний «безвіз». *Економічна правда*. 29.06.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/29/688647/#8> (дата звернення: 29.06.2022).
4. Офіційна сторінка Міністерства інфраструктури України. Кубраков О. «Транспортний безвіз» з ЄС починає діяти. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/MinInfra.UA/posts/398487095652811> (дата звернення: 29.06.2022)
5. Букатюк У. Електронні накладні будуть обов'язковими у 2022 році. Як це працює і кого стосується. *Ліга*. URL: <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/transport/article/elektronnye-nakladnye-budut-obyazatelny-v-2022-godu-kak-eto-rabotaet-i-kogo-kasaetsya> (дата звернення: 28.12.2021)
6. Гордійчук Д. Рада наблизила «митний безвіз» з Євросоюзом. *Економічна правда*. 21.06.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/21/688381/> (дата звернення: 21.06.2022)

Корольова О.А., 7м група., 1 курс ФМТП
 Державний торговельно-економічний
 університет,
 м. Київ
 науковий керівник: Можайкіна О.С.,
 к.п.н., доцент
 Державний торговельно-економічний
 університет

ЧИ ДОРЕЧНА МЕДІАЦІЯ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАСИЛЬСТВОМ У СІМ'Ї?

Існують різні думки щодо походження поняття «медіації»: від латинського «mediatio» – посередництво, «mediare» – бути посередником; від грецького «medos» – нейтральний, незалежний. Медіація, тобто переговори сторін за участю третьої особи – медіатора, який, здійснюючи загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та самостійно досягти максимально ефективних домовленостей зі спірних питань, однак не має повноважень на вирішення спору [1, с. 90, 101].

Медіація, як правило, передбачає участь нейтральної третьої сторони для сприяння досягненню згоди між двома сторонами, де відповідальність покладається на самі сторони. Медіація все частіше стає найефективнішим варіантом, коли мова йде про вирішення сімейних спорів. Часто це найліпший спосіб вирішення спорів, оскільки однією з переваг медіації є економія часу в порівнянні з тривалим судовим процесом.

Однак чи є доречним використання медіації коли домашнє насильство було частиною сімейних відносин? Тому у контексті нашого дослідження необхідно розглянути деякі аргументи за і проти сімейної медіації у таких випадках.

Для початку необхідно розібратися, що взагалі таке домашнє насильство. Кримінальний кодекс України у статті 126-1 визначає, що домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

Хочемо зауважити, що на сьогодні чудовим поштовхом для розвитку медіації є набрання законної сили Законом України «Про медіацію», де стаття 3 передбачає сферу дію Закону, яка поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [3].

При цьому частина 3 статті 3 даного Закону має значно вузький перелік обмежень коли медіація не провадиться, а саме у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації [3], що суперечить абз. 2 п. 2 Розділу 1 наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)», а саме: що соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства у сім'ї, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми [4].

Вважаємо, що у випадку домашнього насильства баланс сил у стосунках настільки змістився в один бік, що навіть найкваліфікованіший сімейний медіатор не зможе компенсувати цю диспропорцію. Сімейна медіація вимагає, щоб усі заінтересовані сторони були здатні чесно і відкрито брати участь у спільному прийнятому рішенні. Переконливим аргументом є те, що партнер, який зазнав насильство, часто не може відчувати себе у

цілковитій безпеці та має острах висловлювати свої інтереси і потреби навіть у присутності кваліфікованого сімейного посередника.

Незабаром Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) набере чинність для України, яка у статті 48 передбачає заборону на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництво та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, що також показує суперечність із Законом України «Про медіацію» [5].

А тому ще одним аргументом проти застосування медіації у сімейних спорах, де мало місце насилля, є те, що сам процес медіації наражає жертву насильства на небезпеку та підвищує ризик подальшого насильства. Наприклад, зустріч кривдника з жертвою вперше після розлучення може призвести до поштовху для подальшого переслідування. Вважаємо, що, санкціонуючи медіацію в таких випадках, суспільство не розглядатиме домашнє насильство як злочин, яким воно є, і кривдника не буде притягнуто до кримінальної відповідальності, на яку він заслуговує. А домовленості, досягнуті в процесі медіації, не будуть відповідати істинним інтересам і потребам тієї сторони, яка зазнала такого насильства.

Однак, чи немає взагалі ніяких переваг? У світлі цієї критики, на нашу думку, основним аргументом на користь медіації є те, що процес медіації може бути набагато кориснішим, ніж шкідливим, коли домашнє насильство було фактором у стосунках.

На жаль, фізичне, психічне та інші види насильства настільки поширені у нашому суспільстві, що жертва може бути нездатною приймати самостійне рішення, яке б її задовольняло. Здебільшого насильство існує в певному континуумі. Проте, якщо насильство має епізодичний характер, тоді у таких випадках медіація може бути продуктивною.

У випадках домашнього насильства аргумент про те, що дисбаланс влади між сторонами ніколи не може забезпечити ефективну медіацію, також ігнорує здатність підготовленого сімейного медіатора відновити баланс цих владних відносин, надаючи кожній стороні рівний час для повного висловлення своєї думки. У відносинах, де динаміка влади є найбільш незбалансованою, медіація, порівняно з іншими формами вирішення спорів, є найбільш ефективною.

Але основними передумовами проведення медіації є: бажання сторін мирного врегулювання конфлікту та добровільна участь їх у процедурі медіації. Тому постає питання чи буде участь особи, яка зазнала насильство, насправді добровільною, а не примусовою з боку кривдника, щоб самому уникнути кримінальної відповідальності, при цьому навіть не усвідомити свою провину.

Таким чином, безсумнівно, складне питання для оцінки проведення медіації у спорах пов'язаних із насильством.

Ефективна сімейна медіація залежить від бажання та здатності всіх сторін вирішувати конфлікт у безпечному, шанобливому просторі. У багатьох випадках домашнього насильства це явно неможливо. Тому, зважаючи на більшість недоліків застосування медіації у сімейних спорах, де присутній елемент домашнього насильства є доречним внести зміни у п. 3 статті 3 Закону України «Про медіацію», виклавши в наступній редакції: «Медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації, а також у спорах між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства у сім'ї».

Список використаних джерел

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2016 року № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року № 994_001-11, ратифікація для України від 20 червня 2022 року, набрання чинності для України міжнародного договору від 1 листопада 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 23.10.2022).

Котвицька К., 21 група., 4 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: **Невара Л.М.,**
к.ю.н., доцент
Державний торговельно-економічний
університет.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У 2022 році Україна зіткнулася з новою хвилею агресії з боку РФ і для нашої держави це стало справжнім ударом. Кожного дня наш народ і наша земля потерпають від воєнних злочинів і ракетних ударів які знищують все на своєму шляху. Росія намагається знищити не тільки наші міста а й нашу історію, яка зберігається в культурній спадщині українського народу. В кожній війні є правило «захищати та поважати культурні цінності», але РФ не дотримується жодних норм міжнародного права. Як зазначає Міністерство культури та інформаційної політики України «близько 500 об'єктів культурної спадщини України знищені чи пошкоджені унаслідок повномасштабного вторгнення Росії». І це тільки найвідоміші випадки за якими ще сотні і тисячі тих, про які дізнаємось тільки після закінчення війни. Крім пошкоджених будинків, лікарень, шкіл-маємо безліч знищених культурних об'єктів.

В Україні питання захисту культурних цінностей регулюється Конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року та Законом про охорону культурної спадщини від 8 червня 2000 року. Цей Закон регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. В Законі зазначено, що охорона культурної спадщини - це система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання,

відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини [2].

Після того як у 2012 році система управління охорони культурної спадщини була дезорганізована змінами в Законі про охорону культурної спадщини і законодавчими актами про діяльність державних органів у сфері культури, в цій галузі почалися з'являтися суттєві недоліки, які зараз під час війни виправити ще важче.

Проблемним питанням стало створення системи державних органів на обласному, районному та міському рівні замість одного центрального органу, який би був координуючим і головним. Наразі в цій системі працює досить мало спеціалістів, які б могли займатися виключно питанням захисту культурних цінностей у воєнний час і це також є значним недоліком і недопрацюванням в Законі.

Наразі Міністерство культури та інформаційної політики активно проводить консультації з ЮНЕСКО щодо правильного й безпечного зберігання об'єктів під час війни, а також із приводу маркування об'єктів міжнародним знаком «Блакитний щит», що надає статусу посиленого захисту. Знищення таких пам'яток є прямим свідченням воєнного злочину проти культурної спадщини.

Починаючи з 2021 року, Міністерство культури та інформаційної політики України створили перелік культурних об'єктів які підлягають першочерговій евакуації у разі небезпеки [4]. Ці дії були повністю регламентовані Законом України «Про охорону культурної спадщини України» від 08.06.2000 року і мали позитивну динаміку, але надалі цей процес зупинився, через що наразі досить складна ситуація у сфері захисту культурних об'єктів. Музеї, перебуваючи в небезпечних умовах, почали вивозити культурні експонати на західну Україну, а у разі неможливості вивезення, укріплювати і ховати в підземні укриття. Багато міських пам'ятників зараз одяглися в обладунки з вогнетривких матеріалів, фанерних щитів і мішків з піском. Так влада намагається захистити їх від ушкоджень, які можуть спричинити вогонь, уламки чи вибухова хвиля [3].

Також Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», від 20 травня 2021 року. Метою цього Закону є посилення відповідальності за злочини в сфері охорони культурної спадщини, а також виконання міжнародних зобов'язань, які Україна взяла на себе відповідно до міжнародних договорів.

Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести зміни до Кримінального кодексу України (далі - КК) та Закону України «Про охорону культурної спадщини», відповідно до яких: 1) статті 298 «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини» та 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК викладаються у новій редакції; 2) із переліку діянь, які тягнуть за собою фінансові санкції, виключається умисне доведення до стану руйнації пам'яток культурної спадщини, вчинене юридичною особою, яка є власником відповідної пам'ятки, або уповноваженим ним органом чи замовником робіт (зміни до абзацу третього частини першої статті 44 Закону України «Про охорону культурної спадщини») [1]. Таким чином, стаття 44 значно посилює відповідальності за незаконні діяння щодо об'єктів культури України.

Цей Закон є надзвичайно важливим етапом задля вдосконалення національної системи законодавства у сфері захисту культурної спадщини.

Аналізуючи положення національних законодавчих актів в сфері захисту культурної спадщини України, доцільно зазначити, що хоча і є чіткі положення про діяльність державних органів і установ про захист і збереження культурних об'єктів, потрібно негайно доопрацювати порядок діяльності цих установ або створити один єдиний координуючий орган а також збільшити кількість спеціалістів в цих установах до максимуму, бо зараз, під час війни, вони потрібні як ніколи раніше.

Також, було б актуально прикласти зусиль щодо створення регулярного моніторингу дотримання чинного законодавства в сфері охорони культурних об'єктів. І надзвичайно важливими є підписання Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» Президентом України. Підписання цього Закону дасть змогу значно покращити як сферу регулювання захисту культурних цінностей під час війни, так і інші, досить важливі, питання які потребують більш якісного законодавчого врегулювання.

Отже, Україна прагне і стане державою з ідеальним законодавчим регулюванням усіх першочергових питань, зокрема, і у питаннях охорони і захисту культурної спадщини, заради перемоги і світлого майбутнього нашого народу.

Список використаних джерел

1. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини у сфері охорони культурної спадщини та статті 44 Закону України «Про охорону культурної спадщини». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ХН67М00А?an=3>

2. Закон про охорону культурної спадщини 08.06.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

3. Юлія Гордієнко. Пам'ятки під обстрілами: як захистити культуру від війни? URL: <https://mistovechirne.in.ua/pamyatky-pid-obstrilamy-yak-zahystyty-kulturu-vid-viyny>

4. Юлія Барсук. Перемогти і зберегти: як в Україні захищають пам'ятки від війни. URL: <https://discover.ua/inspiration/peremohty-i-zberehty-yak-v-ukrayini-zakhyshchayut-pamyatky-vid-viyny>

5. Прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», 2021. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/208710.html>

*Кушнарьова А.В., 16 група, 3 курс
ФМТП, Державний торговельно-
економічний університет, м. Київ
науковий керівник:*

*Нескороджена Л.Л., к.ю.н., доцент
Державний торговельно-економічний
університет.*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОПІДПРИЄМЦІВ

До 24 лютого 2022 року українські підприємці планували своє стабільне майбутнє. Деякі прагнули розширення бізнесу деякі розробляли нові проєкти та розраховували вартість нових поставок. 24 лютого 2022 року Указом Президента України та Верховною Радою України було введено воєнний стан. Європейська Бізнес Асоціація (надалі – ЕВА) в партнерстві з журналом “Управління Персоналом” моніторила ведення бізнесу в умовах війни та ринок праці України. За даними опитування ЕВА, за час війни 42% українських підприємців повністю припинили введення власного бізнесу. Близько третини – призупинили роботу, але мають на меті відновлювати її. У повному обсязі нині працює лише 13% малого та середнього бізнесу. 65%

компаній повідомили, що їх компанія не планує релокацію до іншої країни, а у 15% компаній релокація можлива лише в межах України [1].

Економіка країни відіграє важливу роль в існування і функціонуванні держави, а підтримка підприємців є значним відображенням її розвиненості. Після вторгнення росії, у підприємців виникли значні проблеми щодо існування та функціонування власного бізнесу, зникла впевненість у надійному майбутньому. Агросектор займає значну частину в економіці нашої держави. Частка сільського господарства ВВП України є найвищою серед усіх секторів економіки. Зважаючи, на воєнні дії, дана сфера економіки зазнала чи не найбільшого впливу. Тож, наша держава попри всі складнощі, що постали у неї на шляху розробила низку програм щодо підтримки суб'єктів господарювання в умовах війни. За доволі короткий проміжок часу під час ведення воєнних дій на території України держава впровадила чимало ініціатив для того, щоб підтримати агропідприємців у цей складний період, а саме були внесені зміни до чинного законодавства. Так, був прийнятий Закон України № 2445-IX від 27.07.2022 р., який вирішує проблему забезпечення належного зберігання зерна через неможливість відправляти його на експорт морськими портами. Тож, для уникнення дефіциту місць для зберігання агропродукції, пропонується звільнити у період дії воєнного стану та протягом 30 днів з дня його припинення від оподаткування ввізним митом виробу та обладнання для зберігання, перевезення, завантаження і розвантаження зернових та/або олійних культур [2].

У новій редакції Постанови Кабміну від 12.04.2022 р. № 434 передбачено спрощену процедуру реєстрації сільськогосподарської техніки, що пришвидшить ведення аграрного бізнесу на новому місці [3].

Відповідно до Закону України № 2145-IX від 24.03.2022 року були внесені зміни і до Земельного Кодексу України. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а саме: приватної та державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування - вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану [4].

За програмою «Підтримка бізнесу в умовах війни» на порталі Дія.Бізнес підприємцю надано змогу дізнатися, яким чином отримати гроші за працевлаштування ВПО та як перевезти свій бізнес у більш безпечне місце за допомогою держави, або яким чином можна отримати кредит на час воєнного стану за програмою "5-7-9%". Також, дана програма включає в себе можливість бізнесменів отримати консультації щодо перезапуску власної справи. Створено можливість для будь якого бізнесу отримати кредит у сумі

до 60 млн грн під 0 % на час воєнного стану й одного місяця після війни (після цього діятиме мінімальна ставка у розмірі 5 %). Функціонуванню суб'єктів господарювання під час кризи сприятиме також зменшена кількість документації, яку необхідно подати при створенні бізнесу [5].

Розробка Плану відновлення України, який складається з 17 національних програм, що становлять основні потреби держави у воєнний та після воєнний час, є важливим доказом того, Україна та українці будуть докладати всі зусилля для побудови нового життя, навіть кращого яке було до війни. Разом з тим, аналізуючи даний план, можна дійти висновку, що він не є повністю обґрунтованим: уряд оцінює потреби у фінансуванні розвитку пріоритетних галузей промисловості та сільського господарства в 50 млрд. дол. США без конкретизації де будемо брати гроші.

Отже, війна завдала серйозної шкоди економіці України, тому сьогодні надважливим є те, щоб економіка продовжувала працювати задля благ держави і українських громадян. Підприємцям варто враховувати наявні ризики та скористатися всіма доступними програмами для продовження поточного або створення нового бізнесу. Впроваджені державою заходи підтримки бізнесменів є виправданими, оскільки вони сприятимуть переходу країни в реалії військової економіки та дозволять бізнесу функціонувати, тим самим підтримуючи економіку України. Та, чи дійсно програми підтримки зможуть повністю відновити аграрний сектор нашої держави, зважаючи тільки на те, що тільки у Луганській області була чимала кількість полів з вирощування соняшника, пшениці та кукурудзи; Херсонська область своїми плодами агрокультури годувала майже всю територію України. На нашу думку, держава повинна враховувати те, що навіть коли буде відновлена повна політична географія України, то економічна –буде уже змінена. Україна перемає, адже малий бізнес вже працює заради великої перемоги!

Список використаних джерел:

1. Європейська Бізнес Асоціація. Фінансові резерви чверті представників малого бізнесу вже вичерпані. URL:<https://eba.com.ua/finansovi-rezervy-chverti-predstavnykiv-malogobiznesu-vzhe-vycherpani/>.

2. Про внесення зміни до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, що використовуються для забезпечення зберігання зернових та/або олійних культур: Закон України від 27.02.2022. URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/T222445?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.92406877.1929174214.1666863476-46729504.1605025847.

3. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-

будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів: Постанова Кабінету Міністрів України у новій редакції від 08.07.2022.

URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/kp090694?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.120852424.1929174214.1666863476-46729504.1605025847.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022.

URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/T222145?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.117092038.1929174214.1666863476-46729504.1605025847.

5. Портал Дія.Бізнес. «Підтримка бізнесу в умовах війни». URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime>.

*Лесюк-Була С. М., 7 м група, 1 курс
ФМТП.*

Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Ільченко Г. О.,
к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний
університет.

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ПІДПРИЄМСТВУ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Підприємницька діяльність є основою економічної стабільності країни. На жаль, через військові дії на території України велика частина підприємств зазнала руйнування та неспроможна функціонувати взагалі або частково. Якби не міжнародна підтримка, Україна не мала б можливості виплачувати зарплати та пенсії, а також здійснювати інші соціальні виплати. Тому відбудова пошкоджених підприємств і компенсація завданих збитків, є невід'ємною складовою відновлення економіки. Актуальним є питання, яким чином держава згідно до діючого законодавства України буде відшкодовувати та підтримувати підприємницьку діяльність. Також доцільно розглянути, які саме зміни до законодавства потрібно внести для цього.

Урядом було затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Відповідно до підпункту 18 пункту 2 Порядок визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за такими напрямками, а саме економічні втрати підприємств, у тому числі господарських товариств, - напрям включає втрати підприємств усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна, втрати

фінансових активів, а також упущену вигоду від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності [2].

Станом на сьогодні спеціальний законодавчий механізм відшкодування збитків на території України відсутній, але такий механізм може бути затверджений в майбутньому. Порядок визначення шкоди та збитків не регулює питання щодо процедури відшкодування збитків, а покликаний лише врегулювати процедуру їх визначення, що надалі може буде використаний для доведення факту збитків з метою їх відшкодування [4].

Українські підприємці складають окрему категорію постраждалих під час війни. Зруйновано велику кількість об'єктів різних промислових галузей, транспортних засобів, складів з сировиною та інших інфраструктурних об'єктів, при чому ці руйнування продовжуються.

Щодо фіксації пошкоджень чи руйнувань будівель та споруд, зумовлених збройною агресією Російської Федерації, існує Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд. Згідно пункту 4 Порядку такі роботи здійснюються з метою ліквідації небезпечних наслідків збройної агресії, пов'язаних із пошкодженням будівель і споруд, об'єктів незавершеного будівництва, запобігання загибелі людей, зменшення обсягів можливих матеріальних втрат. Ці дії здійснюються на підставі заяв громадян, підприємств, установ та організацій, тощо [3].

Шипоша К. наголосила, що бізнесу необхідно відповідально поставитися до фіксації фактів знищення та пошкодження належного йому майна. Саме правильна фіксація таких фактів стане передумовою для того, щоб визначити розмір завданої шкоди та отримати компенсацію. Тому є важливі кроки, а саме: зберігання документів, повідомлення правоохоронних та інших уповноважених органів, фіксація стану майна, фіксація показань свідків, фіксація доказів, що пошкодження або знищення майна є наслідком збройної агресії РФ, фіксація в онлайн ресурсах, зберігання матеріалів та публікацій [5].

На мою думку, в Україні є велика кількість висококваліфікованих осіб в різних сферах діяльності, як науковців, так і практиків, тому саме об'єднання знань, навичок та вмінь всіх допоможе визначити та реалізувати механізм відбудови країни.

Джерелами відшкодування пошкодженого майна, на думку А. Ковбеля та О. Мальського мають бути рахунки, які надходять в Україну в особі Фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Наразі вже діє офіційний рахунок, відкритий у Національному банку України, одержувач – Міністерство інфраструктури України. Також за рахунок країни-агресора (рф) – шляхом продажу заарештованих російських активів по всьому світу та акумуляції їх у Фонді з цільовим призначенням компенсації збитків, завданих нашій країні; цільові фонди – донори, грошові ресурси в яких

акумуляовані конкретними країнами та міжнародними державними організаціями: МВФ, Світовим банком, ЄБРР [1].

Пропонуємо створити єдину електронну базу із незалежними міжнародними експертними оцінками пошкоджень майна підприємств. У цій базі має бути перелік підприємств, установ, організацій, інфраструктури, яка зазнала пошкоджень або руйнування із фото та відео-доказами. Для того щоб, як було зазначено вище, була можливість компенсувати пошкодження, коли для цього будуть створенні спеціальні фонди та акумульована різноманітна міжнародна допомога. Тому варто прийняти один законодавчий акт, який би чітко визначав порядок дій, які варто зробити, щоб в подальшому отримати компенсацію завданих збитків. Тобто він має містити наступне: належні, визначенні актом докази, які має надати постраждала сторона; порядок та процедура надання доказів; гарантія компенсації у разі виконання попередніх вимог. Оскільки недодержання саме процедурних моментів та порядку фіксації може в подальшому стати суттєвою перешкодою для отримання належної компенсації.

Список використаних джерел

1. Ковбель А., Мальський О. Відшкодування збитків бізнесу внаслідок війни: міф чи реальність: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/openmind/20242910-vidshkoduvannya-zbitkiv-biznesu-vnaslidok-vijni-mif-chi-realnist> (дата звернення 22.10.2022).
2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text> (дата звернення 22.10.2022).
3. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-п#n9> (дата звернення 22.10.2022).
4. Фіксування та відшкодування збитків, спричинених внаслідок воєнних дій суб'єктам господарювання. URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/poriadok-vyznachennia-shkody-ta-zbytkiv-zavdanykh-ukraini-vnaslidok-zbrojnoi-ahresii-rf/> (дата звернення 22.10.2022).
5. Шипоша К. Пошкодження майна підприємства внаслідок воєнних дій: чи варто розраховувати на відшкодування та як підтвердити втрати : веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazon.net/ru/news/210310_poshkodzhennya-mayna-pdprimstva-vnasldok-vonnikh-dy-chi-varto-rozrakhovuvati-na-vidshkoduvannya-ta-yak-pdtverditi-vtrati (дата звернення 22.10.2022).

Лихонька К.О., 21 група, 4 курс ФМТП.

Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Невара Л.М., к.ю.н.,
доцент Державний торговельно-
економічний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Питання актуальності подвійного громадянства на сьогодні є більш актуальним, ніж це було в попередні роки. Причини цьому і війна, яка спричинила велику міграцію жінок, дітей, людей похилого віку в інші, найбезпечніші країни, і політичні переконання, а також у пошуку людей найкращого життя за межами кордонів своєї держави.

Насправді, громадянство для людини означає дуже багато: це й про можливості, про рівень розвитку, про безпечність, соціальний статус та суверенітет. Саме завдяки громадянству для людей стає ширшим суверенітет держави, і особливо можливість користуватися державними гарантіями своїх прав і законних інтересів як всередині країни, так і поза її межами, що є важливим.

Деякі фахівці та вчені вважають, що подвійне громадянство становить пряму небезпеку як для громадян України, так і для України в цілому.

Однак попри те, що згідно з Конституцією України, подвійне громадянство прямо заборонено, українці де-факто дедалі частіше отримують друге громадянство з США, Ізраїлем, Румунією, Угорщиною та Росією, а також і з низкою інших країн.

Таке явище у міжнародному праві називається «біпатризм», а особа – «біпатридом», тобто це особа, яка має одночасно два громадянства. Однак, у випадках, коли особа володіє більше, ніж двома громадянствами, застосування терміну «біпатрид» видається не зовсім коректним. Таких осіб називають поліпатридами, а саме явище іменують поліпатризмом [5]. Проте, в юридичній літературі множинне громадянство доволі часто ототожнюється з подвійним громадянством, а у законодавчих актах деяких країн, під «подвійним громадянством» розуміють також наявність у особи двох чи більше громадянств [2, 7].

Наразі проблема «подвійного громадянства» виникає через колізію норм права держав, механізм вирішення якого ще не було досягнуто [6]. Принципи державотворення свідчать, що виключити випадки множинного громадянства неможливо. Множинне громадянство має об'єктивний характер: джерело його виникнення – суверенність держав у регулюванні питань громадянства; умови виникнення – міграція та територіальні зміни [1].

Однак, держави не однозначно ставляться до подвійного громадянства. І в таких випадках часто постає питання позбавлення громадянства. Наприклад, в Україні питання позбавлення громадянства набрало великих обертів, особливо після випадків з'ясування подвійного громадянства серед бізнесменів та народних депутатів. Ст. 2 ч. 3 Закону України «Про громадянство» передбачає неможливість позбавлення громадянина України свого громадянства. Стаття 25 вказує, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства та вигнаний за межі країни. Проте, стаття 106 Конституції каже, що Президент ухвалює рішення про прийняття до громадянства України або його припинення. Тобто, позбавити не можна, а от припинити – цілком можливо [3]. Положення пункту 1 частини 1 статті 19 цього ж Закону не застосовуються, якщо внаслідок виходу з громадянства України громадянин України стане особою без громадянства. Датою припинення громадянства України у випадках, передбачених цією статтею, є дата видання відповідного указу Президента України [4]. Громадянин України, щодо якого оформляється втрата громадянства, до видання указу Президента України про припинення громадянства України користується всіма правами і несе всі обов'язки громадянина України.

Тож, терміни «позбавлення громадянства» і «втрата громадянства» мають суттєву різницю: перше розглядається як покарання за злочин, і внаслідок позбавлення людина стає взагалі апатридом - особою без громадянства. А втрата громадянства розглядається як наслідок саме за порушення законодавства про громадянство і може бути застосована до особи за умови, що втрата громадянства не спричинить випадок безгромадянства особи.

Однак, деякі держави допускають можливість подвійного громадянства. Це, зокрема: Австралія, Бангладеш, Бельгія та багато інших.

Вирішення таких проблем з подвійним громадянством як вступ громадянина однієї держави на військову службу до іншої; реалізації громадянином виборчого права та інше здійснюється як на внутрішньо-правовому, так і на міжнародно-правовому рівні. При цьому, слід враховувати, що явище поліпатризму має яскраво виражену тенденцію до розширення, що звісно, породжує серйозні проблеми для держав. Тому питання громадянства знайшли своє втілення у низці міжнародно-правових документів. Так, 30 серпня 1961 року у Нью-Йорку ухвалено Конвенцію про скорочення множинного громадянства [7], 24 листопада 1977 р. Радою Європи ухвалено Додатковий протокол до зазначеної Конвенції та внесені до неї поправки.

На мою думку, проблему множинного громадянства можна вирішити, але на це потрібно багато часу. Можна запропонувати таке рішення: по-перше, усім державам слід врегулювати внутрішнє законодавство щодо питань громадянства. По-друге, якщо держави дійсно хочуть виносити покарання за набуття їх громадянина іншого громадянства, без припинення

громадянства держави резидента, то слід розробити певну систему захисту уникнення подвійного громадянства цих держав. Можливо, актуальним буде створення спеціальної бази даних, яка буде своєчасно повідомляти про порушення громадянином законодавства.

Список використаних джерел

1. Тисячний Д. В. Міжнародно-правові аспекти інституту множинного громадянства в контексті конституційного та міжнародного права. Порівняльно-аналітичне право. №2 2020, 284 с. - 51 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34937/1/>

2. Чернолуцкий Р. В. О законодательных инициативах и принципах двойного гражданства. 2016, 236 с. - 65 с. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/171/746_o-zakonodatelnikh-initsiativakh-i-printsipakh-dvoynogo-grazhdanstva.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Закон України «Про громадянство» від 18 січня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

5. Європейська конвенція про громадянства від 6 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text.

6. Конвенція про деякі питання, що стосуються колізій законів про громадянство від 12 квітня 1930 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU30K06U>

7. Конвенція про скорочення випадків множинного громадянства від 6 березня 1963 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_240#Text.

Миколюк Н.В., 14 група, 3 курс, ФМТП
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н.

Державний торговельно-економічний
університет

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Перш за все хотілося відзначити те, що проблема недобросовісності учасників цивільного процесу була відома ще з часів римського права [1, с.13]. Але тоді безпосередньо таке поняття як зловживання цивільними процесуальними правами ніхто не вживав. Вперше термін «зловживання правом» було введено в цивільному процесуальному законодавстві

Швейцарії [1, с.13]. На території України ж перші прояви використання даного поняття почали проявлятися в період Київської Русі. Але на той момент оперували ще поняттям «недобросовісність», яке концептуально збігалось із сучасним розумінням терміну «зловживання процесуальними правами» [1, с.13].

Остаточно на законодавчому рівні поняття зловживання цивільними процесуальними правами закріпилося на території нашої держави вже в період її незалежності і то відносно нещодавно. А саме у 2017 році в новій редакції ЦПК України[2, с.121]. Саме з цього моменту в цивільному законодавстві активно почала створюватися система протидії запобіганню цього явища, яка вже тоді почала включати в себе конкретні випадки, де використання цивільних прав вважалося зловживанням.

Далі розглянемо, що ж мається на увазі під поняттям зловживання цивільними процесуальними правами. У науці існує не одне тлумачення даного терміну. Зокрема Е. Васьковський зазначає, що під зловживанням процесуальними правами слід розуміти недопустиме здійснення певного права, яке протидіє правильному, своєчасному розгляду справи та винесенню по ній рішення судом або призводить до несправедливого результату для іншої сторони[3, с.22]. А.Юдін під ним розуміє особливу форму громадського процесуального правопорушення, тобто умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу, що супроводжуються порушенням умов здійснення суб`єктивних процесуальних прав і здійснювані лише з видимістю реалізації таких прав, пов`язані з обманом щодо відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, які беруть участі у справі, а також з метою перешкоджання діяльності суду з правильного і своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи, що тягнуть застосування заходів цивільного процесуального примусу[3, с.22-23]. А В.С. Петренко визначає зловживання процесуальними правами як здійснення цивільних прав виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі, дії в обхід закону, а також інше завідомо несумлінне здійснення цивільних прав[3, с.23].

Щодо існуючого сьогодні законодавчого визначення даного поняття, то воно міститься у ч.2 ст. 44 ЦПК України. Проаналізувавши її, можна сказати наступне. Дана норма не дає достатньо широкого визначення стосовно цього терміну. У ній лише зазначається, що зловживання процесуальним цивільними правами передбачає вчинення дій, що суперечать завданням цивільного судочинства[6].

Також варто звернути увагу на те, що зазначеному явищу притаманні певні ознаки. Зокрема:

- належне особі суб`єктивне процесуальне право здійснюється всупереч його призначенню;
- відсутня реальна основа здійснюваних дій, яким властива певна штучність;

• відтворювані особою обставини (процесуальні юридичні факти) ведуть до не виправданого і штучного ускладнення цивільного процесу і перешкоджають провадженню у справі [1, с.14].

А тепер безпосередньо розглянемо, вчинення саме яких дій вважається зловживанням цивільних процесуальних прав. Відповідно до ч.2 ст.44 ЦПК України до них відносяться:

1. подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпна), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2. подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3. подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4. необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5. укладання мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, які мають бути залучені до участі у справі [6].

До цього переліку можна додати ще й інші види зловживань, про які в ЦПК України прямо не зазначається, але їх існування впливає із джерел судової практики. Наприклад, це може бути вибірковість отримання процесуальних документів, в тому числі умисного неотримання поштових відправлень від суду за умови, що отримувач достовірно знає, що ним подана скарга до суду чи неусунення недоліків щодо належної сплати судового збору [4, с.344].

Серед них найпоширенішими є подання безпідставних скарг та подання аналогічних позовів.

Слід відміти і те, що зловживання цивільними процесуальними правами було і залишається досить поширеним, спричиняючи ряд негативних юридичних наслідків. Тому у зв'язку з цим у ЦПК України на сьогодні закріплено ряд заходів щодо запобігання такого явища.

До них зокрема належить: залишення судом без розгляду або повернення ним скарги, заяви, клопотання (ч.3 ст.44 ЦПК України); внесення на депозитний рахунок суду грошової суми як захід забезпечення судових витрат (п.1 ч.4 ст.135 ЦПК України); сплата судових витрат повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору (ч.9 ст.141 ЦПК України); стягнення в дохід державного бюджету штрафу в сумі від 0,3

до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п.2 ч.1 ст.148 ЦПК України); стягнення із заявника, який діяв недобросовісно без достатніх на те підстав, всіх судових витрат (ч.3 ст.299 ЦПК України) [6].

Крім вищезазначеного до засобів протидії зловживання цивільними процесуальними правами можна також віднести: попереджувальні цивільні процесуальні заходи, що спрямовані на недопущення наслідків такої поведінки, яка створює загрозу порушення норм цивільного процесуального права (роз'яснення особам, які беруть участь у справі, їхнього обов'язку добросовісно здійснювати всі належні їм процесуальні права і про наслідки зловживання ними); вчинення судом процесуальної дії, що має на меті запобігання зловживання процесуальним правом (ініціювання судом перевірки достовірності доказів, наданих особою на обґрунтування поважності причини своєї неявки); застосування цивільних процесуальних фікцій визнання факту, для з'ясування якого призначено експертизу, або відмова його визнавати на підставі норм ЦПК України) [5, с.74].

Отже з вищенаведеного можна зробити такий висновок, що для нашого цивільного законодавства безпосередньо саме поняття зловживання цивільними процесуальними правами, конкретні випадки прояву цього явища та система боротьби із ним є новелою, яка є ще не зовсім досконалою та потребує доопрацювання. Перш за все це стосується визначення даного терміну, який закріплений на законодавчому рівні. На мою думку, поняття зловживання цивільними процесуальними правами, яке пропонує нам ЦПК України є поверхневим і не достатньо розкриває суть даного явища. Його доцільно було б розписати більш широко, включивши до нього ознаки, які притаманні відповідному процесу, для того щоб можна було конкретно розуміти що ж таке зловживання цивільними процесуальними правами і при цьому не звертатися за роз'ясненнями до якихось наукових видань. Також, на мій погляд, повинен бути конкретизований перелік як самих дій, які визнаються зловживанням цивільними процесуальними правами, так і заходів, які спрямовані на їх запобігання. Адже як ми бачимо з вищесказаного на практиці суди фіксують прояви даного явища у тих ситуаціях, про які не зазначено в ЦПК України та використовують для боротьби із ними ті способи, про які не згадується в цивільному законодавстві.

Список використаних джерел

1. Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Зловживання цивільними процесуальними правами. Криміналістичний вісник № 2 (24), 2015. С. 12-18.
2. Козінов О.В., Дяченко С.В. Зловживання цивільними процесуальними правами. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2 (50) 2021 С. 121-126.

3. Колесников Б. Зловживання цивільними процесуальними правами: новела цивільного процесу. Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес 7/2018 С. 22-27.

4. Монаєнко А.О. Щодо механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві України. *Актуальні питання юриспруденції. Юридичний науковий електронний журнал* 2022. № 1. С. 343-346.

5. Тимошенко О.А. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в системі принципів цивільного судочинства України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2021. №3. С. 70-75.

6. Цивільно процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.10.2022).

*Муха М.О., 15 група, 3 курс ФМТП.
Державний торговельно-
економічний університет, м. Київ
науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н., Державний торговельно-
економічний університет.*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України пройшло вже 8,5 місяців, а труднощі, з якими довелось зустрітись нашим громадянам, тривають і по сьогоднішній день. Поступово норми права та національного законодавства адаптуються до змін суспільного ладу, але низка проблем все одно залишається за межами уваги компетентних органів державної влади та потребує негайного вирішення. Не є винятком і питання здійснення цивільного процесу в умовах воєнного стану.

Перш за все, однією з актуальних проблем є процедура розгляду справ цивільними судами, учасниками яких є особи, котрі призвані до лав Збройних Сил України. Оскільки новел в законодавстві для розв'язання такого питання не передбачено, то слід керуватися універсальними положеннями. За загальним правилом, передбаченим у п. 2 ч. 1 ст. 251 Цивільного процесуального кодексу України: «Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі в разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції». Зупинення провадження в подібних справах

матиме тимчасовий характер, оскільки за п. 2 ч. 1 ст. 253 Цивільного процесуального кодексу України: «Провадження у справі зупиняється до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції». Надалі, коли учасник цивільного процесу усуне дану обставину, яка була підставою для зупинення провадження, він зможе самостійно подати клопотання до суду про поновлення провадження у справі. Додатково цивільне процесуальне законодавство дозволяє учаснику, який був призваний на службу в Збройних Силах України, подати повідомлення до суду про можливість взяти участь у провадженні, а суд протягом 10 днів з моменту отримання цього повідомлення повинен за власною ініціативою постановити ухвалу про поновлення провадження у справі [5].

Наступним аспектом дослідження є проблема провадження у справах, де учасниками є особи, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Дану проблему можна умовно поділити на декілька елементів: 1) питання підсудності справ за місцем проживання або перебування відповідача, якщо останній проживає та перебуває на території, яка кваліфікується як тимчасово окупована; 2) питання територіальної підсудності. Все це також можливо вирішити лише за загальними нормами цивільного процесуального законодавства, адже адаптованих до умов воєнного стану новел законодавством не передбачено. Таким чином, у ст. 27 ЦПК України зазначено, що позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування [5]. Але виникає зустрічне питання – яким чином здійснюватиметься провадження, якщо відповідач або його майно, щодо якого виникає спір, і, в залежності від цього, суд знаходяться в окупованому регіоні? Можливим розв'язанням цієї проблеми для сторони позивача, суддів та інших працівників суду є дистанційна форма здійснення цивільного правосуддя, адже за період пандемії COVID-19 було дозволено дистанційну участь у судовому процесі, тому суди встигли перелаштуватися на цей онлайн-процес і відповідно до останньої редакції ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції [1,4]. Якщо вести мову про можливе вирішення цієї ситуації для сторони відповідача, участь у провадженні якого унеможлиблюють об'єктивні обставини, то суд, в порядку цивільного процесуального законодавства та за власною ініціативою може винести ухвалу щодо зупинення провадження до моменту з'явлення відповідача та подання ним клопотання про можливість брати участь у провадженні.

В контексті попереднього питання слід також зауважити на проблематичності територіальної підсудності в умовах воєнного стану. Для

цього 03.03.2022 було ухвалено Закон «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ», який відредагував ч. 7 ст. 147 Закону про судоустрій наступним чином: «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану у зв'язку із військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду» [1]. Тобто, якщо вести мову про функціонування суду, до підсудності якого належить конкретна категорія справи, в межах окупованого регіону, то необхідно попередньо передивитися інформацію щодо статусу роботи суду і скористатися інтерактивними мапами, які публікуються на вебресурсах Верховного Суду. В залежності від показників останніх можна самостійно проаналізувати чи здійснює судочинство та, чи інша судова установа, а також – чи не віднесено справи до підсудності іншого, територіально наближеного суду.

Останньою проблемою, яка також потребує висвітлення, це здійснення цивільного судочинства під час оголошення сигналу повітряної тривоги. Через масові ракетні та артилерійські обстріли території України державою-агресором більшістю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників організацій та підприємств було винесено розпорядчі акти про видання інструкції поведження під час оголошення повітряної тривоги та донесення її до відома усіх осіб, які мають пряме та побічне відношення до робочого процесу відповідних установ. Проблемою стало те, що акти подібного характеру приймалися та поширювалися лише локально, тому постає питання про те, як реалізується саме цивільне судочинство в аналогічних умовах. Для розв'язання цієї проблеми Радою суддів України 05.08.2022 було схвалено рішення №23, в положеннях якого було зазначено наступне: «Грунтуючись на положеннях Основного Закону Рада суддів України рекомендувала зборам суддів, головам судів, суддям судів України у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ» [3]. Хоч даний нормативний акт і містить рекомендаційний характер, але Конституція України у ст. 3 регламентує наступне: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2]. Тому, з об'єктивної точки зору задля уникнення реальної загрози життю та здоров'ю осіб, які безпосередньо беруть участь у здійсненні цивільного судочинства, та для забезпечення виконання

регламентованої Конституцією норми необхідно надати відповідному акту обов'язковий характер.

Отже, реалізація цивільного процесу в умовах воєнного стану має свій невичерпний перелік проблем, що потребують належного реагування з боку органів державної влади. Загальні положення цивільного процесуального законодавства принаймні частково і розв'язують наявні проблеми щодо порядку судочинства, але вищезазначені проблеми потребують специфічного підходу та додаткових способів вирішення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ»: Закон від 03.03.2022 №2112-ІХ. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.10.2022).
3. Рада суддів України : сайт. URL: <http://rsu.gov.ua/ua> (дата звернення: 08.10.2022).
4. Судова юридична газета : сайт. URL: <https://sud.ua> (дата звернення: 08.10.2022).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 №1618-ІV. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6210> (дата звернення: 08.10.2022).

*Назаренко А.О., 17 група., 3 курс ФМПП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н.
Державний торговельно-економічний
університет*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України безумовно змусило пристосовуватися до нових реалій та оперативно адаптувати

правову сферу задля максимально дієвого врегулювання усіх суспільних відносин. Така адаптація відбувається і у веденні цивільного правосуддя.

Велика кількість українських вчених вже розглядали у своїх працях питання щодо цивільного судочинства. Серед них можна зазначити наступних: О. М. Овчаренко, А.С. Штефан, В.С. Петренко, І.А. Боровська, Г.П. Тимченко, В.А. Кройтор, М.Л. Коханська, І.Ю. Татулич, В.В. Смірнова та інші. Особливості здійснення цивільного судочинства саме в умовах війни вже також встигли розглянути деякі науковці: Д.М. Моїсеєнко, Н.В. Шелевер та О.Г. Привиденцев. Проте данне питання ще не є опрацьованим в достатній мірі, адже задля врегулювання цієї сфери постійно видаються нові різноманітні нормативно-правові акти, а також приймаються судові рішення, що відповідно потребує подальшого теоритико-практичного аналізу.

24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 по всій території України у зв'язку з агресією РФ було введено військовий стан – це особливий правовий режим, котрий запроваджується у випадку загрози національній безпеці держави, який було продовжено ще чотирма указами Президента України, зокрема й останнім від 12.08.2022 №573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [11]. Під час воєнного стану стає можливим тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також запровадження тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб.

Кожній особі гарантовано конституційне право на судовий захист, котре закріплено у статті 55. Також у Конституції України встановлено, що це право не може бути обмежене під час дії воєнного стану [1]. У своїй роботі М.І. Смакович зазначає, що «втілення будь-яких обмежень такого змістовного формату у національну правозастосовну практику є неконституційним, а відтак, і неможливим» [12]. Порушень прав та законних інтересів осіб, зокрема у цивільній сфері, під час війни менше не стає, особи потребують і надалі відновлення порушених прав за допомогою судового захисту, а отже, здійснення судочинства має продовжуватися за будь-яких обставин. Так, під час панельної дискусії «Міжнародні стандарти цивільного судочинства: виклики воєнного часу та адаптація до законодавства ЄС», проведеної 4 жовтня 2022 року, секретар Першої палати Касаційного цивільного суду Дмитро Луспенник зазначив: за період дії воєнного стану (на 01.06.2022) суди України ухвалили приблизно 1 млн судових рішень. За період з 24.02.2022 по 15.06.2022 КЦС ВС ухвалив 6 075 судових рішень [2].

Також Дмитро Луспенник під час онлайн-заходу «Цивільний процес в умовах воєнного стану», що відбувся 17 червня 2022 року вказав: «Нині суди постійно стикаються з проблемами відправлення правосуддя в умовах воєнного стану, постає багато питань, відповідей на які в процесуальному законодавстві немає. Доводиться виходити з логіки правозастосування та досвіду судді, не порушуючи при цьому вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого суду й основні

засади судочинства»[3]. Таким чином, поступово має проводитися адаптація та вдосконалення законодавства до реалій воєнного стану задля забезпечення належної роботи судів.

На жаль, особливості здійснення провадження у цивільних справах в умовах воєнного/надзвичайного стану досі до ЦПК не були внесені. Проте активізувалася законотворча ініціатива щодо цього питання і було зареєстровано Законопроект № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)». 01.07.2022 проект закону ВРУ відхилено і зараз перебуває на стадії доопрацювання.

Значною проблемою для правосуддя стала неможливість здійснення такого деякими судами через те, що вони територіально знаходяться в зоні бойових дій, або на окупованій території. На момент введення воєнного стану у статтях 12-2 та 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вже було закріплено деякі основні підвалини функціонування судової системи під час дії воєнного стану. [10] Згодом з метою організаційного врегулювання роботи судів було прийнято Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 3 березня 2022 року [9]. Цим законом було встановлено процес зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень - за розпорядженням Голови Верховного Суду.

Окремі особливості здійснення судочинства під час війни 2 березня 2022 року було оприлюднено в рекомендаціях Ради суддів України. Серед них, зокрема, є наступні: виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану, за можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя, усіх доступних працівників, по можливості, перевести на дистанційну роботу та інші [13].

Дистанційна форма судочинства не передбачена нормативними актами, проте ще з весни 2020 року у зв'язку з Covid-19 учасникам справи дозволено брати дистанційну участь у судовому процесі, а також звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним

цифровим підписом учасника справи, що регламентується у постанові КЦС ВС від 03.05.2022 у справі № 205/5252/19 [4]. Зокрема, Верховний Суд у постанові від 21 квітня 2021 року у справі № 204/8756/20 зробив висновки, що у разі подання документів в електронній формі немає підстав вимагати додавання їх копій [6].

Тому, як зазначає у своїй роботі О. Г. Привиденцев: «Напрацьований досвід під час пандемії тепер застосовується і еволюціонує під час воєнного стану, зокрема в аспекті поглиблення можливостей цифровізації під час доступу до правосуддя» [8]. Загалом, суди за 2 роки встигли пристосуватися до процесу в режимі онлайн, тож зараз за можливості, при стабільному електронному зв'язку, налагоджено провадять судочинство у цьому форматі.

Значимим аспектом є те, що Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду зазначив у своїй постанові від 14.04.2022 року справі № 308/9708/19, що суд має право ігнорувати імунітет РФ в цивільних справах та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ [7]. Верховний Суд з посиланням на міжнародно-правові акти і релевантні рішення Євросуду, Міжнародного суду ООН розширив правові висновки у постанові від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19. Так, підтримання юрисдикційного імунітету російської федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також підтримання імунітету російської федерації є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України в сфері боротьби з тероризмом [5].

Підсумовуючи вищезазначене, можна відмітити, що судова система України у такий непростий час продовжує функціонувати і належно виконувати свою основну функцію – здійснення правосуддя. Проте діюче процесуальне законодавство на момент введення воєнного стану не було достатньо пристосованим до такого особливого часу, тож суди мали керуватися в більшості аналогією права та закону. Тож на наш погляд, задля чіткого врегулювання механізму здійснення правосуддя в умовах війни необхідно доповнити Цивільний процесуальний кодекс окремим розділом.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
2. Луспенік Д. Цивільний процес в умовах воєнного стану. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Lyspenik_Civ_proces.pdf (дата звернення: 20.10.2022).

3. Луспенник Д. Цивільний процес в умовах воєнного стану у фокусі уваги юристів, які працюють у сфері БПД. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286728/> (дата звернення: 20.10.2022).

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.05.2022 р. у справі № 205/5252/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104282885> (дата звернення: 19.10.2022).

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 р. у справі № 428/11673/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313> (дата звернення: 19.10.2022).

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.04.2021 р. у справі № 204/8756/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498386> (дата звернення: 19.10.2022).

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення: 19.10.2022).

8. Привиденцев О. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 42. С. 54–57

URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:pZ8PsVsTo_8J:scholar.google.com/+цивільне+судочинство&hl=uk&as_sdt=0,5&as_ylo=2018 (дата звернення: 18.10.2022).

9. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 18.10.2022).

10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 29 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

11. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 12.08.2022 р. № 573/2022: станом на 17 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

12. Смокович М. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 70. С. 450-455.

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72> (дата звернення: 20.10.2022).

13. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт Ради суддів України*. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 18.10.2022).

Нікітенко В.О., 21 група., 4 курс ФМТП.

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

науковий керівник: **Невара Л.М.,** к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний університет.

КОСМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Україна володіє потужним потенціалом у космічній галузі, навіть, попри те, що майже всі роки незалежності вона перебувала у скрутному економічно-фінансовому становищі. Для реалізації державної політики космічної діяльності починаючи з лютого 1992 року було створено Національне космічне агентство України (НКАУ) та прийнято Закон України «Про космічну діяльність» від 15 листопада 1996 року, а також низку нормативно-правових актів, що стосувались регулювання космічної діяльності в Україні [2, с. 82-83; 3, с. 15-28].

Сьогодні Україна - одна з не багатьох держав, що має замкнутий цикл ракетобудування починаючи з ракетного палива, закінчуючи ракетами-носіями та космічними апаратами. Найбільша частка космічного виробництва припадає на державні підприємства, що знаходяться під підпорядкуванням Державного космічного агентства України.

На сьогодні, одними з основних здобутків українських космічних фахівців є ракети-носії «Циклон», «Зеніт» та «Дніпро» та ін., а з космічних апаратів великим досягненням є виробництво супутників «Січ» та «АУОС» Крім того, основним напрямком космічної діяльності України, починаючи з 2018 року, є участь у міжнародних проектах, таких як: «Vega» - створення нової ракети-носія легкого класу на замовлення ESA (European Space Agency); Маршовий двигун на верхньому ступені, що виготовляє «Південмаш»; «Antares» - нова ракетно-космічна система для доставки вантажів на МКС (Міжнародна космічна станція). Також «Південмаш» створює основну конструкцію першого ступеня ракети-носія на замовлення NASA та інші [1, с. 119- 121].

Урядовий комітет з питань національної безпеки та оборони, стратегічних галузей промисловості, на своєму засіданні 11 січня 2021 року схвалив Концепцію Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки, що передбачає собою досягнення цілей у космічній галузі, які полягають, насамперед у:

- створенні національної системи космічного спостереження на основі орбітальних засобів вітчизняного та іноземних типів;
- забезпеченні участі України у роботі з міжнародними організаціями з питань космічної діяльності;
- створенні та розвитку вітчизняного супутникового угруповання космічного спостереження;
- розвитку науково-технічного та інтелектуального потенціалу України [4; 7].

13 січня 2022 року відбулось виведення українського супутника на орбіту «Січ 2-30» за допомогою ракети-носія Falcon 9 виробництва компанії Ілона Маска, шляхом реалізації державної космічної програми на 2021-2025 роки, що «передбачає створення вітчизняного угруповання супутників». Апарат призначено для отримання цифрових фотографій нашої планети, що стануть у пригоді в землекористуванні, картографії, сільському господарстві, моніторингу надзвичайних ситуацій і стихійних лих, у галузі безпеки й оборони, для виявлення протиправної поведінки тощо [8].

Можна зазначити, що із запуском українського супутника «Січ 2-30» почалось відродження космічної галузі. Це дасть можливість застосовувати власні космічні технології, отримувати власну інформацію, реалізовувати програми.

Починаючи з 24 лютого 2022 року у результаті повномасштабного вторгнення Росії до України з'явилась потреба у високоточних знімках з висоти пташиного польоту та вище. За зібрані «Фондом Сергія Притули» та блогером Ігорем Ланчевичем 600 млн гривень було придбано супутник та доступ до фінської бази ICEYE [6].

За оцінками фахівців, на сьогодні ICEYE володіє однією з найкращих технологій радарної супутникової зйомки. Ця компанія володіє найбільшим у світі сузір'ям SAR супутників, що забезпечує надійні та перевірені рішення у сфері спостереження Землі, а невеликі супутники для радарної зйомки від ICEYE можуть формувати якісні зображення ділянок Землі у будь-яку погоду, що допомагають краще планувати операції Збройних сил України [5].

Потрібно зазначити про важливість надання Україні системи супутників компанії «Starlink», яка завдяки своїй системі може надавати доступ до високошвидкісного інтернету у віддалених містах, що відіграє важливу роль у швидкому відновленні зв'язку у критично важливих місцях та на деокупованих територіях. Наприклад, коли внаслідок ракетних обстрілів зазнають пошкоджень чи руйнувань системи мобільного зв'язку тощо.

За оцінками американської компанії Noosphere Ventures, яка спеціалізується на управлінні активами, українська космічна галузь останніми роками «стабільно розвивалась». Відтак, після війни Україна має всі шанси стати однією з найвпливовіших космічних держав у Європі [9].

Уряд України став більше уваги приділяти фінансуванню космічної галузі. Так, на початку 2022 року (перед повномасштабним вторгненням РФ) було заплановано збільшити фінансування космічної сфери до 151 мільйона євро.

Відтак, Україна має можливість покращити свої позиції у космічній галузі завдяки співпраці з Європейським космічним агентством, а саме проекту «Vega», про що зазначалось раніше.

На мою думку, війна показала наскільки важлива космічна діяльність, наскільки важливо мати власні космічні технології. Україна має нарощувати свої сили у космосі, розробляти та просувати власні технології, тісно співпрацювати з міжнародними космічними агенціями.

Список використаних джерел

1. Космічна діяльність: підходи до розробки стратегії. О.П. Федоров. Київ: Наукова книга, 2019. 208 с.
2. Про створення Національного космічного агентства України: Указ Президента України від 29.02.1992 р. № 117. Космічне право України: Збірник національних і міжнародних правових актів. 5-те вид., переробл. та допов. / відповід. ред.: Е.І. Кузнєцов, Н.Р. Малишева. Київ: Атіка, 2007. 349 с.
3. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 р. Космічне право України: Збірник національних і міжнародних правових актів. 5-те вид., переробл. та допов. / відповід. ред.: Е.І. Кузнєцов, Н.Р. Малишева. Київ: Атіка, 2007. 349 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів. Про схвалення концепції цільового науково-технічної програми України на 2021-2025 роки від 13 січня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-%D1%80#Text>
5. ICEYE. URL: <https://www.iceye.com/>
6. Russia's war in Ukraine is threatening an outpost of cooperation in space URL: <https://www.npr.org/2022/05/23/1098348347/russias-war-in-ukraine-is-threatening-an-outpost-of-cooperation-in-space>
7. Selected Examples of National Laws Governing Space Activities: Ukraine URL: https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/nationalspacelaw/ukraine/ordinance_on_space_activity_1996E.html
8. Ukrainian Sich-2-30 Successfully Launched Aboard SpaceX Transporter-3 Mission URL: <http://www.parabolicarc.com/2022/02/06/ukrainian-sich-2-30-successfully-launched-aboard-spacex-transporter-3-mission/>

9. We invest in space technology companies. URL: <https://noosphereventures.com/>

Омельчук Н.О, 11 група, 4 курс ФМТП.

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

науковий керівник: Тищенко Ю. В.,

к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний університет

МІЖНАРОДНІ КОМЕРЦІЙНІ КОНТРАКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні наукові доктрини, міжнародні правові акти та національне законодавство надають різні дефініції поняття “міжнародний комерційний контракт”. На нашу думку, найбільш повним є визначення з Віденської конвенції про міжнародну купівлю-продаж: це угода про продаж товарів між партнерами, чиї місця бізнесу знаходяться в різних країнах [1].

Найбільш застосовуваним на практиці міжнародним комерційним договором є договір міжнародної купівлі-продажу. Проте широкого застосування останнім часом набули договори міжнародного підяду, надання послуг, перевезення, транспортного експедирування, міни (бартеру), лізингу, факторингу, комерційної концесії, франчайзингу, поруки, страхування, позики, застави, найму, доручення, комісії, ліцензійні договори та інші. Після введення у Україні воєнного стану виникли чимало обмежень у правах та інтересах як фізичних так і юридичних осіб. Ці обмеження закріплені у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» і вони можуть суттєво впливати на укладання та виконання міжнародних комерційних контрактів, якщо вони виконуються на території України або якщо одна із сторін є резидентом України.

Одним із суттєвих ускладнень для укладання міжнародних комерційних договорів під час воєнного стану є неможливість особистих зустрічей для підписання контрактів, також труднощі у роботі доставки цих контрактів. Найоптимальнішим виходом у цій ситуації є електронний документообіг. Останні роки пандемії значно покращили електронні сервіси. Доречно додати, що міжнародні звичаї комерції є достатньо лояльними щодо форми договору та істотних умов договору в цілому. Стаття 2.1. Принципів міжнародних комерційних договорів (принципів УНІДРУА (UNIDROIT) регламентує, що договір може бути укладено шляхом акцепту оферти чи в результаті поведінки сторін, яка в достатній мірі свідчить про згоду [2]. До речі, найпопулярніша в Україні письмова форма договору за тими ж Принципами визначається як будь-який вид повідомлення, який зберігає

запис інформації, яка міститься в ньому, та може бути відтворена у візуальному вигляді. Таким чином, якщо сторони узгодять істотні умови контракту шляхом електронного обміну повідомлення, цього буде достатньо для його укладання.

Проаналізувавши сучасні реалії, на нашу думку, воєнні дії найбільш ускладнили саме виконання міжнародних комерційних контрактів. Неможливість виконання комерційних зобов'язань спричинені очевидними фактами - масові вбивства, руйнування інфраструктури, блокування логістичних шляхів тощо. Розділ 2 Принципів міжнародних комерційних договорів (принципів УНІДРУА (UNIDROIT) передбачає регулювання «труднощів» щодо виконання зобов'язань. Зокрема, там йдеться про те, що якщо виконання договору виявляється більш обтяжуючим для однієї зі сторін, ця сторона все ж таки зобов'язана виконати свої зобов'язання з дотриманням певних правил. Крім того, в разі виникнення складнощів потерпіла сторона має право звернутися з проханням переглянути договірні зобов'язання. Таке прохання має бути здійснено без невинуватої затримки та має містити обґрунтування. Більше того, за умову відсутності досягнення згоди в розумний строк будь-яка сторона може звернутися до суду. Якщо суд встановить наявність таких складнощів, він може припинити договір з визначеної дати та визначених умовах або змінити договір з метою поновлення рівноваги [2].

Принципи міжнародних комерційних договорів регулюють і застосування до правовідносин сторін обставин непереборної сили. Так, зокрема, статтею 7.1.7. цих Принципів передбачено, що сторона звільняється від відповідальності за невиконання, якщо вона доведе, що невиконання сталось через перешкоди поза її контролем і від неї не можна було розумно очікувати врахування такої перешкоди при укладенні договору або уникнення чи подолання такої перешкоди чи її наслідків. Більше того, якщо перешкода носить тимчасовий характер, звільнення від відповідальності має силу на період часу, який є розумним, враховуючи вплив перешкоди на виконання договору. Сторона, яка порушила зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про виникнення перешкоди та її вплив на її здатність виконати зобов'язання. Якщо повідомлення не отримано іншою стороною протягом розумного строку після того, як сторона, яка не виконала зобов'язання, дізналася або мала дізнатися про перешкоду, вона несе відповідальність за збитки, що стали результатом неотримання повідомлення. Положення цієї статті не позбавляють сторони можливості скористатися правом припинити договір або призупинити виконання, або просити сплати відсотків річних [2].

У практиці укладання міжнародних комерційних контрактів найчастіше передбачено виключне засвідчення форс-мажорних обставин відповідними сертифікатами Торгово-промислової палати України. Регламентом засвідчення Торгово-промисловою палатою України та

регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що затверджений Рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 18.12.2014 № 44(5), який набрав чинності 18.12.2014. Відповідно до пункту 6.2 Регламенту форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за заявою зацікавленої особи по кожному окремому договору, контракту, угоді тощо, а також по податкових та інших зобов'язаннях/обов'язках, виконання яких настало згідно з законодавчим чи іншим нормативним актом або може настати найближчим часом і виконання яких стало неможливим через наявність зазначених обставин [4]. Тобто, сторони повинні отримати сертифікат про форс-мажорні обставини по кожному окремому договору.

Воєнний стан в країні також ускладнив розгляд спорів у судах. Доволі розповсюдженою є ситуація, коли розгляд спору за міжнародним комерційним контрактом покладений сторонами за місцем реєстрації однієї із сторін. Існує загальне правило, для випадків, коли сторони взагалі не врегулювати це питання в контракті і тоді спори розглядаються в господарському суді за місцем реєстрації відповідача. Якщо сторони не виявляють бажання передати спір на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, тоді такий розгляд може бути заблокований через активні бойові дії на території. Проаналізувавши національне законодавство, хочемо зазначити, що допускає договірну підсудність у спорах, стороною (або сторонами) в яких є іноземний елемент. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом, зокрема, у випадках якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону [3]. Тобто, такі положення дозволяють сторонам домовитись про місце розгляду спорів не змінюючи місця реєстрації відповідача чи не вдаючись до інших дій, які можуть бути просто неможливими в умовах війни. Для цього сторонам міжнародних комерційних контрактів з іноземним елементом є достатнім лише підписання додаткової угоди про встановлення територіальної підсудності спорів за контрактом господарським судам у відносно безпечних регіонах України.

Таким чином, можна зробити висновок, що попри усі негаразди, які принесла війна, міжнародна приватно-правова діяльність України пристосовується до нових реалій. Як бачимо, сторони міжнародних комерційних контрактів стикнулись з чималими викликами, але національне законодавство врегулювало шляхи їх подолання.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (укр/рос) : Конвенція Орг.

- Об'єдн. Націй від 11.04.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 19.10.2022).
2. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) : Принципи Міжнар. ін-ту уніфікації приват. права від 01.01.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#Text (дата звернення: 19.10.2022).
3. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
4. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) : Торгово-промислова палата; Регламент від 18.12.2014 № № 44(5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044571-14#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

*Охріменко В.А., 17 група., 3 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник:
Риженко Н.О., к.ю.н.,
Державний торговельно-економічний
університет.*

ПІДСТАВИ ПЕРЕГЛЯДУ СПРАВ ВЕРХОВНИМ СУДОМ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Україна, як незалежна та суверенна держава, з початком військової агресії російської федерації довела, що має в своїй системі законодавства низку нормативно-правових актів, які гарантують права і свободи людини і громадянина навіть в тяжкі для країни і всього українського народу часи. Законодавець показав, що при вище вказаному надзвичайному стані можливе вдосконалення і оновлення вже сталих норм права та впровадження нових засад відповідно до нових реалій. А суд підтвердив, що умови військового стану, введеного вперше в історії незалежної України, не є перешкодою для того, щоб чинити справедливе та неупереджене судочинство і своєчасно розглядати справи.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до статті 388 ЦПК кодексу Верховний Суд виконує роль касаційної інстанції у цивільних справах [1]. Цією статтею підтверджено особливий статус вищезазначеної інстанції. Також забезпечує сталість та єдність архіважливої судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом [2] і має багато інших складних та серйозних

завдань, виконання яких є забезпечує правосуддя. Проте, на нашу думку, одним із вирішальних та цінних, для всіх верств населення, завдань Верховного Суду є перегляд рішень, які набрали законної сили, в силу певних підстав, які визначені Цивільним процесуальним законом України. Це підтверджується тим, що майже 25 років тому Пленум тогочасного Верховного Суду України оприлюднив постанову [3], де суттю документа, який є чинним і сьогодні, є практика перегляду судами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили.

Відсутність достатніх і чітких теоретичних розробок щодо підстав перегляду справ Верховним Судом, аналізу цього правового явища з точки зору спостережень за виконанням норм перегляду як такого та особливостей підстав ускладнює розуміння правової природи даної теми наукової роботи та стає метою даного дослідження. Не до кінця вивчене питання особливостей підстав перегляду вже законних рішень, стало основою наукових робіт та висвітлювалось у працях таких фахівців як І. С. Апалькова, С. С. Бичкова, О. А. Тимошенко та інших на базі ЦПК до змін 2017 року. На нашу думку, недавно введені зміни потребують наукового обґрунтування.

Проведений нами аналіз вітчизняного законодавства дає наголосити на наступному. Варто згадати, що стаття 55 Конституції України вказує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [4]. Конституція України є фундаментальною основою будь-якої галузі права. Всі законодавчі акти, які приймає Верховна Рада України, побудовані на базі основного державного документу. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [5]. Оскільки проаналізований документ є ратифікованим Верховною Радою України, то засади та норми, які вказані в ньому повинні виконуватись, це стосується і суду.

Щодо підстав перегляду справ у суді касаційної інстанції, хочемо зазначити наступне. Стаття 423 ЦПК вказує, що рішення, постанова або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами [1]. Однак, не слід забувати, що при перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

Нововиявленими обставинами являються ті істотні, існуючі на момент судового процесу, обставини, які не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, проте мають суттєве значення. Нововиявлені обставини, як підстава, зазначаються у пункті 2 вищевказаної статті. Проте законодавець чітко попереджає, що переоцінка доказів, які вже були оцінені судом у процесі

розгляду справи та докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були ним встановлені не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Виключними обставинами є обставини, які не підконтрольні ні суду, ні учасникам судового процесу за умов нормального його перебігу. Вони визначаються пунктом 3 тієї ж статті.

Практична частина застосування норм права Верховним Судом в будь якій галузі виконує повчальну та пізнавальну роль. Цивільне судочинство є яскравим прикладом судової практики. Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 жовтня 2020 року у справі № 726/938/18 (провадження № 61-14879св19) було роз'яснено підстави та умови перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами [6]. Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, де було відмовлено в задоволенні заяви про перегляд і передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції та роз'яснив наступне. Необхідними умовами нововиявлених обставин, визначених пунктом 2 статті 423 ЦПК, є те, що вони існували на час розгляду справи; ці обставини не могли бути відомі заявниці на час розгляду справи; вони входять до предмета доказування у справі та можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що судом апеляційної інстанції не було враховано умов щодо нововиявлених обставин зазначених в ЦПК. Оскільки заявниця в своїй заяві про перегляд судового рішення вказувала нововиявлену обставину недійсності страхового сертифіката, яка не була відома їй, а не документи завдяки яким ця обставина була встановлена.

З метою підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд Верховна Рада України прийняла наступний нормативно-правовий акт, а саме Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» [7]. В статті 445 згадується про підстави перегляду справ Верховним Судом, проте розглядаючи зазначену норму, з точки зору процесуального закону, підстави зазначені в ній не передбачені в документі, який устанавлює порядок цивільного судочинства, не є вичерпними. З цього стає зрозуміло, що перегляд судових справ відбувається тільки з тих обставин, які зазначені законодавцем в Цивільному процесуальному кодексі. Однак, якщо правова позиція по суті передбачається нормами законів України, то їх варто використати, але не варто концентрувати всю свою увагу на вище вказаних документах, оскільки, як було доведено, підстави зазначені в Законі України не завжди є підставою відкриття провадження по справі, які передбачено законодавцем.

Отже, роблячи висновок із усього вищезазначеного, можна із впевненістю сказати, що Верховний Суд є особливою і неповторною інстанцією, яка має надважливі завдання в судочинстві будь якої галузі. Касаційний цивільний суд є одним з основних, оскільки вирішує спори, де сторонами виступають люди та громадяни. Порівнюючи перегляд рішень із визначених цивільним

законом підстав між апеляційним і касаційним судом, можна сказати, що касаційна інстанція має особливий підхід до перегляду справ і вирішення спорів загалом та надає повне та всебічне обґрунтування правової позиції в силу свого досвіду та професійності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. зі змінами та доповненнями від 15.10.2022 № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Офіційний сайт Верховного Суду : URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2022).

3. Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.05.1998 р. № v0001700-81 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-81#Text>

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. зі змінами та доповненнями від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Постанова Верховного Суду складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 жовтня 2020 року у справі № 726/938/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/92811494> (дата звернення: 24.10.2022).

7. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII зі змінами та доповненнями від 05.01.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>

Петренко І.М., 2 група, 3 курс ФЕМП
 Державний торговельно-економічний
 університет,
 м. Київ

науковий керівник: Коломієць К.В.
 доктор філософії права, старший викладач
 кафедри міжнародного, цивільного та
 комерційного права ДТЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ У ВОЄННИЙ ЧАС: ЯК ЗМІНИЛОСЬ ЗАКОНОДАВСТВО

Україна не припиняє свою героїчну боротьбу проти російського ворога. Безліч відчайдушних українців захищають нашу державу зі зброєю в руках, вступивши до ЗСУ або територіальної оборони.

В той же час, окрім безпосереднього фронту бойових дій, не менш важливим є й економічний фронт. Ця страшна війна коштує Україні не лише мільйони життів, а й мільярди доларів, які необхідні для забезпечення оборони та підтримання, а в майбутньому і відновлення нашої інфраструктури.

Підприємці здатні продовжувати працювати в умовах війни лише у разі підтримки з боку держави у вигляді максимально швидкого реагування на всі реальні та можливі проблеми у вигляді розробки потужних правових механізмів. Налагодження роботи національного бізнесу в нових реаліях є запорукою того, що державний бюджет буде наповнюватися, а населення зберігатиме платоспроможність. Активізація бізнес-діяльності - ключовий фактор посилення економічної стійкості держави, а отже, і її здатності ефективно протистояти агресору. [1]

Працювати попри воєнний стан, сплачувати податки, аби підтримати економіку країни та зберегти робочі місця для українців – одне з головних завдань, яке стоїть зараз перед бізнесом. До того ж підприємці навчилися гуртуватись і допомагати не тільки ЗСУ та українцям, а й іншому бізнесу. Так, нещодавно «Нова пошта» разом із платформою «Дія.Бізнес» повідомили про готовність допомагати бізнесу із релокейтом в інші регіони – надаватимуть юридичним особам по 10 000 грн на логістику. До того ж влада надаватиме безповоротні 250 000 грн у межах програми «Робота» тим українцям, які готові започаткувати новий бізнес.

Зараз перед нами стоїть зовсім нове, але найважливіше завдання: продовжувати вести бізнес не дивлячись на неспрогнозовані реалії воєнного стану, щоб забезпечити надійний тил нашим захисникам. Для цього держава прийняла низку законодавчих змін, які мають допомогти суб'єктам

господарювання вистояти в цей складний час. Якщо узагальнювати, то ці зміни можна виокремити у наступні групи:

- щодо сплати податків;
- щодо трудових відносин;
- щодо евакуації бізнесу з районів ведення бойових дій. [2]

Так, за час воєнного стану були прийняті Закони України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану" № 2118-ІХ від 03.03.2022, "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" № 2120-ІХ від 15.03.2022 року, "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану" № 2142-ІХ від 24.03.2022 року, "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану" № 2173-ІХ від 01.04.2022 року. [3]

Тож, розглянемо основні зміни, що були внесені до законодавства:

1. Зменшення податкового тиску, спрощення і поліпшення податкових правил на період дії воєнного стану

Закон про зміни до Податкового кодексу передбачає введення нового тимчасового механізму оподаткування суб'єктів господарювання, що добровільно можуть перейти на неї.

Зокрема, компанії з обсягом доходу до 10 мільярдів гривень мають право стати платниками єдиного податку 3-ї групи, дана система передбачає:

- ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток);
- ПДВ (20%) з операцій на території України не застосовується;
- відсутнє обмеження кількості працівників.

Крім того, зміни передбачають також зупинення перебігу строків визначених Податковим Кодексом на час воєнного стану.

Якщо під час дії воєнного стану в у суб'єкта господарювання немає можливості своєчасно сплатити податки та збори, подати звітність (за винятком податкової), зареєструвати податкові та акцизні накладні тощо - вона звільняється від фінансової та адміністративної відповідальності. Таке звільнення поширюється як на фізичних осіб-підприємців так і на юридичних осіб.

Водночас такі обов'язки необхідно виконати протягом 3 місяців після припинення або скасування воєнного стану.

На цей період також зупиняється перебіг строків, контроль за дотриманням яких покладено на податкові органи.

Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану" № 2173-ІХ передбачає введення на період воєнного, надзвичайного стану касового методу визначення

виникнення податкових зобов'язань з акцизного податку на операції з реалізації електроенергії для виробників електроенергії. [4]

2. Скасування вимог щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності

Постановою №314 від 18 березня 2022 року Кабмін запровадив декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо.

Тобто у період воєнного стану перед початком діяльності підприємцю необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а у випадках здійснення охоронної діяльності – до Міністерства внутрішніх справ.

Водночас є низка виключень, серед яких — діяльність, пов'язана з радіоактивними та іншими небезпечними речовинами, видобутком корисних копалин, виробництвом лікарських засобів, зовнішньоекономічною діяльністю, організацією та проведенням азартних ігор, оцінкою відповідності щодо технічних регламентів тощо.

Для цих видів діяльності порядок отримання дозвільних документів залишається незмінним.

3. Лібералізація трудових відносин

Серед основних новацій: можливість збільшення робочого часу з 40 до 60 годин на тиждень та зменшення обов'язкового вихідного дня до одного, можливість призупинення дії трудового договору.

Спрощена система звільнення та скорочення працівників у зоні проведення активних бойових дій та звільнення від відповідальності за порушення строків виплати заробітної плати за умови, якщо роботодавець доведе, що така затримка пов'язана з веденням активних бойових дій або викликана іншими вагомими причинами.

У цьому контексті варто зазначити Постанову Кабінету Міністрів №212-р від 11 березня 2022 року, яка надає право юридичним особам здійснювати видаткові платежі з рахунків, на кошти яких було накладено арешт органами виконавчої служби або приватними виконавцями, виключно на такі цілі:

- виплата заробітної плати в розмірі не більше 5 мінімальних заробітних плат ($6500 * 5 = 32\ 500$ грн) в місяць на одного працівника;
- сплата податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування.

4. Релокація бізнесу

За сприяння державних і місцевих органів влади створюються умови для:

- безоплатного переїзду підприємств;
- підбору відповідних площ для розміщення виробництва, переміщення і розселення персоналу;
- підбору працівників у місцях дислокації після переїзду.

Головною умовою для такого переїзду є наявність логістичної можливості без надмірної загрози для водіїв та залізничників. Тому в зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори релокація не проводиться.

ФОПи, які працюють на підприємство, що здійснює релокацію, мають подавати заявки на переїзд окремо.

Після прибуття на нове місце фахівці обласних адміністрацій, Державна служба зайнятості та Державна служба з питань праці допомагають компанії у облаштуванні.

5. Форс-мажорні обставини

Також варто пам'ятати про настання форс-мажорних обставин, що дає змогу бізнесу відтермінувати виконання договірних зобов'язань.

Торгово-промислова палата України видала офіційний лист-підтвердження настання форс-мажорних обставин у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію нашої держави.

Однак, для ефективної реалізації цього механізму та мінімізації можливих ризиків, пов'язаних з невиконанням певних умов договору варто провести аналіз умов, визначених в договорах з відповідними контрагентами, а також підготувати доказовий пакет документів, який буде підтверджувати причинно-наслідковий зв'язок між обставинами та неможливістю виконання умов договору. [5]

Висновок: Вести бізнес у період воєнного стану складно через загальновідомі об'єктивні фактори. Тому частина підприємств, на жаль, ще не відновила свою роботу. Однак сподіваємося, що незабаром ця ситуація зміниться, адже функціонування бізнесу дає можливість підтримувати співробітників компаній, Збройні Сили України та країну в цілому, наближаючи нашу перемогу, а також створює підґрунтя для подальшого якнайшвидшого відновлення економіки та розвитку України.

Отже, незважаючи на всі перешкоди та обставини, потрібно продовжувати вести свій бізнес. Можливо порада неоригінальна, але продовження роботи бізнесу - єдина можливість підтримки економіки України у цей надскладний час. Окрім того, наша держава вже створила і продовжує створювати ряд заходів з підтримки бізнесу в цей нелегкий для нас всіх час. За можливості, допомагайте нашій державі іншими способами - сплачуйте податки, донатйте ЗСУ, допомагайте клієнтам. І ми все вистоїмо! Все буде Україна!

Список використаних джерел

1. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство // Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
2. Воєнний стан: як вести бізнес - поради юриста // Режим доступу до ресурсу: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212377_vonniy-stan-yak-vesti-bznes---poradi-yurista

3. Не зупиняйтесь: як змінилися умови ведення бізнесу під час воєнного стану. Про сплату податків, умови для найманих працівників та про те, як перенести бізнес в інший регіон // Режим доступу до ресурсу: <https://mind.ua/openmind/20243421-ne-zupinyatis-yak-zminilis-umovi-vedennya-biznesu-pid-chas-voennogo-stanu>
4. ТИЛ ПРАЦЮЄ - УКРАЇНА ВОЮЄ: ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ // Режим доступу до ресурсу: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html>
5. Що бізнесу потрібно знати про воєнний стан? // Режим доступу до ресурсу: <https://ov-partners.com/shho-biznesu-potribno-znaty-pro-voyennyj-stan/>

Шелест В.В., 7м група., 1 курс ФМТП.
 Державний торговельно-економічний
 університет, м. Київ
науковий керівник: Ільченко Г.О.,
 к.ю.н., доцент
 Державний торговельно-економічний
 університет.

ЗАСТОСУВАННЯ ГІГ-КОНТРАКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток інформаційних технологій прогнозовано спричиняє цифровізацію не лише суспільних відносин, а й економіки та права. Окрім того, диджиталізація бізнесу ставить виклики перед різними галузями права, адже потребує нового ефективного та якісного правового регулювання. Проявом такого застосування правових інструментів для захисту та втілення відносин цифрової економіки на практиці є гіг-контракт. Застосування цього виду договору під час пандемії коронавірусу та в умовах воєнного стану, які спричинили зростання кількості вільнонайманих працівників у всіх сферах, дозволить мінімізувати ризики фріланс праці через мережу Інтернет та відкриє нові шляхи для розвитку ІТ-індустрій в Україні.

Вперше в українському законодавстві поняття «гіг-контракту» було застосовано в Законі України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі – Закон № 1667-IX) [9]. За своїм змістом, це цивільно-правовий договір, за яким фізична особа підрядник та/або виконавець зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань замовника, а той, зі свого боку, зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати

підряднику/виконавцю належні умови для здійснення його діяльності, а також соціальні гарантії (за ст. 1 Закону № 1667-IX).

Тобто, з огляду на свою правову характеристику, гіг-контракт має бути механізмом захисту вільнонайманого працівника, поєднавши в собі переваги цивільно-правового договору з наданням соціального та трудового захисту, що притаманне трудовим договорам. До таких переваг належать:

- рівноправність та самостійність сторін,
- гнучкість робочого графіку,
- строковість відносин,
- роботу на кінцевий (одиничний) результат,
- договірну винагороду, що не залежить від мінімальної заробітної плати тощо.

Окрім того, гіг-контракт дозволить замовнику унеможливити скоєння правопорушення у вигляді приховування трудових відносин (за п. 2 ч. 5 ст. 50 Закону України «Про зайнятість населення» [7]), що карається штрафом у 30-кратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого вчинено порушення (за абз. 3 ч. 2 ст. 265 Кодексу законів про працю України [4]).

Враховуючи вказане, доцільно здійснити правову характеристику істотних умов гіг-контракту та проаналізувати особливості його застосування в умовах воєнного стану.

Насамперед, варто вказати, що поняття гіг-контракту не є винаходом українського законодавця, а було запозичено зі сфери гіг-економіки, що включає в себе вільну ринкову систему, діяльність, якої заснована на виконанні окремих задач незалежними працівниками, не пов'язаними довгостроковими договорами з компаніями-замовниками [2]. Як бачимо, гіг-контракт, в трактуванні Закону № 1667-IX, зберіг свої основні риси: застосування вільнонайманих працівників для виконання чітких, визначених завдань. Водночас цей закон закріпив низку особливостей цього виду змішаного договору.

Зокрема, за ч. 4 ст. 4 Закону № 1667-IX, для здійснення господарської діяльності резиденти Дія Сіті мають право залучати гіг-спеціалістів (фізичних осіб підрядників та/або виконавців) на підставі гіг-контрактів. Тобто конструкція гіг-контрактів може застосовуватися лише у функціонуванні правового режиму Дія Сіті, що виключає його застосування до інших сфер фріланс-праці. Таке законодавче обмеження

сфери застосування гіг-контрактів в умовах активної цифровізації економіки видається квапливим рішенням, яке потребуватиме майбутнього перегляду з метою належного правового регулювання правовідносин, що виникнуть.

За ч. 1, 3 ст. 17 Закону № 1667-IX, гіг-контракти можна укладати виключно у письмовій (електронній) формі, з обов'язковою вказівкою назви виду цього договору в тексті контракту для того, щоб його вважали укладеним. Бачимо дещо формалістичну реалізацію правових норм, коли для виникнення правовідносин важлива назва договору, а не власне їх зміст.

Щодо інших істотних умов договору, то враховуючи ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [10], гіг-контракт, як цивільно-правовий договір, буде укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо предмету договору та інших умов, які закон визначає істотними або необхідними для договорів цього виду, а також тих умов, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. За ст. 631, 632 ЦК України, одними з істотних умов для цивільних договорів будуть строк та ціна договору, ці положення знаходять свій вияв і в ст. 18, 19 Закону № 1667-IX.

Окремо варто вказати, що ч. 1-6 ст. 22 Закону № 1667-IX, передбачає страхування гіг-спеціалістів на випадок тимчасової втрати працездатності та можливість отримання ними допомоги по тимчасовій непрацездатності. у зв'язку з вагітністю та пологами. Замовнику за гіг-контрактом заборонено в односторонньому порядку відмовлятися від договору внаслідок вагітності, пологів чи тимчасової непрацездатності гіг-спеціаліста, окрім випадків тимчасової непрацездатності, що безперервно триває більше одного місяця. Прикметно, що вказане відповідає цілям закладеним в Конвенції про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками [5]. Зокрема, необхідності встановлення дійсної рівності ставлення і можливостей для працівників: чоловіків і жінок із сімейними обов'язками, а також між цими та іншими працівниками.

Наведене свідчить, що законодавець під час формування положень, які передбачають соціальні гарантії працівників за гіг-контрактами, прагнув відійти від усталеного поділу осіб за категоріями: одиноких матерів, членів профспілок, усиновителів, та створити рівні умови для всіх гіг-спеціалістів незалежно від віку, статі тощо. Такий підхід видається

виправданим, адже в діяльності ІТ-сфери та цифрової економіки ключову роль мають відігравати саме особисті якості особи як ІТ-професіонала.

В аспекті характеристики соціальних гарантій закріплених гіг-контрактом варто не погодитися з думкою І. Кудінської та Г. Сандула [1], що введення поняття «гіг-спеціалістів» замість «вільнонайманого працівника» та врегулювання положень гіг-контракту безпосередньо Законом № 1667-ІХ, а не Кодексом законів про працю України (ч. 4 ст. 3), Законами України «Про охорону праці», «Про відпустки», «Про оплату праці» тощо, порушуватиме права працівників та гальмуватиме протидію тіньовій та неформальній економіці. Гіг-контракт – це насамперед цивільно-правовий договір, положення якого врегульовано актами цивільного законодавства, окрім закріплення певних гарантій соціального захисту фізичних осіб-підрядників та/або виконавців, він не містить ознак трудових договорів. До того ж застосування гіг-контрактів в обмеженій сфері правового режиму Дія Сіті, покликане створити для замовників-резидентів Дія Сіті особливі умови. Зокрема, за п. 10 ч. 298.2.3 ст. 298 Податкового кодексу України [6], платник податку у разі набуття статусу резидента Дія Сіті припиняє платити єдиний податок та має перейти на сплату інших податків і зборів, що мають знижені податкові ставки. Також гіг-спеціалістів звільнено від сплати за себе єдиного внеску за місяці звітного періоду, щодо яких резидентом Дія Сіті сплачено страховий внесок у розмірі не менше мінімального страхового внеску (згідно з ч. 6 ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [8]). Вказане сприятиме створення вигідних податкових умов для контрагентів за цим договором, що навпаки сприятиме скороченню тінізації цифрової економіки та підвищить привабливість ІТ-сфери в Україні для інвестування.

Окремо варто зазначити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 р. № 382 [3], на період дії воєнного стану та до 1 числа календарного місяця, наступного за місяцем припинення чи скасування воєнного стану, скасовано вимогу про те, що резидент Дія Сіті втратить свій статус внаслідок не виплати гіг-спеціалісту розміру середньої місячної винагороди не менше, ніж еквівалент 1200 євро (за п. 2 ч. 1 ст. 9 Закону № 1667-ІХ). Таке рішення дозволить юридичним особам, які не можуть виконати цю умову внаслідок фінансової нестабільності протягом періоду воєнного стану, зберегти свій статус резидента Дія Сіті, проте, з іншого боку, воно є суперечливим в аспекті ст. 19 Закону № 1667-

IX, яка не передбачає можливості зменшення розміру винагороди гіг-спеціаліста, що враховуючи невизначену тривалість режиму воєнного стану, ставить останнього в не вигідне становище. З огляду на це, доречно передбачити гарантії захисту майнових інтересів гіг-спеціалістів в умовах воєнного стану.

Отже, враховуючи вищенаведене, гіг-контракт є прогресивним та гнучким інструментом для регулювання правовідносин у сфері цифрової економіки. Як цивільно-правовий договір він, з одного боку, дозволяє досягнути вигідної системи оподаткування для резидентів Дія Сіті, що сприяє розвитку української ІТ-сфери, та легалізувати відносини між замовниками та гіг-спеціалістами, а з іншого закріплює рівність усіх фізичних осіб-підрядників та/або виконавців та встановлює низку соціальних гарантій для захисту їх інтересів. Зазначене свідчить про доцільність застосування такого виду змішаного договору контрагентами, особливо в умовах воєнного стану, коли для резидентів Дія Сіті передбачено певні відступи від вимог Закону № 1667-IX. Проте, з огляду на безпосередній перебіг війни та невизначеність кінцевого строку воєнного стану в Україні, положення, що регулюють такі відступи потребують доопрацювання для захисту інтересів усіх контрагентів гіг-контракту.

Список використаних джерел:

1. Kudinska I., Sandul G. Labor law reform in Ukraine: key points. Трудові ініціативи. 2020. URL: <https://www.trudovi.org.ua/en/2020/11/19/labor-law-reform-in-ukraine-key-points/> (дата звернення: 21.10.2022).
2. Pahwa A. What Is Gig Economy? – Your Guide To Gig Market. Feedough.com. 2020. URL: <https://www.feedough.com/what-is-gig-economy/> (дата звернення: 21.10.2022).
3. Деякі питання функціонування правового режиму Дія Сіті у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 р. № 382. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-funkcionuvannya-pravovogo-rezhimu-diya-siti-u-zvyazku-iz-vvedennyam-voyennogo-stanu-v-ukrayini-382> (дата звернення: 22.10.2022).
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

5. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками: Міжнародний документ від 23.06.1981 р. № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010#Text (дата звернення: 21.10.2022).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
7. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
9. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.10.2022).

Шкуренко Д. О., 21 група, 4 курс, ФМТП
 Державний торговельно-економічний
 університет м. Київ
 науковий керівник: **Невара Л. М.**, к.ю.н.,
 доцент
 Державний торговельно-економічний
 університет

ЗАХИСТ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Незважаючи на зусилля міжнародної спільноти запобігти збройним конфліктам і мінімізувати їх наслідки для цивільного населення, нажаль, не вдається. Збройні конфлікти продовжують спричиняти загибель тисяч мирних жителів. Серед них значна кількість дітей, жінок та інших уразливих груп населення, зокрема біженців та переміщених осіб. Жертвами збройних конфліктів є також працівники гуманітарних організацій. Під час збройних конфліктів у різних куточках земної кулі застосовуються витончені методи

вбивства людей, а також жорстоке поводження з пораненими, хворими, мирним цивільним населенням, поширені масові депортації, захоплення заручників. Необхідно докласти додаткових зусиль для активізації значного потенціалу політичних і міжнародно-правових засобів захисту жертв збройних конфліктів та посилити межі допустимого під час ведення бойових дій. Важливо стежити за тим, щоб усі сторони збройного конфлікту сумлінно дотримувалися міжнародних стандартів гуманітарного права, встановлених Гаазькими та Женевськими конвенціями. Міжнародне співтовариство не повинно миритися з діями тих, хто ігнорує міжнародні стандарти захисту цивільного населення та вдається до насильства та терору проти цивільного населення та гуманітарного персоналу.

Проблема захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів є комплексною і потребує комплексного підходу з боку міжнародної спільноти, з акцентом саме на політико-правових методах. Необхідно підтримувати зусилля, спрямовані на додатковий захист окремих груп населення, насамперед дітей, під час збройних конфліктів.

Положення сучасного міжнародного права, що регулюють відносини під час збройних конфліктів, передбачають надання цивільному населенню загалом і конкретним цивільним особам як загального, так і спеціального захисту від наслідків воєнних дій. Різниця від загального і спеціального захисту полягає у тому, що загальний захист надається усьому цивільному населенню незалежно від будь-яких чинників, а спеціальний захист надається окремим категоріям цивільного населення, наприклад дітям, жінкам тощо [5].

Основним міжнародно-правовим документом, який безпосередньо захищає права цивільного населення під час збройних конфліктів є Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Відповідно до ст. 4 цієї конвенції, особами, що перебувають під захистом цієї конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є [3].

Стаття 57 Додаткового Протоколу I 1977 року до Женевської конвенції 1949 року говорить, що під час міжнародного конфлікту «необхідно вживати постійних заходів для збереження цивільного населення, цивільних осіб і цивільних об'єктів» [2].

Серйозними порушеннями зазвичай є вбивство, тортури, розправа без суду над особами, котрі користуються заступництвом, утримання заручників тощо. Необхідно зазначити, що безпосередньо держава несе відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені усіма гілками влади, фізичними та юридичними особами, що знаходяться під її владою чи контролем. Це підтверджує положення ст. 91 Додаткового Протоколу I до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р., яким визначається, що «Сторона, яка перебуває у конфлікті й порушує положення Конвенцій або цього Протоколу, повинна

відшкодувати завдані збитки, якщо для цього є підстави. Вона несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил» [1].

Багато десятиліть тому міжнародна спільнота вирішила зупинити масштабну загибель мирного населення під час воєн і збройних конфліктів. Так були створені правила ведення війни, які забороняли вбивати мирних жителів, завдавати шкоди і катувати полонених, а також запускати летальну зброю в незахищені поселення.

Незважаючи на те, що правила ведення війни викладені в міжнародних договорах, таких як Женевські Конвенції, Римський статут та в інших міжнародних законодавчих актах, багато з яких були підписані російською федерацією, порушуються саме нею. Наразі ці правила ведення війни цинічно і безсовісно порушують тисячі російських солдатів, яких їхній диктатор відправив в Україну. Вони всіляко намагаються знищити українців, скоївши низку злочинів проти цивільного населення.

Організація Об'єднаних Націй заявила, що її слідчі дійшли висновку, що росія скоїла воєнні злочини в Україні, включаючи бомбардування цивільних районів, численні страти, тортури та жахливе сексуальне насильство. ООН визнала пріоритетом розслідування порушень прав людини під час війни, і в травні її головний правозахисний орган, а саме Рада ООН з прав людини, уповноважив групу експертів розпочати роботу в Україні. Відтоді слідчі ООН ризикували своїм життям, щоб зібрати докази злочинів, скоєних проти цивільного населення, включно з районами, які все ще знаходяться під загрозою з боку ворожих сил або мінованими. Група слідчих відвідала 27 міст і селищ, а також могили та центри ув'язнення та тортур; опитано понад 150 потерпілих і свідків; і зустрілась з групами адвокатів та урядовцями. Команда була особливо вражена великою кількістю страт у районах, які вони відвідали, катуваннями.... Експерти також вказали на «використання російською федерацією вибухової зброї широкого радіусу дії в населених пунктах», що, за їх словами, є безпосередньо джерелом величезної шкоди та страждань для цивільного населення [6]. Понад 400 дітей вбито, понад 800 зазнали поранень різного ступеню з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року. Російські бомби та обстріли пошкодили багато навчальних закладів, у тому числі школи, більшість з яких були зруйновані.

Втім, необхідно зазначити, що за будь-яке правопорушення настає відповідальність. Відповідальність за порушення прав людини в умовах збройних конфліктів можна розглядати як колективну, так і індивідуальну. Тобто як відповідальність воюючої сторони за всі дії, які здійснюються особами, котрі входять до складу її збройних сил, або як індивідуальну відповідальність конкретних правопорушників. Відповідальність сторони збройного конфлікту за порушення Конвенції або Протоколу передбачена у разі здійснення серйозних порушень, що належним чином встановлені.

Прикладом цього може бути положення ст. 91 Додаткового Протоколу I до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, яким визначається, що держава яка перебуває у конфлікті й порушує положення Конвенцій або цього Протоколу несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил [2].

Ми сподіваємось, що настане день, коли всі причетні до сьогоднішніх жахливих злочинів проти цивільного населення будуть притягнуті до відповідальності. Неможливо порахувати, скільки злочинів було скоєно, починаючи з 24 лютого 2022 року. Також, було порушено багато статей Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Згідно зі статтею 147 цієї конвенції, воєнні злочини – це порушення проти осіб або власності, які захищаються Конвенціями, включаючи «умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти, навмисне заподіяння великих страждань або серйозних ушкодження тіла чи здоров'я, незаконна депортація чи переміщення чи незаконне ув'язнення особи, яка перебуває під захистом... взяття заручників і значне знищення та привласнення майна, не виправдане військовою необхідністю та здійснене незаконно та безпідставно» [3]. Тож рф безпосередньо було порушено саме ст. 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Міжнародне гуманітарне право також забороняє сторонам, що воюють, використовувати цивільних осіб як «живі щити». Відповідно, забороняється використовувати наявність цивільного населення чи окремих цивільних осіб або спрямовувати їхній рух у такий спосіб, щоб намагатися захистити військові цілі від нападу, або прикривати, допомагати або перешкоджати військовим операціям [4]. Однак, ми можемо бути свідками того, що «живий щит» - це державна політика рф на тимчасово окупованих територіях, це частина стратегії збройних сил рф в Україні. Розміщення військової техніки та особового складу біля житлових будинків є цьому підтвердженням.

Враховуючи все вищезазначене, ми підтримуємо створення спеціального трибуналу на кшталт Нюрнберзького для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб незалежно від посади, яка може бути застосована до злочинців вищого рангу рф. Це дасть можливість для потенційного судового переслідування путіна як військового злочинця перед міжнародною трибуною. І першим кроком є збір якомога більшої кількості доказів воєнних злочинів, скоєних російськими військовими, та встановлення вини путіна в цих злочинах. Всіх злочинців буде покарано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Війна і права людини. Дослідження Української Гельсінської спілки з прав людини / за заг. ред. А.О. Кориневича, О.А. Мартиненка. Київ : КВЦ, 2015. 42 с.

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) [Електронний ресурс]. 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни [Електронний ресурс]. 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

4. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право / Нільс Мельцер. // Міжнародний Комітет Червоного Хреста. 2020. С. 396.

5. Мережко О.О. Концепція гуманітарної інтервенції і механізм захисту прав людини в рамках ООН : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.11. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 1996. 175 с.

6. Russia has committed war crimes in Ukraine, say UN investigators [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/23/russia-has-committed-war-crimes-in-ukraine-say-un-investigators>.

*Щербіна К.В., 3 група., 12 курс ФМТП.
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
науковий керівник: Риженко Н.О.,
к.ю.н., Державний торговельно-
економічний університет.*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТІЙ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під час воєнного стану, коли люди поділяються на тих, які: вимушені переселятися по іншим областям країни, або і взагалі виїжджати за межі України для збереження свого життя, або тих хто з тих чи інших причин залишилися на окупованій території без засобів зв'язку. Для всіх цих людей гарантії доступу до правосуддя повинні діяти.

Отже, в цій роботі я хочу розглянути як зараз відбувається реалізація гарантій та засад судочинства та що змінилося під час воєнного стану. Як ми всі знаємо виходячи з Конституції України, що кожна людина має право на звернення до суду [1]. Цивільно-процесуальний кодекс в свою чергу закріплює головні засади та гарантії роботи цивільного судочинства. Одними з основних є стаття 7, в ній йдеться про гласність судового процесу в Україні, що зараз дещо ускладнено згідно із ситуацією в нашій країні, задля безпеки громадян та інших осіб. Для прикладу Верховним Судом в умовах воєнного стану встановлено особливий режим роботи — тимчасово зупинено розгляд справ

у відкритих судових засіданнях за участі сторін судового процесу. Такий режим роботи встановлено до усунення обставин, які в умовах воєнної агресії проти України зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів, суддів і працівників апарату суду. Для забезпечення схоронності життя Рада суддів України розробила та опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [2]. При неможливості розгляду в судовому залі, всі учасники можуть скористатися можливістю провести його в режимі відеоконференції.

В свою ж чергу для ефективнішого доступу до інформації деякі суди створили спеціальні канали комунікації. Наприклад, Верховний Суд запустив телеграм-канали, за якими можна дізнатися інформацію по справі. Телеграм-канали дійсно працюють [7]. А отже, здійснення судочинства в нашій державі не припиняється і право громадян на судовий захист не може бути обмежено.

Але, обтяжує як і роботу суду, так і сповільнює судовий розгляд також і ті обставини, що багато людей через скрутну ситуацію не мають змоги отримувати всю інформацію стосовно своєї справи, хоча судова влада та законодавча влада намагаються знайти шляхи для вирішення цієї ситуації, але все ж є частина громадян, яка позбавлена права, яке закріплює стаття 8 ЦПК України, а саме відкритості інформації по своїй справі. До прикладу, ч. 2 Статті 501 закріплює положення про те, що виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вручаються особисто фізичній особі чи її представникові або представникові юридичної особи під розписку [8]. Бачимо, що на практиці ускладнено отримання процесуальних документів, та процесуальних сповіщень щодо ходу справи.

Зазначимо, що відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" повноваження судів в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється (ч. 1, 2 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»)[5]. Відповідно, суди, де це можливо, мають працювати у штатному режимі. При цьому процесуальні кодекси не закріплюють жодних спеціальних правил розгляду справ в умовах воєнного стану. На даний момент в 9 областях у зв'язку з війною не здійснюється правосуддя взагалі. Для вирішення питання стосовно тих, хто все ж хоче та має змогу бути присутнім під час розгляду було винесено низку нормативно-правових актів, які регулюють питання територіальної підсудності [3].

Зокрема, Верховна Рада України 3 березня 2022 року внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів. У новій редакції частини сьомої статті 147 Закону передбачено можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин. Зокрема, у разі неможливості здійснення судом правосуддя може бути змінено територіальну підсудність

судових справ, що розглядаються в такому суді. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду [6].

Внаслідок зміни підсудності справи передаються до суду, який найбільш територіально наближений до того суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Верховний Суд своїми розпорядженнями змінив територіальну підсудність більше 100 українських судів, які з тих чи інших причин не можуть працювати під час воєнного стану [4]. Також для зручності, щоб знати, до якого суду звертатись за захистом своїх справ, можна скористатись інтерактивними мапами, що періодично публікуються на веб ресурсі Верховного Суду. Але є і незручності в переміщенні справ, які фізично знаходяться в судах розташованих на територіях куди неможливо дістатися. У самому ідеальному випадку можна відновити певну кількість справ за допомогою системи Електронного суду, але не всі матеріали по справам є в електронному доступі.

Отже, в що ж робити тим особам, хто не має змоги отримувати інформацію з жодних ресурсів та ніяким чином не може бути присутній в тих випадках, коли його присутність є обов'язковою. З цього приводу особи можуть розраховувати на ще одну гарантію, а саме продовження строків. Як роз'яснюється **процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану**. Фактично рада суддів визнала воєнний стан об'єктивною та поважною причиною для поновлення процесуальних строків. Отже, громадяни мають право в цьому випадку використовувати статтю 127 ЦПК України та звертатися про поновлення цивільних процесуальних строків [8].

Роблячи висновки можемо сказати, що судовою та законодавчою владою намагаються притримуватися засад, які закріплює Конституція України, ЦПК України та інші законодавчі акти. Вважаємо за необхідне закріпити особливості судового процесу в умовах в воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 15.10.2022).
2. Офіційний сайт Рада суддів України. URL:<http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 15.10.2022).
3. Офіційний сайт: Судова влада України. URL:<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1267101/> (дата звернення: 15.10.2022).

4. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Zagalna_tablica_sudiv_06_04_2022.pdf (дата звернення: 15.10.2022).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. №389- VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2022. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

7. Телеграм канал Верховного Суду. URL :<https://t.me/s/supremecourtua>(дата звернення: 15.10.2022).

8. Цивільно процесуальний кодекс України від 18.03.2004. №1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/sp:max50:nav7:font2?find=1&sp=%26sp%3D%3Amax50%3Anav7%3Afont2&text=гарантії#w1_3 (дата звернення: 15.10.2022).

*Євтушенко Ю.І., 10 група., 4 курс
ФМПП*

Державний торговельно-економічний
університет,
м. Київ

науковий керівник: Тищенко Ю.В.,
к.ю.н., доцент

Державний торговельно-економічний
університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В результаті збройного нападу Росії на Україну 24 лютого 2022 року, Європейський Суд з прав людини запровадив спеціальний захист українців в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), який передбачає спрощену процедуру перетину кордону та перебування, а також гарантує ряд прав для українців закордоном.

Питання є дуже актуальним, адже українці стикаються з низкою проблем, а саме: з тимчасовим розміщенням, освітою, працевлаштуванням, медичною допомогою та правом на свободу пересування.

Однією з найдавніших традицій людства, загальної цінності, яка стала частиною міжнародного права є надання людям допомоги, які рятують себе та своїх рідних від збройного конфлікту шляхом міграції до

іншої країни у пошуках захисту. Внаслідок військової агресії РФ, громадяни України, які мігрують потрапляють під юрисдикцію інших держав, отримуючи в них міжнародний захист.

До основних механізмів правового захисту громадян України, які вимушені були їхати за кордон через військову агресію належать: тимчасовий захист та статус біженця.

На відміну від тимчасового захисту, статус біженця – це визнання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, іноземця або особи без громадянства біженцем [1].

Особи, які отримали тимчасовий захист в країнах Європейського Союзу, можуть у будь-який час подати заявку, щоб отримати статус біженця.

Тимчасовий захист забезпечує захист переміщених осіб, зокрема з районів збройного конфлікту. Він гарантує дозвіл на проживання в країнах ЄС, а також пов'язані з ним права. Тимчасовий захист – це не статус біженця. Однак особи, які отримали цей захист, можуть у будь-який час подати заяву на отримання статусу біженця.

Особи, яким надано тимчасовий захист:

1) громадяни України, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року;

2) особи без громадянства та громадяни третіх держав, які перебували в Україні під міжнародним або національним захистом до 24 лютого 2022 року;

3) члени сімей осіб, зазначених у пунктах 1) і 2). Зокрема, чоловік/дружина (у тому числі які перебувають у цивільному шлюбі, у разі визнання відповідною державою ЄС) та їхні неповнолітні неодружені діти, а також їхні близькі родичі, які проживали з ними на момент початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, і які повністю або переважно перебували на утриманні в осіб, зазначених у пунктах 1) і 2);

4) громадяни третіх країн, які на законних підставах проживали в Україні до 24 лютого 2022 року, мали офіційну посвідку на постійне проживання та не можуть безпечно повернутися до країни чи регіону свого походження [2].

Тривалість тимчасового захисту один рік. Залежно від ситуації в Україні він може бути продовжений кожні 6 місяців ще на один рік.

Права осіб, які користуються тимчасовим захистом:

- дозвіл на проживання;
- доступ до роботи;
- доступ до освіти: діти до 18 років мають право навчатися в навчальних закладах на тих же умовах, що й громадяни країни перебування;
- забезпечення житлом;

- доступ до соціального забезпечення;
- доступ до медичного обслуговування;
- доступ до інформації про тимчасовий захист;
- можливість отримання статусу біженця;
- можливість повернутися до держави громадянства у будь-який час.

Особа, яка потребує додаткового захисту – особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань

Тимчасовий захист можна отримати в усіх країнах ЄС, крім Данії. Фактично це 26 країн Європейського Союзу.

Перевагою цього статусу є можливість людини самостійно обрати європейську країну, в якій вона проживатиме. Наприклад, якщо людина перетнула кордон Польщі, а хоче жити в Іспанії, вона може просити тимчасовий захист саме там. В кожній країні ЄС питанням надання тимчасового захисту займаються різні органи. Наприклад, у Польщі це гміни, в Німеччині – державне управління у справах біженців, в Португалії – міграційна служба і таке інше. В різних країнах це питання вирішують по-різному.

Органи влади країн Європи заохочують населення надавати житло для біженців з України й запроваджують ініціативи, які покривають частину витрат. Наприклад, Польща прийняла закон щодо біженців з України, одним з аспектів якого є фінансова підтримка громадян Польщі, які розмістили в себе біженців, еквівалентна 9 євро на день [3].

Законодавство про біженців охоплює як звичаєве право, імперативні норми, так і міжнародні правові документи. Єдиними міжнародними документами, що безпосередньо стосуються біженців, є Конвенція ООН 1951 року щодо статусу біженців та Протокол 1967 року, що стосується статусу біженців. І Конвенція, і Протокол відкриті для держав, але кожен може бути підписаний окремо. 145 держав ратифікували Конвенцію і 146 країн ратифікували Протокол. Ці документи застосовуються лише в тих державах, які ратифікували цей документ, а деякі країни ратифікували ці документи із різними застереженнями.

Іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями іншими державами-учасницями Конвенції про статус біженців 1951

року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і які перебувають в країні, де отримали такий статус на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни цієї країни, крім випадків, установлених її національним законодавством, і які не можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, де вони можуть зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Також слід згадати про інші міжнародно-правові документи, які встановлюють правовий статус іноземців к раїнах тимчасового перебування. Це Загальна декларація прав людини 1948 року; Декларація про територіальний притулок Генеральної Асамблеї ООН 1967 року; Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців в Африці Організації Африканської Єдності 1969 року; Декларація ООН про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів 1974 року; Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 773 (1976) «Про ситуацію з біженцями de facto» і так далі.

Отже, питання є дуже актуальним, адже українці стикаються з низкою проблем, а саме проблемою тимчасового розміщення, освіти, працевлаштування, медичної допомоги, права на свободу пересування тощо. До основних механізмів правового захисту громадян України, які вимушені були їхати за кордон через військову агресію належать тимчасовий захист та статус біженця. Іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями іншими державами-учасницями Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і які перебувають в країні, в якій отримали такий захист на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни цієї країни, крім випадків, установлених її внутрішнім законодавством.

Список використаних джерел

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 16.10.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> (дата звернення: 20.10.2022 р.)
2. Інформаційна довідка щодо прав, можливостей та обов'язків громадян України, які виїхали до ЄС через війну URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/informatsiina-dovidka-shchodo-prav-mozhливостей-ta-obovyazkiv-gromadyan-ukraini-yaki-viikhali-do-es-cherez-viinu.pdf> (дата звернення: 20.10.2022 р.)

3. Про допомогу громадянам України: Закон Польщі від 12.03.2022 року. URL: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%83-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%BC-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD/> (дата звернення: 20.10.2022 р.)